

Quincampoix of de windhandelaars en Arlequyn Actionist

Pieter Langendijk

editie C.H.Ph. Meijer

bron

Pieter Langendijk, *Quincampoix of de windhandelaars en Arlequyn Actionist* (ed. C.H.Ph. Meijer).
W.J. Thieme & Cie, Zutphen 1892

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/lang020chpm01_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / erven C.H.Ph. Meijer

Inleiding.

Om de beide stukken van Langendyk, die den windhandel tot onderwerp hebben, goed te kunnen begrijpen en waardeeren, is het noodig, zich een denkbeeld te kunnen vormen van den tijd, waarin ze vervaardigd zijn. Ik wil dus, alvorens over de beide stukken zelf te spreken, een kort overzicht geven van het verloop der windhandelrazernij.¹⁾

Tot de trekken van ons volkskarakter behoort ook de neiging tot het spel, die zich van de vroegste tijden af op verschillende wijzen openbaarde. De oude Germanen dobbelden om vrouw en kind, om eigen vrijheid; speculeeren is de vorm, waarin de zucht zich later meestal vertoonde. De windhandel staat dan ook niet als verschijnsel op zich zelf; integendeel, het is een opvlammen van het vuur, dat voortdurend gesmeuld had, dat ook nu nog smeult in veler gemoederen. De neiging tot het spel was voor een deel beweegreden van onze vroegere ondernemingen, en kwam daar den lust tot stoute daden, den kloeken ondernemingsgeest ten goede; doch meestal was de werking meer ten kwade. De regeering trok er meermalen partij van, door het instellen van loterijen tot ontheffing van stedelijke lasten, doch veelal kante zij er zich

1) Bronnen, hiervoor gebruikt, zijn: *De Bubbels in 1719 en 1720* (Tijdschrift voor Staathuish. en Statist. XXI.); Prof. Mr. S. Vissering. *Groot tooneel der dwaasheid* (Gids 1856); Arends. *Geschiedenis des Vaderlands*; de *Europeesche Mercurius* van die jaren; Martin. *Histoire de France*. 1859, t. XV; vele losse geschriften (pamfletten, tooneelstukken, liedjes.)

tegen. Besluiten om speculatie tegen te gaan werden herhaaldelijk genomen.

In 1610 kwam er een plakkaat uit, aanvangende op deze wijze: ‘Alsoo tot Onser kennisse ghekomen es, dat eenige Coopliden ende anderen, niet ofte seer weinich hebbende in de Generale Vereenichde Compagnie op Oost-Indien, hen vervorderen veele ende groote sommen van Actien (monterende eenige duysenden) te verkoopen in de selve Compagnie meest op dach; practiserende ondertusschen ende aleer omme komt den tydt van 't Transport ende levering, te bekomen de voorsz. Actien tot minderen prys als die waren ten tyde van heure voorsz. eerste verkooping, enz. enz.’

Dit plakkaat ontzegde rechtsvordering in zake dergelijken verkoop.

In 1621 kwam een plakkaat uit, beginnende: ‘Alsoo tot Onse kennisse ghekomen is, dat niettegenstaende versheyde voorgaende Placaten, betreffende het verkoopen van Actien in de Generale Geöctroyeerde O.I. Compagnie, als noch dagelycks veele en versheyde Personen hier onderstaen hebben ende onderstaen te verkoopen groote sommen an Actien, monterende tot eenige Tonnen Gouts, dewelke syluyden daerinne niet hebben, noch participeren, maer alleen soecken, loopende den tydt van Leverantie en Opdracht van deselve Actien door sinistre pratycquen en onbehoorlycke middelen, de Actien tot veel minderen en lageren Pryse als die waren ten tyde van de verkooping af te jagen, ende neder te dringen, valschelyck uytstroyende en disseminerende schadelycke en nadeelige gheruchten ende tydingen, enz. enz.’

Deze plakkaten bewijzen sterk genoeg, dat speculatie, neen zwendelarij, reeds vòòr 1720 op groote schaal gedreven werd.

Speculatie had ook plaats in actiën van andere maatschappijen, vooral die de visscherij tot doel hadden, daar deze veel gelegenheid bood voor kansrekening. Ook hiertegen wilde de regeering waken, en omstreeks 1635

kwam er een Mandement van den Hoogen Raad uit, waarbij ook in zake zulken verkoop rechtsvordering ontzegd werd; dit argumenteerde aldus: ‘deze windnegotie had in partyen te leveren of t' ontvangen eenige kooplieden somtyts soodanig belemmert, dat men er by meenigte sou hebben sien springen, wanneer den tyd van de levering of den ontfang verstreeken waar, middelerwyl er niet weynig valsche en bedriegelyke konstenaryen in swang gingen.’

Aan 't hoofd van dit stuk stond de naam van Frederik Hendrik; hieraan zal waarschijnlijk de term ontleend zijn: *zich met Fr. Hendrik dekken*, d.w.z. zich aan rechtsvervolgung onttrekken, steunende op dat plakkaat.

Wij zien dus reeds vele kwade praktijken in de 17e eeuw, doch ze kwamen niet zoo algemeen voor, ze namen niet zulke groote afmetingen aan als in 1720. Hoe ontstond nu de razernij, die toen bijna ons geheele land door zich vertoonde?

De oorzaken hebben wij te zoeken in twee richtingen, en wel in ons eigen land, en in den invloed van het buitenland.

Omtrent die wij in eigen boezem vinden, lezen wij in het reeds door mij genoemde artikel in het *Tijdschrift voor Staathuish. en Statist.* ongeveer het volgende: In dien tijd stond de handel stil; deze had toch door de Acte van Navigatie, die Engeland dwong zijne vloot te ontwikkelen, een grooten knak gekregen. Door de O. en W.I. Comp. was de particuliere handel gestuit. Alleen op de Oostzee had deze vrij baan; doch de concurrentie van andere natiën deed hem minder bloeien dan vroeger. De fabrieken kwijnden, daar de fabrikanten zich niet op de hoogte hielden, en den ouden sleur volgden; de ambachten waren bekneld in den band der gilden. De kerk sloot sommige gezindten uit van openbare ambten en van sommige bedrijven. De landbouw ging gebukt onder Tienden, Gemeenschappelijk Bezit, Domein en Grafelijkheid. Slechte middelen van gemeenschap en vervoer, dwaze reglementen

deden ook het hunne. Ondertusschen nam de rijkdom toe, niet door stoute ondernemingen, maar door het sparen en bijeenhouden van kapitalen: voor dit geld wist men dikwijls geene plaatsing te vinden; de rente was dus zeer laag. Er schijnt ook een vaag gevoel van de macht van *coöperatie* en *crediet* geleefd te hebben: men droomde er wonderen van.

Zoo stond het in 't begin der achttiende eeuw met de zaken hier. Nu kwam de invloed, het voorbeeld van Frankrijk en Engeland. Om de beweging in het buitenland goed te begrijpen, moeten wij eenige jaren teruggaan.

In ons land was reeds lang eene wisselbank, die door geheel Europa bekend was; in Engeland werd er eerst in 1694 eene opgericht, die voor het verkrijgen van octrooi en vele privilegiën beloven moest, het land in geldnood voor te schieten. Toen Engeland in 1711 in zwaren financieelen nood verkeerde, werd er onder invloed van den Minister Harley (later Oxford) eene Zuid-Zeecompanie opgericht, die tegen octrooi voor den alleenhandel op de Spaansche Staten van Z.-Amerika 10 mill. vlottende schuld moest overnemen tegen 6%. Behalve deze bestonden er reeds maatschappijen, die echter niet tot bloei kwamen. Zij hadden visscherij, mijnontginning, assurantie en fabrikage ten doel. De aandeelen werden verhandeld en op tijd¹⁾ verkocht.

Al dergelijke ondernemingen werden bestudeerd en overdacht door JOHN LAW, een Schot, die, een los leven leidend, in duel iemand gedood had, en daarom had moeten vluchten. 't Was een man van groote gaven; hij ging zoowel den loop van zaken bij de Amsterdamsche als bij de Engelsche Bank

- 1) *Op tijd of op dag* verkoopen noemt men het, wanneer iemand aanneemt tegen dadelijke ontvangst van eene som (premie) op een bepaalden datum aandeelen te leveren tegen een bepaalden koers. Zijn de aandeelen op dien datum lager, dan mag de koper ze weigeren, doch is dan de premie kwijt.

na, en gaf zich geheel over aan 't maken van financieele plannen. Bij verschillende regeeringen bood hij aan, zijne ideeën omtrent het financieewezen in werking te brengen, doch men vertrouwde hem niet.

Ook bij Lodewijk XIV vervoegde hij zich, doch hij werd uit het land gewezen. Toen echter in 1715 de 'Roi Soleil' stierf, en de lichtzinnige Orleans als Regent optrad, keerde hij terug, en vond bij dezen, met wien hij tijdens zijn eerste verblijf reeds vriendschap gesloten had, een goed onthaal, ja, hij werd met vreugde ontvangen. Frankrijk was tot over de ooren in schuld gedompeld, geheel uitgeput, den ondergang nabij - en Law beloofde met zijne financieele kennis het land niet alleen crediet, maar zelfs bloei en rijkdom te schenken. Hij schijnt te goeder getrouw geweest te zijn, en werkelijk te hebben gemeend, dat door het scheppen van meer en gemakkelijker betaalsmiddelen, rijkdom geschapen zou worden, en dat algemeene groote ondernemingen, door den Staat begonnen met bijdragen van elk, die wilde deelnemen, het heffen van belastingen onnoodig zouden maken. Toen dan ook later de boeken werden nagezien van de groote financieele schepping van Law bleken zij in volmaakte orde (z. Martin. *Hist. d. France*).

Zoodra hij door den regent was opgenomen, begon hij zijne operatiën in het werk te stellen. Eene Bank werd opgericht met octrooi, en van regeeringswege werden de actiën en bankbiljetten als wettige en algemeen geldige betaalsmiddelen aangenomen. Eene W. Ind. Compagnie werd gesticht, die Louisiana in bezit kreeg (1717). Spoedig (1719) werden al de bestaande geprivilegeerde handelsverenigingen met haar samengesmolten tot eene Indische Compagnie. Men mocht aandeelen koopen tegen staatsschuldbrieven, die zeer gedaald waren. De aandeelen stegen ontzaglijk. Intusschen werd de Bank tot eene Koninklijke Bank geproclameerd. Om de bankbiljetten ingang te doen vinden, kwamen er gedurig decreten uit, die de betaling regelden: de som, die men in specie mocht betalen, werd

telkens verlaagd; ten laatste werd het betalen, ja zelfs het bezitten van goud en zilvergeld strafbaar gesteld. Alles alleen om de bankbiljetten, die ook gesplitst werden, te doen accepteren.

Daar de aandelen door voorspiegeling van groote winst stegen, begon men er druk handel in te drijven, en papieren te koopen, niet om ze te bezitten, maar om ze weer te verhandelen. De hoop, ze nóg duurder te zullen verkoopen, deed enorme sommen besteden. Daarbij kwam het verkoopen op tijd, waardoor men ook zonder groot kapitaal zich in den handel kon steken; dit was nog het ergste.

Het brandpunt was de Rue Quincampoix, tusschen de Rue St. Martin en de Rue St. Denis, de straat, waar reeds onder Lodewijk XIV de bankiers hunne huizen hadden. Deze was nu als 't ware èene beurs. Alles stroomde er heen, niet alleen uit de wijken van Parijs, maar ook uit de Provinciën, waar men zelfs windhandel dreef in de plaatsbriefjes naar Parijs, die men vooraf moest nemen.

Geen wonder, dat bij al die drukte, die opgewondenheid, dat rijzen en dalen der fortuin, de misdaad welig tierde. Moord en doodslag waren aan de orde. In verschillende huizen van de Rue Quincampoix vond men lijken of wezen bloedige sporen op gelegde hinderlagen. Doch niet alleen misdaad was 't gevolg; razernij volgde de opwinding, en deze ging vaak over in krankzinnigheid. Zelfmoord was geen zeldzaamheid.

De vermindering van specie had tengevolge, dat kleine betalingen bijna onmogelijk werden, en de prijzen gedurig stegen. Onder de voortdurende koersveranderingen van de betaalsmiddelen leed de buitenlandsche handel, vooral ook die met Nederland; onze kooplieden hadden voortdurend moeilijkheden met Frankrijk. Toen geldbezit verboden was, wilden de verstandige kapitalisten voor zekerheid juweelen koopen, doch onder den schijn van de weelde tegen te gaan, werd het aankopen van kleinoodiën verboden. Ook het wegzenden van specie, ter bewaring in het buitenland, werd tegengegaan.

De toestand werd onhoudbaar. Ten slotte moest de Bank zelf weêr geld in omloop brengen, en de bankbiljetten daalden. Doch ook de actiën daalden; zoodra er toch enkelen, naar men zegt, vooral Nederlanders, wilden realiseeren, omdat er bijna geen kans op hooger verkoopen meer was, en hunne aandeelen eenige procenten beneden den koers verkochten, kwam er eene reactie, en de actiën, waarvan de betoovering gebroken was, daalden ontzettend snel. Wel wist Law, door zelf hoog in te koopen, het crediet een oogenblik te verheffen, doch het was te laat. Men was wakker geschud, en de droom van geluk en voorspoed was uit, het luilekkerland verdwenen. Law verliet heimelijk het land. Nog lange tijden leed Frankrijk aan de gevolgen van deze periode, en eerst langzamerhand kon het zich herstellen, o.a. door van kapitalen, die bij den windhandel gewonnen waren, zware belasting te eischen.

Vòòr echter de schok gekomen was, had zich de epidemie naar Engeland overgeplant. Hier ging de windhandel buiten de regeering om, hoewel de Koning zelf wel voor eene som teekende, doch 't nam er zoo mogelijk nog grooter proportiën aan. Hier werd de eene Compagnie na de andere opgericht, het eene project na het andere gesmeed, en de drukte in de Change Alley overtrof die in de Rue Quincampoix; terecht noemde men er die maatschappijen *bubbles*: als een waterblaasje kwamen zij op, om spoedig uiteen te spatten. Daar men slechts eenige procenten van het aandeel terstond behoefde te storten, werden telkens nieuwe inschrijvingen volteekend; wie een aandeel had, kon zeker zijn, het met winst te zullen overdoen, daar er altijd wel weer een koper voor te vinden was.

Evenals in Frankrijk volgde ook hier het ontwaken. De regeering, die zich niet direct gemoeid had in de zaken, riep de directeurs van de Zuid-Zeecompanie, de grootste geotrooieerde handelsonderneming, ter verantwoording, en zij bleken, niet onschuldig te zijn. Slechts een klein deel van hun vermogen mochten zij behouden. Het fonds van de Compagnie werd voor de helft weder staatsschuld, en nu

nog heet een deel der staatsschuld Z.Z. Comp. De compagnie bleef bestaan, en bestaat nog, maar weinig meer dan in naam¹⁾. De meeste compagnieën verdwenen, eenige sleepten nog een kommerlijk bestaan voort, terwijl ook enkele werden herschapen en op betere gronden geconstitueerd, o.a. enkele Assurantie-maatschappijen te Londen, die nog bestaan en bloeien.

Doordat de regeering zich niet, als in Frankrijk met de zaken had solidair gesteld, was herstel gemakkelijker.

Toen in Engeland de koorts in vollen gloed was, doch in Frankrijk de hitte reeds sterk afnam, begon de epidemie zich bij ons te vertoonen. De Hollandsche kooplieden hadden in de Fransche windhandelperiode hun slag geslagen, maar opgepast zich bijtijds terug te trekken, om alleen de winst op te steken. In Engelsche papieren had men altijd gehandeld, en handelde men nog. De schijnbare bloei van de Zuid-Zeecompanie, waarin onze kooplieden tegen hooge sommen intekenden; deden hen al hunne bedaardheid en gezond verstand verliezen. De speelwoede greep hen aan. Weldra kwam men op het denkbeeld ook in ons land compagnieën op te richten.

Aan de Magistraat van Amsterdam werd het project eener Assurantie-compagnie aangeboden, doch zij wees het van de hand. In Rotterdam vond men een beter onthaal, en de inschrijving van 12 millioen was binnen één uur

- 1) Omtrent de geschiedenis van de Z.Z. Comp nog het volgende: Na reeds 10 mill. staatsschuld overgenomen te hebben, bood ze aan 7½ mill. te storten in de staatskas, wanneer ze de nog overige schuld mocht overnemen, en omzetten in actiën. Het doel was alleen, met die actiën windhandel te drijven. Het gelukte. 14 April was de eerste inschrijving tegen 300%. In 't laatst v. Mei stonden de aandelen boven de 700%. Op 3 Juni 890%, op 3 Juni 600, en op denzelfden dag wat later 770%. Eene tweede inschrijving had plaats tegen 1000%; de stortingsrecepissen (van 1/10 aandeel) werden terstond met winst verhandeld. De Directie beloofde echter ten slotte 50% winst gedurende 12 jaren. Dit was te duidelijk bedrog. In September daalden de actiën; den 30en waren ze 130%. Nadat er sprake was van vereeniging der Z.Z.C. met de Bank stegen ze weder tot 370%. Daarop bemoeide het Parlement er zich meê (z. boven).

volteekend. Ja, den volgenden dag kon men de aandeele met 150% winst verkoopen.

Omtrent deze eerste maatschappij lezen wij in het Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek (z. bov.): ‘Men bepaalde, dat de gelden der geïnteresseerden ook tot beleeningen en discontos gebruikt mochten worden, waardoor de maatschappij werkelijk in het karakter van eene bank trad. Zij breidde hare werkzaamheid mede tot de assurance van brandschade uit. Nu durven wij geenszins zeggen, dat deze maatschappij zoo roekeloos en geheel ontijdig was. Voor eene maatschappij van verzekering is een groot kapitaal noodig. De disconto moest den handel een gemak aanbieden, en beleeningen, met verstand aangegaan, behoefde der maatschappij geen onvermijdelijk gevaar op den hals te halen. Er was bepaald, dat de maatschappij om de zes maanden openbare rekening en verantwoording zoude doen. Het ontbrak dus niet aan openbaarheid.

Met onbesuisde drift viel men op de leening, en de intekening daarvoor leverde op éénen beursdag meer dan het dubbele kapitaal op; des anderen daags werden de aandeele reeds met 150% winst verkocht.

Juist in deze stijging der aandeele schijnt de oorzaak van het verval dier maatschappij gelegen te zijn geweest, omdat een overdreven crediet spoedig het ware crediet schokt, en de oprigters van de meeste dier compagnieën hebben waarschijnlijk aan de eerste winsten op de aandeele het goed beleid der maatschappij ten offer gebragt.’

Juist dit overdreven crediet verlokte anderen, en compagnieën, alleen met het doel, of althans met het bijoogmerk, om windhandel in de aandeele te kunnen drijven, rezen als uit den grond. Van de Hollandsche steden hielden alleen Amsterdam, Haarlem en Leiden zich er buiten. En niet alleen de grootere steden, maar zelfs de kleine werden verrijkt met de eene of andere compagnie. Zelfs Hasselt en Steenwijk waagden er zich aan. Amsterdam, dat geene compagnie wilde toestaan, deed het ijverigste meê aan den zwendelhandel, vooral in de nieuwe inschrij-

ving voor de W.I. Comp. De verdienste van Amsterdam is bovendien minder groot, als men bedenkt, dat het tegen de belangen was van de particuliere assuradeurs, indien er eene assurantie-maatschappij kwam.

De Staten van Gelderland en van Friesland gingen in hunne provinciën den windhandel tegen.

Het sterkst blijkt de dwaasheid van de geheele beweging, wanneer men weet, dat de inschrijvingen te zamen eene som maakten, die verre het bedrag overtrof van al de te verassureeren schepen en goederen.

Bij de meeste ondernemingen speelden de vroedschappen eene mindere mooie rol. Daar het alleen te doen was om met verhandelen van actiën winst te maken, werden er allerlei knoeierijen gepleegd bij het inschrijven. In Dordrecht verdeelden de leden der regeering de aandeelen onder elkander; het volk bemerkte het en dreigde met plundering: nu gaf men enkele actiën over, den predikanten, toen meestal de volksleiders, elk twee. Te Woerden mocht een burger niet meer dan 15 aandeelen nemen, doch een vroedschap niet meer dan 20.

Behalve de stedelijke compagnieën kwam er ook eene Provinciale tot stand. De Staten van Utrecht gaven octrooi aan eene Provinciale Compagnie van Commerce en Assurantie, die Utrecht tot eene handelsstad zou maken, door eene breede verbinding met de Zuiderzee. Men hoopte Amsterdam naar de kroon te steken. Plechtig was de inschrijving. Tusschen gelederen infanterie en cavalerie met getrokken sabel traden de intekenaars naar..... de Domkerk, waarvan een deel voor dit doel was afgestaan.

In sommige steden wisten de vroedschappen een goed gebruik te maken van de razernij door een of meer percenten van de inschrijving te heffen, voor het een of andere publieke werk of tot stijving der sted. kas; zoo b.v. in Enkhuizen, Zwolle en Kampen. In vele steden werden er tevens loterijen gehouden door de compagnieën (o.a. den Haag en Utrecht).

Behalve de werkelijk opgerichte compagnieën verschenen er telkens nieuwe projecten, en d.o. ook een van eene

Algemeene Nederl. Maatschappij, die eene dergelijke rol moest spelen, als de Bank in Frankrijk. Deze kwam niet tot stand. Een zekere Gabriël de Souza Brito, gezworen makelaar te 's Gravenhage, bestreed alle bobbel-compagnieën, doch ontwierp zelf een project, dat, eerlijk bedoeld waarschijnlijk, in omvang alle andere in de schaduw stelde. De operatiën zouden bestaan o.a. in het disconteeren van wissels, het beleenen van goederen en effecten, het voorschieten van geld, het hypothekeeren, het assureeren, ook tegen brand- en oorlogsschade, de walvischvangst, den zouthandel, den handel op de Grieksche kust. De vlieger ging echter niet op.

De geheele handelswereld was in een staat van opwinding, en niet alleen deze; menschen van allerlei stand en bedrijf wierpen zich in den maalstroom. Dit ziet men o.a. uit eene correspondentie, in *De Koopman* dl. IV, omstreeks 50 jaar later verschenen. Een Holl. koopman weigert eene buitenlandsche orde, en voegt erbij: ‘alzo de reële negotie hier niet alleen geheel en al stilstaat en er nauwelijks in eenige goederen, om te verzenden een koop gesloten word, maar er niet eens een waagdrager, pakker of kruijer in het werk te krijgen is, om die goederen te ontvangen en te behandelen; zoo zijn alle hoofden met wind gevuld.’

Te gemakkelijker kon elk aan de beweging deelnemen, daar de meeste compagnieën slechts eene kleine storting direct eischten; men kon dus door deze te geven een bewijs van inteekening verkrijgen en dat weder verhandelen.

Gelukkig waren er nog mannen, die een helder hoofd hielden; zoo eenige Amsterdamsche kooplieden, die er op wezen, hoe alle werkelijke handel te gronde zou gaan. Toen nu in Engeland de daling van enkele actiën begon, ontstond er ook hier een kille schrik, die velen tot staan bracht. Hierbij kwam, dat er vele bankroeten plaats hadden. Toch bleef de koorts nog aanhouden.

In Amsterdam eindigde het eerst de groote beweging. Behalve de reeds genoemde oorzaken vindt men er ook eene

in de spotlust, die zich van de zaak begon meester te maken. Alle boekwinkels waren vol van spotliedjes, en zagen er door de in den wind fladderende blaadjes uit als de met vaandels behangen hofzaal in den Haag. Liedjeszangers bezongen de actionisten, die zich ten slotte met Frederik Hendrik moesten dekken, indien zij al niet naar de vrijplaats Vianen waren vertrokken. Het volk in engeren zin, het gepeupel, begon de actionisten voor den gek te houden. Weldra kwam het tot daden. Men viel enkelen lastig, die met het verlies van hunne pruik moesten boeten voor hunne dwaasheid. Daarop begon men op zeker avond in September het Engelsche koffiehuis, ook Quincampoix genaamd, waar het meest de windhandel gedreven werd, te bestormen. Het werd met geweld ingenomen; men wilde alles ruïneeren, want het lagere volk zag, dat de handel ten onder ging, en hun het brood zodoende ontbreken zou. De politie trad echter met het bloote zwaard tusschenbeide. Nu nam de Magistraat maatregelen tot bewaring van de rust, terwijl ze ook de Makelaars verbood in zake windhandel tusschenkomst te verleen.

Zoo eindigde in Amsterdam de razernij, hoewel nog bij het begin van 1721 de *Europ. Mercurius* de hoop uitspreekt, dat de storm geheel mag gaan liggen. In Utrecht, waar men droomde van concurrentie met Amsterdam, waar de Staten zich solidair hadden gemaakt met de onderneming, waar er directeurs waren aangesteld op een tractement van 1000 daalders, in Utrecht leed men nog lang aan de ziekte. Nog jaren sleurde de zaak, processen werden gevoerd, de directeurs werden vervolgd.

Een jaar na de windhandelperiode vlamde de speelwoede nog eens op nieuw op, en handelde men in loterijbriefjes als te voren in actiën. Ten slotte sleet de kwaal uit.

Evenals de Fransche revolutie eindigde de beweging niet met de bereiking der idealen, die men koesterde, maar met de vestiging van enkele begrippen, die algemeen doordrongen. De droomen van de almacht van crediet en coöperatie bleken ijdel, doch men was er over gaan den-

ken, dat crediet en coöperatie factoren zijn, waarmee veel tot stand kan komen. Zoo was ook het denkbeeld van verzekering tegen brandschade voor goed doorgedrongen, ondanks het spotten ermeê in den aanvang. Evenals de Fransche revolutie had ook de windhandel eenen grooten omkeer van vermogen ten gevolge. Men zeide in dien tijd dat Utrecht Vianen wilde innemen.

Nu wij kennis genomen hebben van de geschiedenis en den omvang van den windhandel, keeren wij terug tot ons punt van uitgang: de beide stukken van Pieter Langendyk.

Het belangrijkste is getiteld: *Quincampoix of de Windhandelaars*.

Dit blijspel kan noch op boeiende intrige, noch op scherpe karakterteekening bogen, maar wanneer wij het als een tendenz-stuk beschouwen, dat alleen tot doel heeft de dwaasheid, maar ook de misdadigheid van den windhandel te doen zien, dan kunnen wij niet anders dan erkennen, dat het Langendyk gelukt is, in zijn *Quincampoix* door levendigheid van inkleeding, door grappige tooneelen en door juistheid van voorstelling zijn publiek te boeien, en het zodoende op aangename wijze eenen waarschuwendenden spiegel voor oogen te houden. Het is hem gelukt duidelijk te maken, hoe de windhandel niet alleen allerlei dwaasheden deed bedrijven, en niet alleen lichtzinnige kooplieden als WINDBUIL, oneerlijke makelaars als GRIJPVOGEL meêsleeppte, maar ook solide menschen als BONAVONTUUR, die ergens zegt:

‘Al moest ik aanstonds nu myn kapitaal verliezen,

’t Krediet is my meer waard.’ Hij toont ons, hoe het huiselijk leven geheel verstoord werd door den dwazen hartstocht; hoe alle verhoudingen in de maatschappij veranderden; hoe de barbier en de koetsier heeren worden, hoe de boekhouder het rijtuig wil overnemen van den lichtzinnigen koopman, die arm geworden is; hoe een andere solide koopman, alleen door hulp van anderen, voor den ondergang bewaard blijft.

En dit alles doet hij ons zien in eene reeks van too-

neelen, waarvan wel enkele vervelend, stijf en te redeneerend zijn (als waar de familie spreekt over huwelijken en windhandel), doch waarvan de meeste in hooge mate levendig en natuurlijk zijn, en vooral toen zij actualiteit bezaten, grooten bijval oogsten moesten. Ik wijs hier op dat, waar Bonavontuur in zijn eigen huis door zijn aanstaanden schoonzoon en zijn vrienden omvergelopen wordt, op de scènes in het koffiehuis, op het laatste tooneel, waar de geheele maatschappelijke orde schijnt omvergeworpen te zullen worden.

Als tendenz-stuk verdient het blijspel zeker veel lof, vooral wanneer men bedenkt, dat het in korten tijd is opgezet en uitgewerkt.

De intrige beteekent niet veel. Een koopman, die zelf in den windhandel betrokken is, wil zijne dochter, die een soliden jongen man bemint, aan eenen opgeblazen windhandelaar geven. De jonge man en de broer van den ouden koopman weten de contracten van dezen te krijgen en hem in het nauw te brengen, en daarna gerust te stellen, terwijl de pretendent des vaders bankroet raakt. Men ziet, het voornaamste deel der handeling, het verkrijgen der contracten en 't dreigen er meê, staat eigenlijk in geen verband met de voornaamste uitkomst, het huwelijk van het jonge paar, want de jonge windhandelaar wordt, onafhankelijk daarvan, arm.

De karakters zijn alleen aangeduid; de personen stellen eigenlijk geheele categorieën voor, vertegenwoordigen meeningen: BONAVONTUUR = de kooplieden, die den windhandel dwaasheid vinden, maar er partij van trekken; WINDBUIL = zij, die meenen dat de gouden eeuw is aangebroken met den windhandel; EELHART en HENDRIK = zij, die allen windhandel dwaasheid, elk deelnemen eraan verkeerd vinden. Als typen zijn sommige personen zeer verdienstelijk, zoo Windbuil, Grijpvogel, de Joden.

De vrouwenrollen zijn van weinig beteekenis.

Waar niet de windhandelaars optreden, waar niet de tooneelen vol leven en beweging zijn, is de inkleeding

zwak. De gesprekken tusschen de leden der koopmansfamilie en de pretendenten zijn stijf en houterig. Terecht sprak Jonkbloet afkeurend over de wijze, waarop HENDRIK HILDEGOND het hof maakt.

Het tweede stuk, dat onder Langendyks naam ten toonele verscheen, de *Arlequyn Actionist*, is niet geheel oorspronkelijk. Zooals op den titel vermeld staat, is het gevolgd naar het *Theater Italien*¹⁾. Uit de voorrede, die niet voorkomt in de gezamenlijke uitgave van de *Gedichten*, verneemt men, dat een Heer in Parijs, onder het spelen van het stuk aldaar, den inhoud had opgeteekend, en dat hij dit berijmd heeft, doch zóó dat de toespelingen op de Nederl. toestanden sloegen. Eene vertaling is het dus geenszins te noemen. Het is Langendyk gelukt nagenoeg zuiver een Nederl. tendenz-stuk ervan te maken.

't Geheel is een echte harlequinade, met grappige levendige tooneelen, vol toespelingen op den windhandel, die ons echter niet altijd duidelijk meer zijn.

De veldslag, door Kapitano geleverd, herinnert levendig aan dien, welke in 't *Moortje* van Bredero voorkomt. Dit is volstrekt niet te verwonderen, daar dit eene navolging is van het origineel, de *Andria* van Terentius; de figuur van den kapitein en zijne snorkerijen, was een gewoon bestanddeel van de Ital. volkscomédie, die ze van de Lat. blijspelen overnam (Z. aant. 22).

De taal is vloeiend, en het geheel loopt zeer goed af, zoodat wij, voor zooverre het eigen werk is, den *Arlequyn*

- 1) In 1576 werd de Ital. *Commedia dell'Arte*, die naar een plan in hoofdtrekken gespeeld werd, naar Frankrijk overgebracht door de troep der *Gelosi* onder Flaminio Scala (genoemd Flavio). In 1696 werd het Ital. theater, welks kracht in concetti, aardigheden, toespelingen bestond, gesloten, omdat Mad. de Maintenon zich door sommige uitdrukkingen beleedigd gevoelde. Toen de regent na Lodewijk XIV's dood het bewind in handen nam, werd het weder geopend. Langzamerhand had er zich Fransch onder het Ital. gemengd, en ten laatste werd hierdoor de oorspronk. taal geheel verdreven. Langzamerhand raakte het Ital. Theater in verval. Daar de stukken niet geheel geschreven werden, is er geen origineel van Langendyks stuk te vinden.

Actionist als harlequinade met bepaalde tendenz zeer zeker kunnen prijzen.

Behalve de beide stukken over den windhandel van Langendyk, zagen er nog vele andere het licht; onder deze ook een drietal van G. Tyssens, die eene groote overeenkomst vertoonen met den *Quincampoix*; blijkens de voorrede van het eerste der drie, werd het als navolging van Langendyks blijspel gedoodverfd. Het verscheen dus later, waardoor de veronderstelling van navolging van Langendyks kant onaanneemlijk is.

Wat de lotgevallen van den *Quincampoix* en den *Arlequyn Actionist* betreft, het volgende.

Beide zijn vertoond, en met buitengewoon veel genoegen ontvangen.

In den *Mercurius* van October 1720 lezen wij daaromtrent: ‘Zelfs manqueerde de Schouwburg mede niet, haar deel van deezen Windhandel te trekken, want men vertoonde te dezer tydt op dezelve, met een ongelooflyke toeloop tot 14 agter een volgende reizen, en zelfs op ongewoone dagen zekere klugt, met de naam van *Quincampoix of de Windhandel*, werdende gevolgt van nog een andere frats uyt het *Theater Italien* ontleendt, onder den tytel van *Harlequyn Actionist*, die al mede met veel toejuyching ontfangen wierdt.’

Langendyk zelf zegt van de versregelen, geschreven voor de *vertooning* bij den *Arlequyn Actionist*: ‘dewelke ik (naadat myn Blyspél genaamd *Quincampoix of de Windhandelaars* in 't winderige Actiejaar 1720 Vyftienmaal achteréén vertoond is) hebbe gemaakt voor mynen *Arl. Act.*, naadat hy reets in 't licht was, en derhalven niet by den eersten druk konde gevoegd worden.’ En het opschrift luidt: *Vertooningen voor Arl. Act. Tienmaal verbeeld op den Amst. Schouwb. tusschen den 28en October en den 23en November 1720*¹⁾.

1) *Gedichten* II, 446 en 450.

De *Quincampoix* is dus eerder vertoond dan de *Arlequyn*, zooals trouwens ook te zien is uit de vergunning van het recht van privilegie, dat voor het eerste stuk 28 Sept., voor het tweede 11 Oct. gedateerd is.

Daar de gewone speeldagen Maandag en Donderdag waren, terwijl in 't begin van het seizoen ook op Zaterdag gespeeld werd, en 28 October in 1720 op een Donderdag viel, zal de *Arlequyn* opgevoerd zijn op de volgende Maandagen en Donderdagen, op Zaterdag den 23en Nov. en op nog een Zaterdag tusschenin. Tusschen vergunning en vertooning verliep bij den *Arlequyn* goed veertien dagen; men kan dezen tijd ook aannemen voor den *Quincampoix*, die dus zal gegeven zijn Maandag 14 Oct., en de daarop volgende Maandagen en Donderdagen, en eenige Zaterdagen. Daar de *Arlequyn* echter in het laatst ook als nastukje bij andere spelen gegeven, zou kunnen zijn, bestaat de mogelijkheid, dat de *Quincampoix* in de eerste weken meermalen, nog tusschen de drie genoemde dagen in, gegeven is, wat men ook uit het bericht in den *Merkurius* zou opmaken.

Hoewel geheel een tendenz-stuk schijnt de *Quincampoix* nog eens op nieuw vertoond te zijn in het begin van deze eeuw; dit is op te maken uit een met privilegie voorzienen, en met een vignet, waarop de woorden *Stads Schouwburg*, versierden druk. Deze draagt geen jaartal, doch ik meen hem op 1820 te mogen stellen, en wel steunende op de volgende argumenten:

1°. In 1795 veranderde het bestuur van den Schouwburg. Voortaan zou deze eigendom van de stad zijn, en niet langer geëxploiteerd worden door de beide Godshuizen. Dit was geen verlies, daar de Schouwburg in de laatste jaren een belangrijk te kort had opgeleverd. Het vignet met *Stads Schouwburg* wijst dus op een jaar na 1795.

2°. De titel komt niet voor op de programma's, aanwezig in de collectie Hilman (Bibl. Amst.); deze loopen van 12 Aug. 1826 tot 26 Mei 1841 en van 26 Aug. 1843

tot 31 Mei 1859. Daar de druk niet toelaat te denken aan den tijd van 1841-1843 of na 1859, moeten wij hem stellen vóór 1826.

3°. Op de aanplakbiljetten in bovengenoemde collectie komt de naam ook niet voor. Deze loopen over den tijd van 10 Aug. 1761 tot 3 Aug. 1769, van 4 Aug. 1777 tot 8 Mei 1802 en van 5 Sept. 1811 tot 13 Mei 1820. Wij worden dus beperkt tot de tijdvakken 1802-1814, en 1820-1826.

4°. Bij vergelijking met andere drukken bij denzelfden uitgever met privil. uitgekomen, vindt men, dat die van 1805 en 1806¹⁾ voorzien zijn van een kopie van het priv., evenals in de vorige eeuw meestal, niet een van 1820 en een z.j., die hetzelfde vignet vertoont als die van 1820, en eer jonger schijnt. Ook de *Quincampoix* mist de kopie van het priv. Bovendien komt deze in typographische bijzonderheden zeer nabij de beide laatstgenoemde drukken. Daaruit zouden wij de uitgave omstreeks 1820 kunnen stellen. Dat het niet vóór 1720 is, wordt waarschijnlijk, doordat de vier bovengen. drukken geteekend zijn door W. Haverkorn Wzn. als Secretaris, de *Quincampoix* door A. Taunay. Dit komt overeen met het sub 3 beweerde.

Behalve deze bewijzen is er eene bijzonderheid, die het waarschijnlijke zeer versterkt, nml. dat het in 1820 eene eeuw geleden was, dat de windhandel woedde, zoodat het toen, als herinneringsstuk kan vertoond zijn. Tot 13 Mei 1820 komt het niet voor op de aanplakbiljetten, maar de razernij begon bij ons ook eerst in den zomer.

Het is dus waarschijnlijk, dat in 1820 de *Quincampoix* nog eens vertoond is, en daarvoor een nieuwe druk bezorgd is, waarvoor geheel overgenomen werd het oude tekstboekje van 1720.²⁾

Wat de verschillende uitgaven van de beide windhandel-

1) Slechts vier drukken heb ik kunnen raadplegen op de Kon. Bibl.

2) In mijn *Pieter Langendyk. Zijn Leven en Werken*. 1891 heb ik dezen druk verkeerdelijk op 1720-1723 gesteld.

stukken betreft, deze zijn niet zeer talrijk, althans minder dan die van de andere spelen van Langendyk.

Van de *Quincampoix* zijn mij de volgende bekend:

- A. Quincampoix, | of de | Windhandelaars. | Blyspél | door | Pieter Langendyk. | Zo als het op den Amsterdamschen | Schouwburg vertoont wordt [*Vignet, met: Perseveranter.*] t' Amsterdam, | By de Erven van J. Lescaijle en Dirk Rank, □ Op de Beurssluis. 1720 | Met Privilegie. - 8°.
De vergunning van het Privil. is gedateerd 28 Sept. 1720.
- B. Bl. 18-24 van: *Het groote tafereel der dwaasheid.* 1720. Dit is een nadruk van A.
- C. Bl. 369-422 van: Pr. Langendyks | Gedichten. | Tweede Deel. [*Vignet, met: Vincent perseveranter scandendo. Schynvoet del et fec.*] t' Amsteldam, | By de Wed: van B: Visscher, Boekverkoopster in de | Dirk van Hasselt-steeg, 1721. - 4°.

Deze uitgave is met meer zorg bewerkt; verschillende veranderingen, hoewel van weinig beteekenis, zijn aangebracht; de spelling is meer geregeld, en ook de punctuatie meer verzorgd.

- D. Bl. 369-422 van: Pr. Langendyks | Gedichten. | Tweede deel. | Tweede druk. [*Vignet, met: Fumus gloria mundi. J. Wandelaar delin. et fecit.*] Te Haarlem, | By J. Bosch. - z.j., omstreeks 1760, niet eerder. - 4°.
- E. Quincampoix, | of de | Windhandelaars; | Blyspel. | door Pieter Langendyk. [*Vignet, met: Stads-Schouwburg.*] Te Amsterdam, by | Abraham Mars. | Met Privilegie. - z.j., waarschijnlijk 1820. - 8°.
Dit is een nadruk van A.
- F. Bl. 55-100 van: Drie | Blyspelen, | door | Pieter Langendijk. | Schiedam, | H.A.M. Roelants. | 1852. - 12°.
(N°. 5 van het Klassiek Letterk. Pantheon.)

Hiervan een nieuwe titeluitgave van 1880 en om deze een nieuwe omslag met 1884.
Dit is een nadruk van D.

Van den *Arlequyn Actionist* zijn mij bekend:

- A. Arlequyn | Actionist. | Kluchtig Blyspél. | Gevolgd naar het Theater Italien. | door | Pieter Langendyk. [*Vignet, met: Perseveranter*] t' Amsterdam, | By de Erven van J. Lescailje en Dirk Rank, | Op de Beurssluis. 1720. | Met Privilegie. - 8°.
Met voorrede, get. P.L.; vergunning van het Priv. is gedateerd 11 October 1720.
- B. Arlequyn | Actionist. | Kluchtig Blyspél. | door Pieter Langendyk. [Ornament] Te Amsterdam, | By de Erven van J. Lescailje en Dirk Rank. | En mede te bekoomen by Joannes Oosterwyk. - z.j., doch van 1720. - 4°.
Hierbij Titelprent, vol toepassingen op den windhandel.
- C. Bl. 25-27 van *Het groote tafereel der dwaasheid*. Deze uitgave is een nadruk van A. Onder de platen in dit groote verzamelwerk bevindt zich ook de titelprent.
- D. Bl. 423-443 van: Pr. Langendyks | Gedichten. | Tweede deel..... 1721, zie boven.

Op het voorblad staat: Arlequyn | Actionist. | Kluchtig Blyspél. | Op de wyze van het Italiaansch Tooneel.

Ook hierin is gevoegd de titelprent, doch de voorrede ontbreekt.

- E. Bl. 423-443 van: Pr. Langendyks | Gedichten. | Tweede deel | Tweede druk..... omstreeks 1760, zie boven.

Op het voorblad staat: Arlequyn | Actionist. | Kluchtig Blyspél. | Op de wyze van het Italiaansch Tooneel.

Ingevoegd is de titelplaat; voorrede ontbreekt.

- F. Bl. 101-118 van: Drie | Blyspelen, | door | Pieter Langendijk. | Schiedam, | H.A.M. Roelants. | 1852., zie boven.

Hierbij vindt men, daar het een overdruk van *E* is, niet de voorrede.

Over de drukken A en B, en de titelplaat nog dit. A is met meer zorg bewerkt dan B, wat zou doen denken aan een later uitkomen; dit geloof ik echter niet, daar A de

gewone uitgave is, die voor den schouwburg verkocht werd, en dus als tekstboekje dienen moest. Op den titel van B staat, dat de *Arlequyn* ook te krijgen is bij Oosterwyk; waarschijnlijk zal de geprivilegeerde met Oosterwyk samen de kwarto-editie hebben op touw gezet, en is de minder zorgvuldige bewerking daaraan te wijten, dat Langendyk niet zelf de proeven heeft nagezien. Zonderling is het, dat de titelplaat van B wijzigingen vertoont bij die in de *Gedichten*, en wel zòd, dat men op de prent van 1720 duidelijk ziet, dat er veranderingen gemaakt zijn aan de koperen plaat. Wij vinden dus in 1720 eene verwerking van de prent, die in 1721 verscheen. De eenige verklaring is, dat de prent voor de *Gedichten* reeds bewerkt was in 1720, en dat na die bewerking de prent voor de kwarto-editie van 1720 veranderd is. Aan te nemen, dat de prent reeds vroeger los in omloop gebracht was, is moeilijk, daar het duidelijk een titelprent is. In het *Tafereel der Dwaasheid*, ook van 1720, vindt men de plaat met de veranderingen¹⁾.

Aan deze nieuwe uitgave heb ik voor de *Quincampoix C.*, voor de *Arlequyn Actionist D.* ten grondslag gelegd, welke door den dichter met zorg herzien zijn, hoewel nog niet vrij van onregelmatigheden in de spelling. Ik heb den tekst op zeer enkele leesteekens na, zuiver overgenomen. Waar de afwijkingen van de andere uitgaven van enig belang schenen, heb ik die aan den voet der bladzijde opgenomen. Op de lijst der vertooners voor de *Quincampoix* ontbreekt in C., en dus ook in D. en F., de naam van Klaar, Meid van Hillegond, dien ik heb overgenomen uit A.

Bij den *Arlequyn* heb ik ingevoegd de voorrede van A,

- 1) De verandering is niet groot. De guirlande bovenaan is overgeteekend, doch men ziet nog duidelijk de oude lijnen. De geheele guirlande is nu donkerder geworden; of dit alleen het doel was, of bepaaldelijk verandering der toepasselijke voorwerpen is niet zeker, het eerste is het waarschijnlijkst.

terwijl ik achteraan heb doen afdrucken de verklaring der vertooningen, bij den *Arlequyn* gegeven, welke te vinden zijn in de *Gedichten*, Dl. II, bl. 450 en 451.

Met het bewerken van de beide belangrijke spelen hoop ik een tweeledig doel bereikt te hebben, nl. dat men Langendyks werk beter zal kunnen waardeeren en dat men zich beter eene voorstelling zal kunnen maken van den merkwaardigen tijd, door Langendyk zoo goed aan den kaak gesteld.

DEN HAAG, 28 Maart 1892.

C.H.PH. MEIJER.

**Quincampoix, of de windhandelaars.
Blyspél.**

Vertooners.

BONAVONTUUR, } Koopluiden.
 EELHART, } Koopluiden.
 PIETER, Kantoorknecht } van Bonavontuur.
 BEATRIS, Vrouw } van Bonavontuur.
 HILLEGOND, Dochter } van Bonavontuur.
 HENDRIK, } Minnaars van Hillegond.
 WINDBUIL, } Minnaars van Hillegond.
 KLAAR, Meid van Hillegond.
 EEN BARBIER.
 JAN, Knecht in Quincampoix, of 't Koffihuis.
 GEESJE, de Meid.
 FRANSJE, een Gebochelde.
 GRYPVOGEL, een Makelaar.
 EERSTE JOOD.
 TWEEDE JOOD.
 KRISPYN, Boekhouder van Bonavontuur.
 GYS, } Boeren.
 LOUW, } Boeren.
 KEES, } Boeren.
 EEN KOETSIER.
 EENIGE JOODEN, die schreeuwen.

Zwygende.

Vier Danssers gekleed als Snyderen en Pruikemaakers. Eenige Jooden, Boeren, en voorts andere Natiën.

Het Tooneel verbeeldt in 't eerste en derde Bedryf een Kamer, in 't huis van Bonavontuur; het tweede Bedryf Quincampoix of 't Koffihuis¹⁾

1) Zie aant. 1.

Quincampoix, of de windhandelaars.
Blyspél.
Eerste bedryf.

Verbeeldt een Kamer.

Eerste tooneel.

EELHART, BONAVONTUUR.

BONAVONTUUR.

Hou op! hou op! met al dat knorren en bedillen.
Wat raakt het u dat we in de Zuidzee¹⁾ hand'len willen?

EELHART.

Ik ben uw broeder. 'k Wil u raaden als een vrind
Hoor, dees negotie acht ik anders niet dan wind.

BONAVONTUUR.

Gy hebt gelyk, ze is wind: maar één, die van die gekken,
Die zo vol wind zyn, wil een hooge premie trekken²⁾,
Moet passen op zyn tyd. Ik agt ze als gy voor dol:
Maar ondertusschen maak ik vast myn' kisten vol.

EELHART.

Gy neemt maar premie, zeg, zult gy wel lev'ren kunnen?

BONAVONTUUR.

Hoe leveren? ik agt dat gelt alreets gewonnen.

1) Z.Z. Comp., z. bl. 9.

2) Z. bl. 6 en 32.

EELHART.

Zolang gy geld trekt, ja, zyt gy een groot sinjeur:
Maar hoe zal 't met u gaan myn heer Kontramineur¹⁾,
Wanneer gy zien moet dat deeze actien monteeren²⁾?

BONAVONTUUR.

'k Verwagt dat niet.

EELHART.

Gy zult het tot uw' schade leeren.

BONAVONTUUR.

Ei, ei, ik bid je zeg, op welken fundament
Staat al het werk?

EELHART.

Voor my, het is my onbekend.

BONAVONTUUR.

Op wind, op niemendal: derhalven moet het daalen.
Hoe meer het waaijt, hoe meer ik kan myn kooren maalen.

EELHART.

Maar, zeg my, hebt gy uw gedagten laten gaan
Op die twee heeren, die naar uwe dochter staan?
Kan u heer Hendrik, of heer Windbuil best bekooren?

BONAVONTUUR.

Ik bid u talm my met geen prullen aan myne ooren.
De tyd is kostlyk, praat hier niet als van Zuidzee,
Of Assurantie³⁾, Bank⁴⁾, of West⁵⁾ dan praat ik mée.

EELHART.

Maar evenwel 't is tyd dat gy besluit moet neemen.

BONAVONTUUR.

De tyd is kostlyk, 'k zeg 't nog eens, hou op met teemen:

- 1) Zie aant. 2.
- 2) rijzen.
- 3) Assur. Comp. van Rotterdam eerste in Nederland; kapit. 12 mill. in 2400 actiën, eerste inleg 5%, z. ook bl. 10.
- 4) Eng. bank, z. bl. 6.
- 5) W. Ind. Comp. z.aant. 3.

Want in één oogenblik, één stip, in deezen tyd,
Win ik een millioen, of ik ben alles quyt.
'k Heb wel een tonnegouds of anderhalf verloren,
Om naar een Prokureur of rabbelaar⁶⁾ te hooren,
Die aan myn huis, wanneer ik uit moest weezen, quam,

6) babbelaar; *rabbelen* waarschijnlijk evenals *rammelen* klanknabootsend, z. Franck.

Ik vroeg hem of hy niet geweest had op den Dam,
 En daar gehoord hoe hoog de Zuidzee acties liepen.
 Hy zei, ik zag een zwerm van Smousen, die wat riepen
 De west! de west! en dit is alles wat ik weet.
 Maar, daar is Pieter.

Tweede tooneel.

BONAVONTUUR, PIETER, EELHART.

BONAVONTUUR.

Wel, hoe zyt gy zo bezweet?

PIETER.

Daar is een schelvisboer van Wyk op Zee gekomen,
 Die gistren middag zelf te Londen heeft vernomen,
 Dat daar geboden word voor Acties in de Zuid,
 Elf honderd.

BONAVONTUUR.

Ha! ha! ha! die visboer is een guit,
 Die omgekogt is om met list wat wind te maaken,
 En door dat loopje de partyen quyt te raaken.
 Maar, zyt gy niet eens in het Koffihuis gegaan?

PIETER.

Voorzeker, maar 't was daar zo vol dat 'k niet kon staan.
 Wat was 'er een geschreeuw van Engelschen en kakelaars.
 'k Wierd doof door 't liegen van de Jeuden, en de makelaars.
 'k Liep in de Kalverstraat¹⁾, en dan weer op den Dam,
 Daar 'k allerhande slag van troniën²⁾ vernam³⁾.
 Lichtmissen⁴⁾, kooplui, ook rapalje⁵⁾, en braave heeren,
 En beurzesnyërs, maar zeer eerlyk⁶⁾ in de kleëren.
 Ik zag 'er èèn die niet als van miljoenen sprak,
 Die ik geen dubbeltje zou leenen uit myn zak.

- 1) Z. aant. 1.
- 2) gelaat, fr. *trogne*, vooral bol gelaat, b.v. van een dronkaard.
- 3) zag.
- 4) Z. aant. 4.
- 5) gemeen volk; met een romaanschen uitgang van *rap* = schurft, roof, waarvan ook *Jan Rap en zijn maat*.
- 6) fatsoenlijk.

BONAVONTUUR.

Te Londen weet ik is de Zuidzee aan het daalen.
Gy moet den makelaar¹⁾ Grypvogel aanstonds haalen;
Laat hy de premie maar ontvangen van zyn vrind.

EELHART.

Hoe broêr, weer premie?

BONAVONTUUR.

Ik bedien my van dien wind.
Loop, Pieter, zeg dat ik hem aanstonds zal verwagten.
Hy is in Quincampoix nu nog, naar myn gedagten.

Derde tooneel.

EELHART, BONAVONTUUR.

EELHART.

Ik zeg nog ééns, dat gy uzelf ruineert.

BONAVONTUUR.

Dat zy zo. Ik verzoek dat ge u wat diverteert.
Ik hoor myn huisvrouw en myn dochter, wil maar blyven.
'k Moet myn korrespondent in Eng'land aanstonds schryven.

EELHART.

Hoe, 't is geen postdag.

BONAVONTUUR.

Zou ik zo lang wagten? neen,
Ik zend Krispyn expres daar met een pinkje²⁾ heen.
Dien trouwen knegt verwagt ik hier alle oogenblikken.
Hy is naar Hoorn³⁾ gereisd, en zal daar iets beschikken.

EELHART.

- 1) Z. aant. 5.
- 2) Werkelijk gingen pinken heen en weder, om berichten te halen omtrent den koers der actieën te Londen. Sometijds was dit ook alleen voor de leus, en zeilde de pink alleen een eind zee in, om met eene verzonnen tijding terug te keeren.
- 3) Z. aant. 6.

Is 't mogelyk! in die Kommerce Kompanjie?

BONAVONTUUR.

Gewis, dewyl ik daar veel voordeel in voorzie.

Vierde tooneel.

BEATRIS, HILLEGOND, KLAAR, EELHART.

BEATRIS.

Ach broeder Eelhart, wat zal ons nog overkomen?
 Myn man doet anders niet als van de Zuidzee droomen,
 's Nachts staat hy in zyn bed wel tienmaal overend,
 En roept: schryf af myn heer in banko¹⁾, tien percent!
 Wilt gy voor vyftig nog één duizend pond ontvangen²⁾,
 Op d'afgesproken tyd? spreek, denk op uw belangen.
 Dan roept hy weer de West! of Medenblik! Edam³⁾,
 Of, foei! dat 'k in Tergou flus die party niet nam!
 Ik bid u, Eelhart, dat gy 't ons eens uit wilt leggen,
 Wat al dat raazen van die premiën wil zeggen.

EELHART.

Wel hoor dan: 't is hier eens in Holland zo geweest,
 Dat veele menschen, door een wonderbaaren geest
 Gedreven, zo veel geld verspilden aan de bloemen,
 Dat gy zoudt schrikken als men u dien schat zou noemen⁴⁾.
 Een tulp, een hiacint, gold somtyds duizend pond,
 Wanneer men die spierwit⁵⁾ en fraaij gestreept bevond.
 Maar deeze zotterny is door den tyd gesleten,
 Of, zo ze 'er is, men wil 't niet voor de waereld weeten:
 Maar nu regeert een geest van zulk een zotterny,
 Die al wat zot was streeft in zottigheid voorby.
 Men vind in Vrankryk en in England Financierien,
 Die geld ontvangen op 't krediet van hunn' papieren,
 Met inzicht om daar door de schulden van het ryk

- 1) Aan de bank doen betalen, b.v. door middel van eene assignatie.
- 2) Premie van 50% geven, om op zekeren datum een actie van 1000 pond te ontvangen, waarschijnlijk in de Z.Z. Comp, die volgens III Bedr. 8-9 tnl. op 400%, later op 900% stond; 1000 p. st. was toen ongeveer f 11000.
- 3) Z. aant. 7.
- 4) in 1637 en 1638.
- 5) *spier* = het blanke vleesch van een vogel, fr. *le blanc*. Van *spier* = vleesch ook *spierzak* = spekzak, knapzak.

Te doen vermind'ren, en betaalen te gelyk¹⁾;
Dees noemt men Actiën die 's jaarlyks renten geeven,
't Zy veel of weinig.

BEATRIS.

Wel, hoe maakt²⁾ dat dan zo'n leeven?

EELHART.

Omdat veel menschen zich verbeelden dat de vaart
Der Zuidzee Kompanjie floreeren, en veel waard
Zal worden, door den tyd; behalven andre zaaken,
Waarop by gissing elk zyn rekening wil maaken.

BEATRIS.

Het dunkt my vreemd dat zich ons volk daar mê bemoeijt

EELHART.

Gy weet wel dat één zot terstond veel zotten broeijt³⁾.
De gekken worden ryk. De wyzen staan verwonderd.
Dat gist'ren honderd gold, geld heden zevenhonderd,
En morgen slaat het weer de helft af in den prys.
Die dees negotie doet, al is hy nog zoo wys,
Agt ik voor zot, wyl hy door wysheid moet verliezen,
Ten zy hy in die zee kan zwemmen op zyn biezen.⁴⁾

BEATRIS.

'k Bemerck wel dat die geen, die dan dees Acties heeft,
Die opjaagt, en niet dan voor hooge pryzen geeft.
Maar 't woord van premie dient gy my eens uit te leggen.

EELHART.

Dat is reed geld, het geen men iemand geeft, te zeggen.

BEATRIS.

Reed geld?

EELHART.

ô Ja, dat geeft men aanstonds op de hand,
Waardoor een, die verkoopt, zich geeft in dit verband:

- 1) De oprichters der Eng. Bank en Z.Z. Comp. en der Fra. Bank en Ind. Comp.
- 2) A: *Wel hoe, maakt.*
- 3) Voortbrengt; oorspr. bet. *warm maken*, dan *op eieren zitten* en *voortbrengen*. Z. over *broeden* en *bruiden* mijn aant. (8) achter *Spiegel Vad. Koopl.* (Pantheon), waar ook naar bronnen verwezen wordt.
- 4) Z. aant. 8.

Dat hy tot zekren prys, en geakkordeerde dagen,
Zal lev'ren, als het aan den kooper mogt behaagen
Te ontvangen. Zo 't nu ryst dan eischt hy die party,
En daalt het, is hy met 't verlies der premie vry.

BEATRIS.

Dat is dan wedden of het ryzen zal, of daalen.
Ik hoop niet dat myn man zo ver van 't spoor zal dwaalen,
Dat hy zyn kapitaal zal waagen tot dien prys.

EELHART.

De tyd zal hem ligt, op een doktoraale wys,
Ten kosten van zyn beurs, eens fraaij purgeeren willen.
Indien hy maar niet barst aan al die premiepillen.
Hy slokte een tonnegouds als klokspys¹⁾ in zyn maag.

BEATRIS.

Ik heb het wel gevreesd. Wat is 't voor my een plaag!
Moet ik de losheid²⁾ van myn man nu zo gedogen?
En zal myn kapitaal vervliegen voor myne oogen.

EELHART.

Patientie, zuster, denk het hangt nog aan 't geval
Of hy verliezen of zyn geld behouden zal.
Uw huuwlyks voorwaarde is een steun om u te dekken,
Zo hy in 't kort eens naar Viaanen moest vertrekken.
Of Fredrik Hendrik neemt hy in den nood te baat³⁾.

BEATRIS.

Wie meent gy daar meê, broêr?

EELHART.

Ik meen een oud plakkaat⁴⁾,
Waar in men scherp verbied die wys van negotieeren;
Een Monopolium⁵⁾, waar op onze Overheeren
Geen vonnis geeven: wyl het is een groote trap

- 1) Spijs, die klokkend, met graagte, genuttigd wordt; in de bet. klokkenmetaal is spijs = *specie*, hier is het = lat. *spensa* = kosten, vertering.
- 2) lichtzinnigheid.
- 3) Z. bl. 5.
- 4) verordening; oorspr. *zegel*, later het *gezegelde stuk*.
- 5) alleenhandel; hier gebruikt voor één bepaald soort van handel.

Tot d'ondergang der nutte en zuiv're koopmanschap.
Maar, nichtje, zeg my, zal men u niet haast zien paaren?

HILLEGOND.

Oom, maak me niet beschaamd.

EELHART.

Gy moogt u wel verklaaren;
Ik ken uw serviteurs¹⁾, zo ik niet beter weet,
De één is heer Quincampoix, heel wyts²⁾ en fraaij gekleed;
Hy is uit Vrankryk met de Missizippi winden
Naar Engeland gewaaijd³⁾, en laat zich hier nu vinden.

HILLEGOND.

Meent gy heer Windbui?

EELHART.

Ja, 'k weet dat hy hier verkeert;
Maar ook met een, dat u heer Hendrik pretendeert⁴⁾;
Die is zeer wel gemaakt, verstandig, vroom, en aartig.
En is een juffer, als nicht Hillegond, wel waardig.

HILLEGOND.

Myn vader ziet meest op heer Windbuils kapitaal,
Dat meer dan twee miljoen bedraagt, naar zyn verhaal.

EELHART.

Gy hebt gelyk; men spreekt nu niet als van miljoenen⁵⁾,
Zyn 't briefjes? of is 't geld? of zyn 't ook twee meloenen?
Hoor, zo 't aan geld schort, ik blyf borg dat Hendrik meer
Dan Windbui heeft, wiens schat zo ligt is als een veer.
Hy volgt uw vader, en doet niet dan premie trekken.

HILLEGOND.

Ik zwyg nu: maar ik zal myn meening haast ontdekken.

BEATRIS.

Oom zoekt uw welstand, kind, 'k heb Hendrik lang gekend.

- 1) deftig woord voor vrijer; vgl het vroegere *iemand oppassen* = het hof maken.
- 2) voor *weidsch*; 'kloek, uitmuntend, eig. = zooals het bij de jacht betaamt, afl. v. *weide*.' (Vercoullie). Vgl. hgd. *Weidmann*.
- 3) Toespeling op de Fra. Ind. Comp., en het overslaan van de windhandelbesmetting naar Engeland.
- 4) naar uw hand dingt.
- 5) Het woord *millionair* ontstond, volgens Martin. *Hist. de France*, in Parijs in 1719.

KLAAR.

Praat van den droes¹⁾, hy is 'er altyd schier omtrent.

Vyfde tooneel.

HENDRIK, EELHART, BEATRIS, HILLEGOND, KLAAR.

HENDRIK, tegen Eelhart.

Myn heer, heb ik 't geluk u op dees plaats te vinden,
Die ik mag rek'nen voor een van myn beste vrinden?

EELHART.

'k Weet wat gy zeggen wilt. Maseur, kom, laat ons gaan.
Maar zagt²⁾, ik hoor daar komt heer Windbuil ook nog aan.

Zesde tooneel.

WINDBUIL, met een gevolg van Jooden en anderen. DE BARBIER, HENDRIK, EELHART, BEATRIS, HILLEGOND, KLAAR.

WINDBUIL.

Waar 's heer Bonavontuur? ik moet hem aanstonds spreken.

Hy roept met het gevolg.

De West! de West! de West! mevrouw, 'k bleef in gebreeken,
'k Bid exkuzeer my, dat ik u niet heb gegroet.
De West! de West! de West!

Zevende tooneel.

WINDBUIL, met een gevolg van Jooden, die Bonavontuur met nog een of twee onder de voet loopen. BONAVONTUUR, gevolg van Jooden, DE BARBIER, HENDRIK, EELHART, BEATRIS, HILLEGOND, KLAAR.

- 1) duivel; oorsprong onb.
- 2) wacht, pas op, stil.

BONAVONTUUR.

Oei! oei! myn voet! myn voet!

WINDBUIL, en gevolg van Jooden.

De West! de West, myn heer.

BONAVONTUUR.

Myn voet is wis aan stukken.

WINDBUIL, en gevolg.

De West! de West!

EELHART.

Hou op met raazen, hoe zal 't lukken¹⁾?

BEATRIS.

Ach, man! wat schort u?

BONAVONTUUR.

Ach! haal voort een barrebier.
Ik heb myn voet verstuikt door dat verbruid²⁾ getier.

KLAAR.

Daar staat de Chirurzyn, die je alle dag komt scheeren.

EELHART.

Kom, meester, ty³⁾ te werk.

BARBIER.

Dat zou ze niet begeeren.
Ze⁴⁾ skei nou uit de kunst, hum is een heer ma foi!
Ze eb duzend Louis d'or kewon in Quincampoix.

KLAAR.

Nu doet het.

BARBIER.

- 1) hoe is het?
- 2) vervloekt, eig. verworpen. *Bruiden* of *bruien* naast *broeden*, eig. = warm maken, kreeg de bet. *kwellen* (vgl. lat. *uro*) dan *slaan*, *snel gaan* en *werpen*.
- 3) voor *tie*, door verwarring van *tiën* of *tiegen* (go. *tiuhan*) met *tijen* of *tijgen* (go. *teihan*).
- 4) A: *hum*. *Ze* = fra *je*, of evenals *hum* (hem) door verwarring van de pers. voorn. gebruikt voor *ik*.

Non canalje⁵⁾.

KLAAR.

Ik zal een ander haalen;
Hy meent nu dat hy is een keuning van de Waalen⁶⁾,
Omdat hy geld heeft, of misschien ook maar wat wind.

- 5) Scheldwoord = fra. *canaille*, van lat. *canis* = hond. Lafontaine gebruikt het nog als verzamelwoord.
- 6) Franschen, vooral voor de Fra. refugiés gebruikt: vgl. Galliër, Eglise Wallonne, Wales, enz.

WINDBUIL.

Nu doet het, ik zal 't weêr erkennen als een vrind.

BARBIER.

Monsieur, ze zel 't dan doen om je obligant verzoeken.
Kom meid, canalje, vit¹⁾! breng hier de windle²⁾ en doeken.

BONAVONTUUR.

Ach breng me in 't naast vertrek; en meester doe u best.

Zo als zy hem opneemen word van binnen geroepen:

Edam! Edam!

WINDBUIL, en gevolg de deur uitlopende.

Wat 's dat? De West! de West!

Achtste Tooneel.

HENDRIK, HILLEGOND.

HILLEGOND.

Ik bid u, Hendrik, zeg, wat schorten deeze menschen³⁾?
Dien⁴⁾ monsieur Windbuil zou ik niet veel gekker wenschen.
Is 't ook een weddenschap? of zyn ze zat en vol?

HENDRIK.

Neen dronken zyn ze niet: maar uitgelaaten dol
Mejuffer, en van wind geduurig opgeblaazen:
Maar 't slimst is, dat het nog niet blyft by deeze dwaazen.
Het schynt een landziekte⁵⁾, ons uit Vrankryk aangewaaijd,
Daar nu dit soort van volk geen kleintje staat bekaaïjd⁶⁾
Maar, schoone, wyl 't geluk me een oogenblik wil gunnen
Dat wy hier zyn alleen. Zeg zoude ik hoopen kunnen
Dat gy my eenmaal eens gelukkig maaken zult?

- 1) *vite*, spoedig.
- 2) windsel, zwachtel.
- 3) verkeerde constructie voor *wat schort dezen m.*; ook bij *schelen* en *mankeeren* voorkomend.
- 4) A: *die*.
- 5) ziekte, die door 't heele land heerscht.
- 6) verlgén; *bekaaïjd* is door verschepping van de beginletter ontstaan uit *begaaïjd*, Plant *honni*, *enordi*. Zie *Mag. Ned. Taalk.* III. 287

HILLEGOND.

Ik moet me, zo als gy, nog waap'nen met geduld:
Maar weet, zo niet myn keur van vader af moest hangen,

Dat ik u eerder als heer Windbuil zoude¹⁾.
 Ja 'k zal nog verder gaan. 'k Zeg dat ik hem versmaad,
 En kunt gy met myn Oom, die 'k zie dat u niet haat,
 Iets vinden, dat my van dit huuwlyk kan bevryden,
 Ik zal uw zorg en moeite erkennen t' allen tyden.

HENDRIK.

Durf ik dan denken dat myn schoone my bemint!

HILLEGOND.

Weet dat ik tot dien prys myn hart aan u verbindt.

HENDRIK.

Bekoorlyk oogenblik! myn lief gy kunt gebieden.
 Al wat gy my belast, myn schoone, zal geschieden.
 Gy mint my? en ik hoor dat nu op 't onvoorzienst!
 Myn goed, myn leven, het is alles tot uw dienst.
 Wel aan myn Hillegond, wat moet ik me onderwinden?

HILLEGOND.

Gy moet in Quincampoix door hulp van goede vrienden,
 Verneemen, hoe ver dat heer vader is verzeild
 In de Actiekoopmanschap. De grond dient eens gepeild²⁾
 Van al het werk. Ik vrees dat zy hem daar bedriegen.
 'k Geloof zyn makelaar doet anders niet dan³⁾ liegen.
 Hy blaast hem de ooren vol van winsten grof en groot,
 Ik⁴⁾ vrees dat deeze hem zal helpen in den nood.
 't Is alles my verdagt. Krispyn, de knechts, de meiden,
 'k Geloof dat ze altemaal onz' ondergang bereiden.

HENDRIK.

De knechts en meiden?

HILLEGOND.

Ja: maar boven al Krispyn,
 Die, merk ik, trekt nu met den makelaar één lyn.
 Zy droomen altemaal niet als van premie geeven⁵⁾.
 De schrobster⁶⁾ is zelf in die koopmanschap bedreven.

- 1) als verloofde, nml.
- 2) van *peil* = *pegel*; eig. *knopje als merkteeken*, dan *merkteeken*, *vaste maat*.
- 3) A: *als*.
- 4) A: *En 'k*.
- 5) 't Contract, tegen premie gekregen, kon weer met winst verhandeld worden.
- 6) werkster, schoonmaakster.

HENDRIK.

Neen lief, de premies zyn te hoog nu in de Zuid.

HILLEGOND.

Zy doen in kompanjie. Krispyn voert alles uit.
'k Vond flus¹⁾ twee briefjes op de meide-kamer leggen.
Zie, lees ze, gy zult best verstaan wat dit wil zeggen.

HENDRIK.

Ha! ha! 't zyn briefjes, daar Krispyn uw knecht in zeit,
Dat hy in Rotterdam, voor rek'ning van de meid,
In de Assurantiebank een post heeft ingeschreven.
In 't ander staat dat hy iets meent in Hoorn te geeven.
Maar, wees gerust, dat 's tot uw vaders schade niet.

HILLEGOND.

Ik vrees al evenwel, dat hier niets goeds geschiedt.
Kom laat ons binnen gaan, en met Oom Eelhart spreken,
Wat ons te doen staat.

HENDRIK.

'k Zal nooit blyven in gebreeken
Om u te dienen, die my zo gelukkig maakt,
Dat ik een schat bezit daar 'k lang naar heb gehaakt.

Negende tooneel.

WINDBUIL, HENDRIK, HILLEGOND.

WINDBUIL.

Madame, mag ik de eer een oogenblik genieten,
Dat ik u spreek alleen?

HILLEGOND.

Nooit zult ge uw wit beschieten²⁾,
Met onbeleeftheid, heer. Gy ziet ik ben verzeld.
En 't inzicht, dat gy hebt, is my genoeg gemeld.

WINDBUIL.

- 1) straks, uit *vluchts*, adverb, gen.
- 2) doel bereiken; eig. 't wit van de schijf treffen.

Myn medeminnaar, kan, naar³⁾ 'k merk, u best bekooren.

3) A: *na*.

HILLEGOND.

Ik staa hier niet om uw verwytingen te hooren.
 Het schynt wel dat uw hart genegen is tot my:
 Maar ondertusschen spreekt gy met een heerschappy,
 Schoon dat ge 't allerminst op my niet hebt gewonnen.
 Waarom hebt ge uw verzoek aan vaders kant begonnen?
 Heb ik geweeten, schoon gy zyt zyn grootste vrind,
 Dat gy hier juist verkeert, omdat gy my bemint?

WINDBUIL.

Hebt gy¹⁾ niet kunnen zien, mejuffer, aan myne oogen,
 Dat uwe schoonheid my tot liefde heeft bewogen?

HENDRIK.

Mejuffer, hoe! zal hy u hier zo onbeschaamd....

HILLEGOND.

Wees stil, ik weet wat my op zulken daad betaamt.
 En zo gy één van twee hier questie poogt te maaken,
 Zal hy die 't aanvangt, nooit tot myn bezitting raaken.

HENDRIK.

Ik zal dan zwygen.

HILLEGOND.

Dat verzoek ik ook op u²⁾.

WINDBUIL.

't Is wel, mejuffer, 'k zwyg, op u gebod dan nu.
 Maar, kunt ge uzelf door my niet best gelukkig maaken?
 Aan alles wat gy wenscht zult gy door my geraaken,
 Geëerd, gediend, ontzien, om uwen hoogen staat.
 'k Bezit een rykdom, die 't gemeen te boven gaat.
 Gy zult dan als prinçes by and're juffers leeven.
 Ja, 'k zal een heerlykheid aan u ten bruidschat geeven.
 Ik wil aan die rievier, die 't Sticht nu graaven zal,
 Door 't midden van de Hei, een zeer vermaaklyk dal
 Verkiezen, en voor u een groote hofste³⁾ bouwen.
 Elk zal u in dat Tempe als hoofdgodinne aanschouwen.
 De schepen, zeilende by menigte af en aan
 Door 't nieuw Kanaal, waar langs de timmerwerven staan,

1) A: gy 't.

2) van u, vgl. *verhalen op, wreken op*.

3) optrekje, villa.

En schoone huizen, zult gy zien hunn' zeilen stryken,
Wanneer ze uit Oost¹⁾ en West, het Sticht met Waar verryken²⁾.

HILLEGOND.

Wat geeven de Acties, heer, by u een schoone vrucht!
Gy bouwt door premiën, kasteelen in de lucht:
Maar 'k vrees, dat, zo de wind van zotheid raakt aan 't draaijen,
Ook de ingebeeelde winst met één eens weg mogt waaijen:
En ik wierd van princes dan kamenier op 't lest.

WINDBUIL.

Mejuffer 't kan niet zyn.

Van binnen wordt geroepen:

De west! de west! de west!

Tiende tooneel.

WINDBUIL, BARBIER, HENDRIK, HILLEGOND.

WINDBUIL.

Raamskoolbroek³⁾!

BARBIER.

Muiden⁴⁾! Weesp⁵⁾!

WINDBUIL.

Ik moet die menschen spreken.

Elfde tooneel.

HILLEGOND, HENDRIK.

HILLEGOND.

- 1) A: 't Oost.
- 2) Z. aant. 9.
- 3) *Rams Colbrook* was een der meest verhandelde Eng. bubbel-fondsen.
- 4) Comp. 'tot voortzetting v.d. Commercie, mitsgaders v. Navig. Assur., Vissch., Bodemerye en andere voordeelige Handelingen.' Kapit. 5 mill. in 5000 actiën.
- 5) Z. aant. 10.

Ach is dat schrikken!

HENDRIK.

Hy is gek, lief, 't is gebleken.
Zyn hoofd is met een wind van zotheid opgevuld.

HILLEGOND.

Laat ons naar binnen gaan. Ik ben vol ongeduld.

Einde van het eerste Bedryf.

Tweede bedryf.

Eerste tooneel.

Verbeeldt een Koffihuis, waar in eenige menschen rooken enz. JAN, GEESJE, FRANSJE, met een groote bult, en een brilledoos, waar op geschreven staat: Bambario¹⁾.

FRANSJE zingt.

*Kom springt op klompen en op schoenen!
Want elk wordt ryk in Quincampoix.
Hy zwetst nu niet als van miljoenen,
Die korts²⁾ moest slaapen in het strooij.*

*Wat is 't een goudeeuw voor de snyërs:
Want menig kalis³⁾ wordt een heer,
En de oude meiden krygen vryërs,
Niet om de ketel: maar het smeer.*

*Wil dees negotie nog wat duuren,
Ik wed 'er in de gansche stadt,
Geen meid of knecht zich zal verhuuren:
Want ieder droomt van grooter schat.*

1) Z. aant. 11.

2) kort geleden.

3) schooier; oorspr. onb.; misschien gevormd van *kaal* met den uitgang *isch*.

*Pothuizen zal men kunnen vinden,
By menigte¹⁾ voor niemendal:
Want Jan de lapper, en zyn vrinden,
Houdt koets en paerden op den stal.*

*De Schouwburg zal 't nu niet lang maaken,
En haast ontbloot zyn van Akteurs:
Dewyl ze aan and're rollen raaken,
En speelen op de windvang-beurs²⁾.*

*Turfdraggers zullen met hunn' manden,
En kruijers met 'er wagens, wis,
In korten tyd viktorie branden³⁾:
Wyl elk op 't minst een keuning is.*

GEESJE.

Wel Fransje, heb je in 't zin hier wat voor gek te speulen,
Of heb jy ook een slag gekregen van de meulen⁴⁾,
In deezen wind? Wagt tot het vastenavond is.

FRANSJE.

Hoe, meenje dat ik dit voor niet doe? neen, dat 's mis.
'k Zie dat de zotten nu den meesten rykdom winnen,
En geld ontbreekt me; dies moet ik iets nieuws beginnen.
Hoor, in Parys was korts een kaerel met een bult,
Gelyk als ik, die heeft zyn beurs daar meê gevuld.
Daar wierdt in Quincampoix schier geen party⁵⁾ gesloten,
Of myn konfrater heeft zyn snaaij⁶⁾ daar van genoten,
Omdat men op zyn bult kon schryven met gemak.
Ik kan elkeen, als hy, met pennen inkt en lak
En lessenaar voorzien.

GEESJE.

Ha! ha! dat 's wel verzonnen.
Waar drommel of 'er niet al geld meê wordt gewonnen.

- 1) A: *menigten*.
- 2) Z. aant. 12.
- 3) hun manden enz. verbranden tot een vreugdevuur, in plaats van teertonnen, zooals men bij feest. gelegenheden gewoon was.
- 4) Z. aant. 13.
- 5) koop.
- 6) van *snaaien*, misschien uit de Joden-Duitsche uitspraak van *snijden*, in den zin van *afzetten*.

Tweede tooneel.

PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.

FRANSJE zingt.

*Zo ziet men dat zich kaale snaaken,
Verheffen kunnen door een fons,
En groeijen nu ze aan schyven¹⁾ raaken,
Op eenen nacht als Champinjons.*

PIETER.

Geef eens een pyp tabak! en koffi, kookend hiet.

JAN.

En brand je niet²⁾! messieurs, en brand, en brand je niet!

PIETER.

Heb jy den makelaar Grypvogel niet vernomen?

JAN.

Neen, maar ik denk dat hy hier datelyk zal komen.
Daar is de man al zelf.

Derde tooneel.

GRYPVOGEL, PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.

GRYPVOGEL.

Monsieur vind ik u hier?
Geef uw Patroon, wanneer gy t'huis komt, dit papier,
't Kontrakt van duizend pond, hy zal daar nâ verlangen.
Ik zal de premie als 't geteikend is, ontvangen.
Een pyp tabak!

JAN.

Een pyp tabak!

- 1) geldstukken.
- 2) dubbele ontkenning; de uitroep dient om te waarschuwen voor het stooten tegen het presenteerblad, zooals blijkt uit de bijvoeging: 'Die 't breekt die moet betalen,' z. bl. 45.

PIETER.

Hy zal 't niet doen.

Je moet niet denken dat gy hem zo zot zult broên³⁾,
Ik ben verzekerd dat de Zuidzee niet zal daalen.

3) kwellen, plagen.

GRYPVOGEL.

Geef koffi!

JAN.

Brand je niet! die 't breekt die moet betaalen.

Vierde tooneel.

EERSTE JOOD, TWEEDE JOOD, gevolg van Joden, GRYPVOGEL, PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.

EERSTE JOOD.

Koop of verkoop jy?

TWEEDE JOOD.

'k Koop en verkoop in de zuid.

EERSTE JOOD.

Kom, by de leeven van de natie! spreek eens uit!
'k Verkoop jou Munkendam¹⁾!

TWEEDE JOOD.

Ik ook.

EERSTE JOOD.

Zo niet te trekken²⁾.

TWEEDE JOOD.

Drie en een half³⁾.

EERSTE JOOD.

Ik geef voor drie⁴⁾.

TWEEDE JOOD.

- 1) Monnikendam. 'Comp. v. Commercie, Navig, Assur., Scheepsbouw, Lynsmaan, Houtsagen e.a. voordeelige Handeling en Werken.' 20 mill. in 10000 actiën.
- 2) Niet zoo trekken!
- 3) ik verkoop tegen 3½%, nml. boven pari.
- 4) ik lever ze tegen 3%.

Loop by de gekken.

EERSTE JOOD.

Ik bied jou twee. En as 'k men omkeer is 't gedaan!

gevolg van Jooden.

Bambario!

EERSTE JOOD.

Een quart¹⁾!

TWEEDE JOOD.

Grypvogel, blyf jy staan,
En spikkeleer in jou consciencie²⁾, by je leeven.
Hoe veel partyen?

EERSTE JOOD.

Zes begutje³⁾.

TWEEDE JOOD.

'k Zel ze geeven.
Wie is jou miester?

EERSTE JOOD *luistert den anderen eerst wat in.*

't Is de puikje van de beers⁴⁾.
Een man als jy, met zulken nees, als Fransjes neers⁵⁾.

Hy schryft op de bochel.

Vyfde tooneel.

WINDBUIL, EERSTE JOOD, TWEEDE JOOD. Gevolg van Jooden. GRYPVOGEL, PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.

EERSTE JOOD.

'k Verkoop jou Muiden, en Schiedam⁶⁾ met jou believeen.

WINDBUIL.

Blyf van myn lyf!

EERSTE JOOD.

- 1) twee en een quart percent, nml.
- 2) eene aardigheid: drijf eens handel in je conscientie, een fonds, dat goed komt bij de insolide bubbelfondsen, als v. Monnikendam.
- 3) verkleinvorm van de verbastering v.d. uitroep *bij God*.
- 4) beurs.
- 5) aars
- 6) Assur. Comp., 6 mill., eerste inleg 1%.

Wil jy niet winnen? daar zyn brieven
Van de Bahama⁷⁾!

WINDBUIL.

Is het mooglyk wat je zegt!

EERSTE JOOD.

Durf jy niet bieden?

7) aandeelen in eene Eng. handelscomp., voor de *Bah. eil.*

WINDBUIL.

Smous je bent hier niet te regt.
Kom bied eens premie in de Zuid op zeven honderd.

EERSTE JOOD.

Ik trek de brieven uit myn zak. Staa nou verwonderd!
Zet nou de bril eens op je nees; ruik wat 'er staat!

WINDBUIL.

Wel bied eens veertig.

EERSTE JOOD.

Neen.

WINDBUIL.

Hoeveel dan kameraad?

EERSTE JOOD.

Hoor ik stel dartig om te neemen of te geeven¹⁾.

WINDBUIL.

Noch zes?

EERSTE JOOD.

Neen, by my niet te doen! neen by me leeven!

TWEEDE JOOD.

'k Verkoop jou Rotterdam.

GRYPVOGEL.

Wat bied jy voor Tergou?

EERSTE JOOD.

Grypvogel, trek jou hoed voor myn eens uit. Voor jou
Is Utrecht²⁾.

- 1) geef eene premie van 30% om een actie op zekeren datum te nemen of te weigeren, terug te geven.
- 2) zet je hoed eens voor mij af, nml. om er in te raden, welk fonds verhandeld zal worden (?) Misschien eene schertsende uitdrukking voor: kies maar, wat wilje hebben; daar hebje een act. van Utr.

GRYPVOGEL.

Ik bied één.

EERSTE JOOD.

'k Bie je anderhalf!

GRYPVOGEL.

Jou gekken,
Blyf van men lyf! of 'k klop je voor je malle bekken!

EERSTE JOOD.

Je bent een gek! je wilt niet winnen as je kan.
Krab eens de villis uit jou oogen¹⁾ as een man.

Zesde tooneel.

*DE BARBIER, met een gevolg, WINDBUIL, EERSTE JOOD, TWEEDE JOOD. Gevolg van Joden.
GRYPVOGEL, PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.*

PIETER.

Kop koffi he!

JAN.

Met zoet?

PIETER.

Ja.

JAN met koffi.

Brandje niet myn heeren.

BARBIER en gevolg.

Edam! Ramskoolbroek! Cheels²⁾!

JAN met koffi.

En brandje niet in 't keeren³⁾!

BARBIER.

Kom hum⁴⁾ verkoop jou nou Enkhuizen⁵⁾, en Edam.

PIETER.

'k Was al verwonderd dat 'k dien gek niet eer vernam.

DE JODEN gelyk.

- 1) wrijf je oogen eens uit; *villis* = vullis, vuilnis.
- 2) Waarsch. ook een Eng. bubbelcomp.
- 3) omwenden.
- 4) voor *ik*.
- 5) Comp. v. Comm. Navig., Assur. en Visscherij; 20 mill. in 10000 act.

Bank op november! bank⁶⁾!

JAN *met koffi.*

En brandje niet! in 't dingen!

BARBIER.

De bank! de bank!

6) aandeelen in de bank, in November te leveren.

PIETER.

Zoek jy me van de bank te dringen?

BARBIER.

Nou Pietje doe hum¹⁾ niet een klein partytje?

PIETER.

Neen,
Laat my passeeren: want ik moet zoo aanstonds heen.

GRYPVOGEL.

Nu ziet gy 't zelf, gij kunt Bonavontuur eens spreken.

DE JODEN *tillen Fransje om hoog.*

Zwol! Kampen²⁾! Cheels! de West!

PIETER.

'k Vrees hier den hals te breeken.

GRYPVOGEL.

Blyf hier maar, Pieter: want je kent 'er tog niet deur.

PIETER.

Kop koffi!

EERSTE JOOD.

Pyp tabak!

JAN *met koffi.*

En brandje niet! sinjeur.

WINDBUIL.

Heb jy Krispyn nog niet van Hooren hier vernomen?

PIETER.

Ik zie hem daar met twee drie wortelboeren³⁾ komen.

1) voor *jij*.

2) Zie aant. 14.

3) wortelen werden, naar 't schijnt, veel verbouwd in den omtrek van Hoorn; herhaaldelijk worden ze spottend genoemd als voortbrengselen, w.i. de Comp. zou kunnen handelen.

Zevende tooneel.

*KRISPYN, LOUW, KEES, WINDBUIL, EERSTE JOOD, TWEEDE JOOD, Gevolg van Jooden. GRYPVOGEL,
PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.*

KRISPYN.

Wie wil in Hoorn nog wat voor acht percent! die spreek!

BARBIER.

Monsieur Krispyn wat heb jy altyd slimme streek,
Hum¹⁾ keefze wel voor drie?

KRISPYN.

Ik weet zy zullen ryzen.
Die kompanjie is meer als van Schiedam te pryzen:
En ruim zo goed als die van Alkmaar²⁾, beste vrind.

DE JODEN *tillen Fransje om hoog.*

De bubbel! bubbel! bles de bubbel³⁾. Wie koopt wind!

GRYPVOGEL.

'k Bied vyf en drie quart, wil je 't doen voor drie partyen⁴⁾?

KRISPYN.

Wat zegje miester Louw?

LOUW.

Ik zelze laeten glyen.

Zy schryven op de bochel.

Nu monsieur Barrebier spreek op nu, wat biedt gy.

BARBIER.

Ze keef jou vyf voor zes⁵⁾.

KEES.

Geluk met de party⁶⁾.

WINDBUIL.

Kom geef voor drie, 'k zal dan twee regementen⁷⁾ neemen.

KRISPYN.

- 1) voor *je*.
- 2) Comp., v. Comm., Navig. en Assur.; 24 mill. in 12000 act.
- 3) *blessed the bubble* = gezegend zij de windhandel.
- 4) actiën.
- 5) premie van 5% voor 't ontvangen van 6 actiën.
- 6) koop.
- 7) combinatie (?).

Nu miester Louw, kom, spreek.

LOUW.

'k Ben niet gewend te teemen,
'Maar is die man wel goed?

KRISPYN.

Ik wil daar borg voor staan.
Geluk met de party.

LOUW.

Myn heer, het is gedaan.

DE JODEN *ligten Fransje omhoog.*

Bambario!

EERSTE JOOD.

Begut Krispyn? jy kent bedriegen.

KRISPYN *schryvende op den bochel.*

Ik moet wat hebben voor myn ryên en myn vliegen.

PIETER.

Zo, zo, Krispyn, jy weet te leeven; dat is fraaij.

GRYPVOGEL.

Krispyn, jy weet, my komt de helft toe van de snaaij¹⁾.

JODEN.

Ho! Ane Vranke²⁾!

BARBIER.

Dat heb jy lui afgesproken.

KRISPYN.

Barbierdje dat heb jy al wonder gaauw geroken.

PIETER.

't Is wel Krispyn, 't is wel, 'k zal 't zeggen aan myn heer,
Wat jy hier uitvoert.

KRISPYN.

Hoor, verhaast je niet te zeer.
Dat beursje, Pietje, komt u toe, 't is vol dukaaten³⁾.
Gy krygt nog meer, zoo ik my mag op u verlaaten.
Wy moeten in deez' tyd juist zo oprecht⁴⁾ niet zyn.
Gebruik ook uw vernuft, en speel fyn kontra fyn.
Wy zullen in het kort veranderen van kleêren,
En speelen dan een rol gelyk twee groote heeren.

PIETER.

- 1) winst, buit.
- 2) âne français.
- 3) gouden munt van f 5.25.
- 4) eerlijk, rechtuit.

Je zyt⁵⁾ een eerlyk man, Krispyn, dat zie ik klaar:
Maar wordt myn heer eens die bedriegery gewaar,
Dan geeft hy ons de zak.

KRISPYN.

Dat kan ons weinig scheelen,
Wanneer wy ryk zyn, en naar ons genoeg deelen.

5) A: *bent*.

PIETER.

Fiat¹⁾ Krispyn.

KRISPYN.

Ik neem u in de kompanjie:
Maar ik sluip weg, dewyl ik ginder Eelhart zie.

Achtste tooneel.

EELHART, HENDRIK, WINDBUIL, EERSTE JOOD, TWEEDE JOOD, gevolg van Joden. GRYPVOGEL, PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.

EELHART.

Geef een kop koffi, en met één twee schoone pypen.

WINDBUIL.

Myn heeren komt gy hier? dat kan ik niet begrypen.

TWEEDE JOOD.

Eelhart, wat bied jy voor de Zuidzee? schreeuw eens uit.

EELHART.

Ik handel in geen wind. Ik bied niet eenen duit²⁾.

TWEEDE JOOD.

Jy bent een groote gek.

WINDBUIL.

Heer, wilt gy diskonteer³⁾en?

EELHART.

Hebt gy een Wissel?

WINDBUIL geeft Eelhart een Wissel.

Ja.

- 1) top!
- 2) koperen munt van 1/8 st.
- 3) beleenen.

EELHART.

Ze is goed, zeg uw begeeren.

WINDBUIL.

'k Ben twee miljoenen ryk, en ik heb geld van doen.

EELHART.

'k Eisch twee percent.

WINDBUIL.

Een maand naâ zicht¹⁾, 't is geen fatzoen,
Een half of drie quart dagt ik zou myn heer van praaten.

EELHART.

Gy kunt in Rotterdam 't dan diskonteereren laten²⁾.

WINDBUIL.

Mordbleu³⁾ ik moet het doen, 'k heb overal geweest.
Ik sprak daar even een impertinenten beest,
Die dorst my acht percent afeischen in beleening.

EELHART.

Ja 't geld raakt weg. Hy had gelyk, heer, nâ myn meening:
Want geeft men veel voor wind die baast vervliegen moet,
Dan weet gy dat het geld weer naar proportie doet.

Eelhart schryft op den bochel.

Zie daar, gy kunt het geld by myn kassier doen haalen.
Dees Assignatie zal hy morgen doen⁴⁾ betaalen.

Van binnen word geroepen:

Delft⁵⁾! Rotterdam! ter Gou! de Zuid! de Visschery⁶⁾!

Op het Tooneel roepenze:

Schiedam! Ramskoolbroek! Cheels!

WINDBUIL.

De Zuid! daar moet ik by!

Zy loopen alle de deur uit.

Negende tooneel.

- 1) Een maand na aanbieding te betalen; 2% in de maand is zeer hoog; de gewone interest was in het begin der 18e eeuw in ons land 3 à 4%.
- 2) bij de Assur.-Comp., die ook waarden beleende.
- 3) Mort de Dieu.
- 4) A: *prompt*.
- 5) Assur.-Comp., 6 mill. in 2000 act.
- 6) Z. aant. 15.

EELHART, HENDRIK, GRYPVOGEL, PIETER, JAN, GEESJE, FRANSJE.

EELHART.

Grypvogel, wy zyn hier alleen, en goede vrinden,
Ik heb iets voor, daar gy uw rek'ning by zult vinden.

GRYPVOGEL.

Myn heer, 'k ben als gy weet, een eerlyk makelaar.
'k Bedien myn meesters trouw; daarom gebie my maar.
'k Heb nimmer de eer gehad voor u te negotieeren:
Maar 'k zal betoonen dat ik ben een man met eeren.

EELHART.

Hoe veel partyen heeft myn broêr met u gedaan?

GRYPVOGEL.

Ik zal eens zien, wyl ze in 't notitieboekje¹⁾ staan.
Zes, heer, van duizend pond, en zeven van vyfhonderd.

EELHART.

Is 't mooglyk!

GRYPVOGEL.

Hoe, myn heer, zyt gy daar van verwonderd?
Dat is niet veel, bedenk hy is Kontramineur²⁾.
Heer Windbuil die hier was, uw nichtjes serviteur,
Heeft tienmaal meer. Men moet wat in de waereld waagen.
Uw broêr doet op die wys al ongemeene slagen.

EELHART.

Maar 'k vrees dat hy daar na met eenen slag een vlugt
Zal neemen, dat hy steekt de beenen in de lucht.

GRYPVOGEL.

Hy heeft geen nood. 'k Zal u den grond van 't werk verhaalen.
Door zyn reskontres³⁾ kan hy 't werk heel lang doen draalen:
Want komt 'er een die zyn party eischt, zegt hy voort,
Als my geleverd wordt, beloof ik op myn woord,
Dat ik u leev'ren zal, en dat in korte dagen.

EELHART.

En als dat dan niet aan den kooper mogt behaagen?

GRYPVOGEL.

Daar is geen recht op. Zou men lev'ren eer men kan?
Neen, die reskontres gaan eerst voort, van man tot man.

- 1) Lees: *notitieboekje*, zoals A heeft. De makelaars moeten van al het verhandelde in een notitieboekje aantekening houden, om het te huis in een modelboek over te nemen.
- 2) Z. aant. 2.
- 3) verrekening.

EELHART.

Hoor, aan myn broêrs krediet is ons wat meer gelegen.

Indien gy, als gy zegt, zyt tot myn dienst genegen,
Ziet dat gy wederom al zyn kontrakten vind.

GRYPVOGEL.

Daar is nu kans toe, heer, zo gy u maar verbindt.
Hoe veel percent wilt gy meer dan de premie geeven;
Die hy ontvangen heeft?

HENDRIK.

De zuid is nu op zeven¹⁾.

EELHART.

Kom 'k reskontreer²⁾ ze.

GRYPVOGEL.

Neen myn heer dat kan niet zyn,
Zy zullen ryzen in het kort.

PIETER.

‘Dat heb jy fyn³⁾.
‘Nu ryzen, en elk een zegt dat zy zullen daalen.

GRYPVOGEL.

‘Zwyg gek, ik zal aan jou de helft der snaaij betaalen.
‘k Eisch zestig⁴⁾ voor me avans⁵⁾.

EELHART.

'k Bied dertig.

GRYPVOGEL.

Vyftig.

EELHART.

Neen.
Nog vyf.

GRYPVOGEL.

Voor veertig.

- 1) 700% nml.
- 2) neem ze over.
- 3) Dat is een mooi verzinsel.
- 4) 60%.
- 5) winst.

EELHART.

Neen.

GRYPVOGEL.

Wel 'k ben daar mê te vreên.
Wy zyn goe vrinden, en 'k heb order, 't zo te geeven.

EELHART.

'k Zal maaken dat u 't geld in bank wordt afgeschreven¹⁾.

Zy schryven op den bochel.

HENDRIK.

Grypvogel, nu, men laat het verder op u staan²⁾.

GRYPVOGEL.

Myn heeren! houdt uw plaats, gy moet niet heenen gaan,
Zo gy genegen zyt een stuivertje te winnen.
De inschryving zal terstond op deeze plaats beginnen.
De negotianten van de bobbel kompanjie
Verwacht men hier.

HENDRIK.

'k Zal niet vernoegd zyn voor ik 't zie.
Mag dat hier zo geschiên?

GRYPVOGEL.

'k Meen 't nu niet uit te leggen.
Gy zult wel merken wat die potzery wil zeggen.
Men heeft gewed, dat reets het volk zo is verblind,
Dat elk inteik'nen zal, al is het maar op wind.

HENDRIK.

Ik weet niet hoe het volk zo dol is en bezeeten,
Dat zy de intentie niet van deeze luiden weten.

GRYPVOGEL.

De kleine plaatsjes, heer, die hebben groot gelyk.
Zy lachen in hun vuist, en worden schielyk ryk.
Zy zullen nog al meer inventien verdichten.

EELHART.

'k Denk geen kasteelen in de lucht te helpen stichten.

HENDRIK.

Ik hoor 't geraas, daar komt de gansche staatzie aan³⁾.

- 1) u eene assignatie geven op de Bank.
- 2) aankomen.
- 3) In A. spreekt Grypv. dezen regel, en Hendr. alleen den volgenden.

Ik zie Krispyn daar by, hoe pikken⁴⁾ zal dit gaan!

- 4) Ook *Heintje pik*, = de duivel, booze geest, eng. *puck*. Ook wel *pokken*, als woordspeling met den naam van zekere ziekte. Deze beide bet. loopten vaak door elkaar, vandaar waarsch. de uitgang *en*.

Tiende tooneel.

KRISPYN met een kleeed van staatzie aan, wordt gevolgd van alderhande volk, dat hem briefjes in de hand zoekt¹⁾ te stoppen.

GRYPVOGEL, HENDRIK, EELHART, PIETER, JAN, GEESJE, KEES, WINDBUIL, GYS, FRANSJE, EERSTE JOOD, TWEEDE JOOD, BARBIER, BOEREN, LOUW.

EERSTE JOOD.

Myn heer daar is een brief²⁾, neem an met jou believeen.

KRISPYN gooijt al de briefjes weg.

Brus³⁾ aan de pomp. 'k Wil niet gebruid⁴⁾ zyn met je brieven.

't Volk grabbelt.

Daar wordt een stoel boven op een tafel gezet, waar op Krispyn gaat zitten, en eenige boeren op de bank voor hem. Terwyl 'er van den één voor, en den ander nâ, briefjes op den bochel van Fransje geschreven worden.

Silentium! myn heeren hoort!
Zegt dit projekt malkander voort.
Die is genegen in te schryven,
Men zal hem op dees tyd geryven⁵⁾.
Ik ben de man die 't al gebie,
In de eed'le bubbel kompanjie.

KRISPYN leest.

'k Zal wisselbrieven diskonteeeren,
En op de schepen assureeren;
Ook huizen, schuuren, turf en hout,
Pakhuizen, beesten, jong en oud.
Die voor 't geweld der Turken⁶⁾ vreezen,

1) A: die..... zoeken.

2) van intekening nml.

3) loop; *brussen*, uit *brutsen*; dit is eene afleiding van *bruiden* met dezelfde beteekenissen, als dit, z. bl. 32. De uitdrukking is waarsch. eene verzachting voor: loop aan de galg.

4) gekweld eig. gebrand, warm gemaakt, vgl lat. *uro*.

5) voor *gerieven*, oorspr. onbekend.

6) Afrikaansche zeeroovers.

Die kunnen hier verzekerd weezen.
 Wy zullen een Commercie doen,
 Veel grooter als men zou vermoên,
 Met Spanjaarts, Franschen, Portugiezen;
 Nooit zal men op de waar verliezen.
 De schepen worden reets gebouwd.
 Wy zyn al meesters van het zout.
 Men kan 't heel hoog in prys doen stygen:
 Wyl 't elk van ons zal moeten krygen.
 Men zoekt een paerelvischery;
 Opdat men wel verzekerd zy¹⁾.
 Die in deez' bobbel in wil schryven
 Behoeft 'er juist niet in te blyven²⁾:
 Maar mag zig dienen van den wind,
 Indien hy 't zo geraaden vind.

KRISPYN spreekt.

Dit is geen werkje van de keijen³⁾.
 Noch 't graaven door een lengte heijen⁴⁾,
 ô Neen, wy leggen dicht by zee,
 En hebben een bequaame ree.
 Hier zal men vry meer⁵⁾ voordeel haalen,
 Als heele platen weg te maalen⁶⁾.
 Wy bobbelboeren al den brui⁷⁾
 Zyn wyze, en zeer bequaame lui,
 Om met een wonderlyke gratie,
 De beurs te blaazen⁸⁾ van de natie.
 Nu mannen broeders maakt begin!
 Legt in dees bos uw briefjes in.

EERSTE JOOD.

Myn heer, de Directeer, ei zeg me, by je leeven,

- 1) Van winst, nml.; dit project is een weerslag op dat van de Souza Brito, z bl. 13.
- 2) d.w.z.: men kan zijne actiën op anderen laten overschrijven.
- 3) dwazen, z. aant. 16.
- 4) zoo als voor de Utr. vaart door de Amersfoortsche hei.
- 5) A: *veel*.
- 6) zooals bij Enkhuizen.
- 7) de heele menigte, allen te zamen; afgeleid van den stam van *brouwen* = *brouwsel*, *mengsel*, daarna *menigte*, *troep*, *rommel*; in dien zin ook *bras* van *brassen* = *brouwen*.
- 8) de natie af te zetten, z. aant. 17.

Daar is een Polis¹⁾, 'k wil aan u wel premie geeven.

KRISPYN.

Wat is dat voor een ding? dat ken ik niet sinjeur.

EERSTE JOOD.

Een Polis.

KRISPYN.

'k Ken 't niet, veeg je poort daar aan, ga deur.

BARBIER, WINDBUIL, TWEEDE JOOD, en andere met briefjes.

Myn heer, ei blyf eens staan, neem an!

KRISPYN.

Wel seldreweeken²⁾!
Ik ken je niet. Waar is ooit jou krediet gebleken?
Hou op! hou op! 'k geloof dit volk is zot of dol.

LOUW roept uit het venster.

Messieurs vertrek maar; want de kompanjie is vol³⁾!

WINDBUIL.

Hoe, maatje ben je vol? wy hebben niet gedronken.

KRISPYN.

Wy hebben 't vleesch al op, kaauw jy nou aan de bonken.

HENDRIK.

Dat schynt doorsteken⁴⁾ werk! is dat een kompanjie?
't Profyt gaat in hun zak.

GRYPVOGEL.

Wie wil nu koopen! wie!

GYS.

Wat hebje hier te koop? zeg mannen, wat veur zaeken?

- 1) kontrakt.
- 2) ook *selleweeken* = [God]s heilige weken.
- 3) toespeling op het gebeurde te Hoorn (z. aant. 6), waar Krispyn vandaan is gekomen.
- 4) doorgestoken, met weglating van *ge*; de *e* in 't verl. deelw. kwam in deze klasse der st. ww. veel voor.

HENDRIK.

Boer, jy kent hier⁵⁾ nu aan een grooten rykdom raaken.

GYS.

Wat is hier dan te koop?

HENDRIK.

't Zyn acties goede vriend.

5) A: *er*.

GYS.

Wat is 't veur kost? laet ik eens proeven of 't my dient.
Bestel¹⁾ me maer voor eerst eens voor een halve stuiver.

KRISPYN.

Hou jy ons voor de gek?

GYS.

Neen zeper²⁾, zuiver, zuiver³⁾.
Wat is het veur een drank? 'k wil eens proeven maet.

GRYPVOGEL.

Het is geen drank: 't bestaat in briefjes kammeraad.

GYS.

Ja nou begryp ik het, nou jy 't me komt beduijen.
't Zyn van die pakjes, ook⁴⁾? van die quakzalvers kruijen?
Wel hoe, je lacht? wel ik ben al een raere vent⁵⁾,
Al ben ik hier in steê zo euvel niet bekend.
Wat is dat nou veur volk?

HENDRIK.

Het zyn de Aktionisten.

GYS.

Is 't meuglyk! wat je zegt! zyn dit nou de Atheïsten⁶⁾!
Wel onge koster heit daar dikwils van 'epreekt.
Ik wou wel dat ik wist wat in dat volk al steekt.

GRYPVOGEL.

Wel als je wilt, je kent een bubbel-actie koopen.

GYS.

Wel tappen ze die dan by pintjes⁷⁾, of by stooopen⁸⁾?
Het moet al lekker zyn, dat hou ik voor gewis,

- 1) bezorg.
- 2) zeker, vgl. *sapristie*, *saperloot*.
- 3) heusch, in ernst.
- 4) niet waar?
- 5) ongemakkelijke kerel.
- 6) godloochnaars.
- 7) liter.
- 8) 1/16 anker.

Verstae je, om dat hier nou zo groot een nering is.
Ei lieve laat ik ook eens proeven, is 't zo lekker?

GRYPVOGEL.

Wel boer, ik wenschte jou voorzeker niet veel gekker.
Elke Actie maatje kost omtrent twee honderd pond⁹⁾.

9) hier waarschijnl. niet *pond groot* (= f 6), maar *pond sterl.*; een actie kostte dus ruim f 2200, wat uitkomt, daar een aandeel Hoorn f 2000 was, en er eenige percenten opkwamen. 't Rekenen met Eng. ponden zal in dien tijd niet vreemd geweest zijn door den velen handel in Eng. fondsen.

GYS.

Dat 's veul te veul, al was het ook nog zo gezond,
Geen mensch zel 't koopen.

KRISPYN.

Boer, dan kan je maar vertrekken.

GYS.

Maar monsieur gouverneur, eer dat jy heen gaat rekken¹⁾;
Laat ik eens zien wat jy verkoopt.

KRISPYN.

Daar, domme loer²⁾,
Daar ziet het, 't is papier.

GYS.

Al ben ik maar een boer,
Ik ken 't begrypen: 't zel een bobbelgaesje³⁾ weezen.
Is dat nou zo veul waerd as daer op staet te leezen?

KRISPYN.

Ja, als je koopt kan jy⁴⁾ veel winnen op dien brief⁵⁾.

GYS.

Ik wil wel winnen: maar ik heb myn geld ook lief.
As ik je daer nou iens een hoopen op zou tellen⁶⁾,
Dan moest je my met ien twie goeje borgen stellen.

KRISPYN.

Ik stel geen borg.

GYS.

As jy dan raekten an de zwier,
En 't geld verbruide⁷⁾, hiel 'k niet angders as pampier.

- 1) heensnellen, eig. zich uitstrekken, snel voortbewegen.
- 2) loeder = galgebok, eig. lokaas, aas, vgl. *prei* eig. = dood beest, buit, fra. *proie*, krenge, dood beest = fra *carogne* van lat. *caro*.
- 3) obligatie.
- 4) A : *je kent*.
- 5) bewijs van intekening; brief vooral papier van waarde: *ergens brieven van hebben* = iets zwart op wit hebben.
- 6) eene som voor betalen; *hoopen* zw. zelfst. nmw., vgl. hgd. *Haufen*.
- 7) vergooide, z. bl. 32.

Maar hoe veel renten zel je geeven alle jaeren?

KRISPYN.

Boer, als ik 't zelve weet dan zel ik 't jou verklaaren.
Wy zullen koopmanschap beginnen. Wint men veel
Zo kryg je veel; zo niet... Hoor ieder krygt zyn deel.
Maar boer ik mag myn hoofd niet langer met jou breeken.

GYS.

Je zelt het gelt zo ligt ook uit myn beurs niet preeken.
 'k Koop liever biesten veur myn plaeten¹⁾, goeje vrind,
 As jou pampiertjes; 'k maak myn zelve gien steekind²⁾.
 Wie zou ze ook koopen?

KRISPYN.

Jy bent zot, boer, 'k moet vertrekken.

GYS.

Dag monsieur gouverneur. Ik hou me van de gekken.

EERSTE JOOD.

Myn heer ik bid je stae, geef my nog een party
 Tien twintig, 'k hou begut jou voor de schade vry.
 'k Zal by de natie die heel hoog vernegotieeren.
 Dan zel je krygen al wat dat je zelt begeeren.
 Ik weet jy hebt nog voor je zelf een milioen.
 Een makelaar als ik, begut, heb jy van doen.

KRISPYN.

Gy kunt Grypvogel maar van deeze zaaken spreekken.
 Ik wil myn hoofd nu met geen wisje wasjes³⁾ breekken.
 Hy is korrespondent der kompanjie, sinjeur.
 Ik mag niet hand'len: want ik word nu direkteur.

TWEEDE JOOD.

Myn heer Grypvogel, laat ik helpen in jou zaaken.
 Ik ben in Medenblik, ik zel den wind wel maaken.

GRYPVOGEL.

Kom morgen aan myn huis daar spreek ik u het best.

Van binnen word geroepen:

De zuid! de zuid! de zuid!

Allegaar:

De west! de west! de west!

Einde van het tweede Bedryf.

- 1) geldstukken.
- 2) geef geen reden, om mij onder curateele te doen stellen.
- 3) kleinigheden; misschien door verdubbeling met klankwisseling uit *wisch*, *stroowisch*, z. de Jager. *Verscheidenh.* bl. 188.

Derde bedryf,

Verbeeldt een Kamer.

Eerste tooneel.

BEATRIS, HILLEGOND.

BEATRIS.

Ik ben verwonderd dat ik broër niet weer zie komen,
Met Hendrik; wyl ik door zyn knecht reets heb vernomen,
Dat hy al de acties van myn man heeft ingekogt.
'k Hoop immers¹⁾ niet dat zich Grypvogel heeft bedocht.

HILLEGOND.

Het is al vreemd dat hy die heeft zo laag gegeven:
Maar wyl hy is in zulk een koopmanschap bedreven,
Vertrouw ik waarlyk dat de Zuidzee is gedaald;
En is 't zo, hy heeft dan genoeg daar uitgehaald.
Daar zyn ze, en naar ik aan hun weezen kan bespeuren,
Hebt gy nu voor geen ramp te duchten, of te treuren.

Tweede tooneel.

EELHART, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS.

HENDRIK.

Myn waarde lief, al 't geen wy wenschten, is gelukt.
Verban nu al uw vrees, daar is niets dat u drukt.
Wy hebben de acties van Grypvogel al in hande²⁾.

BEATRIS.

Gy hebt myn man gered van een aanstaande schande!
Hoewel, zo hy het wist, hy nam 't u qualyk, heer.
Ik ben u dankbaar voor 't bewaaren van zyn eer.

EELHART.

De schade die hy lydt, zo de acties mogten daalen,

1) toch.

2) oud meerv., hier om 't rijm.

Wil ik ter liefde van myn broeder graag betaalen.
De welstand van uw huis, en eer van myn geslacht,
Wordt meer van my, als dit verlies van 't geld geagt.

BEATRIS.

Neen broeder; neen, 'k waar dan de ondankbaarste aller menschen.
De schade is buiten u¹⁾. En, Hendrik, uwe wenschen
Zult gy ook zien vervuld. Ik geef aan u myn woord.

HENDRIK.

Mevrouw 'k bedank u. Maar wie of ons hier verstoort?

Derde tooneel.

WINDBUIL, EELHART, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS.

WINDBUIL.

Waar 's heer Bonavontuur? daar is veel aan gelegen,
Dat ik hem spreek; 'k vind hem in velden noch in wegen.
Hy 's in de Quincampoix, noch Karseboom, noch dam.
Ik ben verwonderd dat hy niet te voorschyn quam.
't Is nu een tyd dat hy een millioen kan winnen.
Foei, dat hy nu niet komt! ei zeg, waar zyn zyn zinnen!

EELHART.

Daar de uwe zyn, myn heer; zyn zinnen zyn van huis.

WINDBUIL.

Is 't mooglyk! wel hoe komt die heer aan dat abuis!
Maar ach! mademoizelle! is 't mooglyk! kan 't gebeuren,
Dat ik u niet eer zag? 'k bid laat myn hart niet treuren,
Om zulk een acht'loosheid. Ik was daar wat verward.

HILLEGOND.

Schoon gy hier zyt, in Quincampoix, heer, is uw hart.

WINDBUIL.

Dit hart! dit hart! dat min en vreugde herwaarts parsten²⁾!

1) gaat buiten u om, moet u niet treffen.

2) dreven.

HILLEGOND.

Dat hart zo vol, dat 't nog aan de actien zal barsten.

WINDBUIL.

Gy meent van liefde. Maar 'k hoor heer Bonavontuur.

Vierde tooneel.

BONAVONTUUR, EELHART, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS, WINDBUIL.

BONAVONTUUR *hinkende.*

Myn Windbuil!

WINDBUIL.

Hoe, myn heer, waar is die drift, dat vuur,
Om u gelukkig in dit oogenblik te maaken?
Men kan op heden aan de grootste premies raaken.
En 'k hoor uit Londen dat daar alles loopt te niet.
Koom laat ons neemen van al wie maar premie biedt.
'k Heb onder 't volk gestrooid dat de acties staan te ryzen.
Myn vrinden houden die door list ook op hun pryzen:
Maar als zy hebben al de premies in de kist,
Zal elk verkoopen¹⁾. Zeg wat dunkt u van die list?
Kom laat ons gaan.

BONAVONTUUR.

Myn vrind! myn Windbuil! 't kan niet weezen.
Ik kan niet uit, voor dat myn voet weêr is geneezen.

WINDBUIL.

Uw voet gequetst! uw voet! hoe komt dat zo myn heer?

BONAVONTUUR.

Is 't u vergeeten²⁾? wel gy liept my zelf om veer.

WINDBUIL.

Ach pardonneer me! 'k wou om duizend dukatonnen³⁾

- 1) nml. de actiën, die hij zelf heeft, om ze kwijt te zijn, vòòr de daling bekend is.
- 2) *u*, belangh. voorw, waarschijnlijk naar analogie van *is u ontgaan, is u bekend, bewust.*
- 3) zilv. munt van f 3.15.

Dat dit niet was gebeurd; 'k had een miljoen gewonnen!
Maar 'k zal myn koets hier voort⁴⁾ doen komen aan de deur.

4) terstond.

Windbuil doet de deur op, en roept.

Lakkei! lakkei! lakkei! haal voort myn koets.

EELHART.

‘Maseur
‘Dat moet niet zyn, uw man dient nu in huis te blyven.

BEATRIS.

Monkeur¹⁾, gy gaat niet uit. Wat zoudt gy tog bedryven
In 't midden van den nacht?

BONAVONTUUR.

Daar hangt myn welvaart aan.
Ik moet uit weezen, al zou ik ook op krukken gaan.
Maar hoe of 't komt, dat ik Krispyn niet op zie daagen?
't Is of hy toeleit om geduurig my te plaagen.
Hy zou naar Hoorn gaan, om daár voor myn rekening
Wat in te schryven, en sints ik zyn brief ontving,
Zyn reets, naar myn onthoudt²⁾, drie dagen al verloopen.

HENDRIK.

Hoe, heer, zou hy voor u daar van die acties koopen?

BONAVONTUUR.

Wel neen, inschryven: wyl ik hem daar volmacht gaf.

HENDRIK.

Gy zult lang wagten eer hy komt, uit vrees van straf.

BONAVONTUUR.

Hoe zo, ik hoop niet dat Krispyn my zal bedriegen?

HENDRIK.

Hy is een heer, en doet nu niets als ryden, vliegen;
Dan eens naar Rotterdam, en dan eens naar Tergou,
Schiedam en Alkmaar. ô Ik weet hy dient u trouw.
Hebt gy hem niet met één naar Medenblik gezonden,
Wanneer hy in uw dienst ging met een pink naar Londen?
Hebt gy hem niet van daag gekleed als een sinjeur,
Om van de bobbelbos³⁾ te weezen directeur?

1) mon coeur = hartje.

2) geheugen.

3) vgl. begrafenisbos, ziekenbos.

BONAVONTUUR.

Wel neen ik, 'k zeg als nog dat ik hem voor myne oogen
In lang niet heb gezien.

EELHART.

Dan zyt gy wis bedrogen:
Want 't is geen uur geleên dat hy in Quincampoix
Gekleed heel tout a fait, het volk bedroog, zo mooi,
Dat elk moest lachen: maar ik dagt dat al die zaaken
Door u geschiedden; en het schynt dat ze u niet raaken.

BONAVONTUUR.

My raaken! wel ik zweer komt hy voor myn gezigt,
Dat hy gevoelen zal wat dat hy heeft verricht.

Vyfde tooneel.

KRISPYN, BONAVONTUUR, EELHART, WINDBUIL, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS.

KRISPYN.

Uw dienaar heeren, en madames. 'k Moet u spreken
Myn heer, van 't geen ik heb verrigt voor u, en reken
Dat gy myn moeite en zorg my wel beloonen zult.

BONAVONTUUR.

ô Guit, ô vagebont¹⁾! gy tergt nog myn geduld?

KRISPYN.

Wel hoe, myn heer, is dit myn welkomst? 'k zal vertrekken,
Zo gy plezier neemt om my t'zamen te begekken.

BONAVONTUUR.

Geef rek'ning van al 't geen gy hebt voor my gedaan;
Want eerder zult gy nu van deeze plaats niet gaan.

KRISPYN.

ô Snoode ondankbaarheid! hoe kan het mooglyk weezen!
Een heer, als gy, die zelf de goedheid waart voor deezen!
Een heer, tot welkers dienst ik ben by dag en nacht!
Wiens intrest ik, gelyk het myne, heb betragt;
Spreekt dus tot my! tot my! die eer zou willen sterven,

1) schurk, eig. landlooper, lat. *vagabundus*.

Als dat ik zyne gunst, voor my zoo nut, moest derven.
'k Heb niemendal gedaan, waarom my dus versmaad¹⁾?

BONAVONTUUR.

Om dat gy niemendal gedaan hebt ben ik quaad.
Kom, kom, doe rek'ning van uw reis, en laat ons hooren,
Wie u tot direkteur der bobbels heeft verkooren.

KRISPYN.

Myn heer nu merk ik 't eerst. Ho, ho, gy zyt misleid.
Ik speelde in Quincampoix dat spel uit zoetigheid²⁾.
'k Ben op de reis geweest, met wonderlyke snaaken,
Die dit bedagten om ons t' samen te vermaaken.

BONAVONTUUR.

Wel Hendrik, wat is daar dan aan bedreven?

KRISPYN.

'k Zweer
U dat het anders niet als kortswyl³⁾ was, myn heer,
De onkosten van myn reis heb ik hier opgeschreven,
En 'k wil u gaeren daar goê rekening van geeven:
Voor eerst een stotertje⁴⁾ van hier tot aan Buiksloot;
Van daar een Chaize, die my kostte drie pont groot⁵⁾.

BONAVONTUUR.

Hoe, drie pond groot!

KRISPYN.

Gewis. 'k Had aârs⁶⁾ te laat gekomen.
't Was maar een gunst; de man had anders meer genomen.
Voor één nacht slaapens moest ik geeven een dukaat.

BONAVONTUUR.

Is 't mooglyk!

KRISPYN.

Ja, ik kon niet slaapen op de straat⁷⁾.

- 1) smadelijk behandeld.
- 2) aardigheid.
- 3) tijdkorting; mnl. *cortswile* uit hgd. *Kurzweile*, fra. *passe-temps*, vgl. *brekespel*.
- 4) zilv munt van 2½ st.
- 5) *pond groot* = f 6.
- 6) anders.
- 7) Z aant. 6.

Een regel⁸⁾ wittebrood heeft my gekost twee zesjes.
Een derdepart voor my in honderd tachtig vlesjes
Met tamelyken wyn, die 'k niet gedronken heb...

8) sneetje, z. aant. 18.

BONAVONTUUR.

Hoe! zoo veel vlessen wyn?

KRISPYN.

Wy raakten aan de fep¹⁾.
Ik vond een vrind die sterk in acties negotieerde,
Waar op de waard ons met zo'n rekening vereerde,
En of ik zwoer dat 'k zo veel wyn niet had gezien;
Al evenwel moest die betaaling voort geschiên,
Of anders hadden wy wel met bebloede bekken,
Naar Amsterdam, gelyk twee narren, moeten trekken.

BONAVONTUUR.

Hebt ge uw kommissie daar volvoerd, voor dit geval?
Wat winsten hebt gy nu gedaan? spreek.

KRISPYN.

Niemendal.

BONAVONTUUR.

Guit! niemendal? en durft gy zulk een rekning maaken?

KRISPYN.

Geloof my, ik vertel u niet dan waare zaaken.
Daar liepen duizenden van menschen puur als dol,
Om in te teik'nen: maar de kompanjie was vol.

BONAVONTUUR.

En zonder dat 'er nog een duit was ingeschreven?

KRISPYN.

Wel neen, zy hadden die juist vol gekregen, even
Eer ik daar met de rest uit vreemde plaatsen quam.
Elk ging toen met de kous op 't hoofd²⁾ naar Amsterdam:
Maar ik zocht echter, tot myn voordeel, daar te blyven:
Want dat waar schande dat Krispyn niets zou bedryven:
'k Heb veertig acties voor uw rekening gekocht
Tot vier percent, 'k heb de kontrakten meê gebrocht;
Zy doen nu zeven, dat is drie percent gewonnen.

BONAVONTUUR.

- 1) *feppen* evenals *fleppen* klanknabootsend = drinken.
- 2) Zonder geslaagd te zijn, gefopt, z. aant. 19.

Gy hebt heel wel gedaan, 'k was flus³⁾ wat onbezonnen,
Krispyn, ik zie dat gy my heel getrouw bedient.

3) straks, daareven.

EELHART.

Zo hy de snaaij niet deelt met d' een' of and'ren¹⁾ vriend.

KRISPYN.

Die dat maar denken dorst zou my op 't hoogste hoonen.

BONAVONTUUR.

Neen, neen, Krispyn, 'k zal u myn dankbaarheid betoonen.

WINDBUIL.

Waar blyft die rekel²⁾ myn koetzier?

Zesde tooneel.

DE KOETSIER, KRISPYN, BONAVONTUUR, EELHART, WINDBUIL, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS.

KRISPYN.

Daar is hy al.

WINDBUIL.

Zyt gy gereed?

KOETSIER.

Myn heer, de paerden staan op stal.

WINDBUIL.

Wel hondsvot³⁾! hebt gy dan myn order niet ontvangen?

KOETSIER.

Ja heer: maar om u niet te houden in verlangen:
Ik heb 't geluk gehad door de acties, dat my de eer
Zal werden aangedaan gelyk een treflyk heer.
En eer dat mogelyk drie dagen zyn verlopen,
Zal ik een koets van een die arm zal⁴⁾ worden, koopen.

- 1) A: *de eene of de andere.*
- 2) scheldwoord = mannetjeshond, groote hofhond, misschien verwant met *rekken*, zich uitstrekken, naar iets streven, ofrie. *rekel* = flink uitgegroeide boom (z. Franck).
- 3) eig. schaamteloze vrouw; 't laatste deel is niet *vod*, maar *fot* = lat. *cunnius* (z. Vercoullie).
- 4) A: *moet.*

'k Heb dat te danken aan myn waarden vrind Krispyn.

WINDBUIL.

Mordbleu! moet ik dat zien! par diabel! ik verquyn⁵⁾!

5) verteer, nml. van spijt.

Zevende tooneel.

Vier danssers als Snyders en Paruikemaakers.

DE KOETSIER, KRISPYN, BONAVONTUUR, EELHART, WINDBUIL, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS.

KOETSIER.

Komt gy messiers? wel aan, verzie my nu van kleëren.
En wil 't gezelschap met een nieuwen dans vereeren.

Hier wordt gedanst.

Achtste tooneel.

GRYPVOGEL, eerste en tweede JOOD, een NOTARIS, BONAVONTUUR, EELHART, WINDBUIL, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS, KOETSIER.

GRYPVOGEL.

Vergeef het my dat ik u hier zo laat verstoer,
'k Heb van myn meesters last, gun me als 't u b'lieft gehoor.
Heer Windbuil, 'k dacht het wel dat ik u hier zou vinden.
Ik ben gezonden van verscheide goede vrinden
Om negen acties nu op te eischen in de zuid.

WINDBUIL.

Hoe eischen ze op! ik weet niet wat dit nu beduit.

GRYPVOGEL.

Gy naamt de premie toen zy op vier honderd waaren,
Nu zyn zy zeven.

WINDBUIL.

Ja, en ik kan u verklaaren,
Dat ik die zottigheid niet kan begrypen, vrind.

GRYPVOGEL.

Ik ook niet: maar gy moet het neemen zo gy 't vind.
Zy zyn gereed om die partyen voort te ontvangen.

WINDBUIL.

'k Gaa order geeven.

TWEEDE JOOD.

Neen begutje, wilt ze langē¹⁾!

WINDBUIL.

Hoe kaerel hebje geen krediet voor myn persoon?
Die meer dan twee miljoen bezit, ô welk een hoon!

TWEEDE JOOD.

Je bent een groote gek!

WINDBUIL.

Vent heb jy iets zeggen,
Kom aan myn logement, ik zal 't eens overleggen.

TWEEDE JOOD.

Kom 'k laat me paeijen²⁾, schryf begut twee tonnen goude
In Banko af.

WINDBUIL.

Zou ik die af gaan schryven, smous?
Dat gaat zoo makk'lyk niet, ik moet eerst reskontreeren³⁾.
Wagt nog zes maanden, 'k zal 't opeischen van de heeren
Daar 'k meê te doen heb. Als ik actien ontvang
Zult gy ze hebben, dat is red'lyk, wagt zo lang.

TWEEDE JOOD.

'k Zel op de volle⁴⁾ van de Beers het gaan vertellen!

WINDBUIL.

Ik zeg je, kaerel, dat je my niet meer moet quellen,
Of 'k zweer je dat ik u zal steeken door de huid.

EERSTE JOOD.

Je bent een schelm!

WINDBUIL *trekt den degen.*

Een schelm? dat zal ik toonen guit.

- 1) aanlangen, geven.
- 2) tevreden stellen, fr. *payer* = betalen, lat. *pacare* = bevredigen.
- 3) verrekenen, hier: actiën van een ander ontvangen.
- 4) het volle, op het drukst; vgl. *de leeven*, bl. 45.

EERSTE JOOD.

Hou vast begutje! hou hem vast! hy wil me steeken!

KRISPYN *Windbuil den degen afneemende.*

Bruⁱ⁵⁾ heen, eer dat hy jou mogt hals en beenen breeken.

5) ga snel, vlg. bl. 36 noot 2.

EERSTE JOOD.

Neen ik zal blyven 'k durf begutje nog wel staan¹⁾.

BONAVONTUUR.

Hou op! hou op! 'k verstaar niet dat je hier zult slaan²⁾.

EERSTE JOOD.

'k Gaa naar myn heer den schout om over jou te klaagen,
Dat jy voor de acties my betaalen wilt met slaagen.

BONAVONTUUR.

Vertrek; want ik verstaar geen raazen in myn huis.

Negende tooneel.

*GRYPVOGEL, KRISPYN, BONAVONTUUR, EELHART, WINDBUIL, HENDRIK, HILLEGOND, BEATRIS,
KOETSIER.*

EELHART tegen Grypvogel.

‘Eisch van myn broeder ook nu de Acties op quansuis³⁾.

GRYPVOGEL.

Myn heer Bonavontuur, my is ook last gegeeven
Dat ik opeischen zal, al 't geene gy tot zeven⁴⁾
Moet lev'ren.

BONAVONTUUR.

Hoe! wat's dat? zyn alle menschen gek?
Of zou hier tovery omgaan in dit vertrek.

EELHART.

Myn broeder, 'k denk dat ge uw krediet zo hoog zult agten;
Dat gy den eisch voldoet waar na hy staat te wagten?

GRYPVOGEL.

- 1) In A volgen op dezen regel de woorden: *Zy vechten*.
- 2) vechten.
- 3) *quasi*, voor de leus; *quansuis*, ook *quanswys* uit: ofra, *quainses*, e.a. vormen, mlat. *quamsi*.
- 4) 700% nml.

Myn heer de Zuidzee ryst, zy passen op hun tyd.

BONAVONTUUR.

‘Indien dit waar is, broêr, dan ben ik alles quyt.
Grypvogel, gaa, ik wil tot zeven voor my koopen.

GRYPVOGEL.

Myn heer, zy zyn al tot de negen opgelopen.

Zeg ook als Windbuil dat gy reskontreeren moet,
Dus stelt gy de eischers uit¹⁾.

EELHART.

'k Bid dat gy zulks niet doet.

BONAVONTUUR.

Al moest ik aanstonds nu myn kapitaal verliezen,
't Krediet is my meer waard, 'k zal nooit dien weg verkiezen.
Maar, waarom hebt gy my gebracht in dit gevaar?
'k Deed alles naar uw raad, gy zyt myn makelaar.

GRYPVOGEL.

't Gaat alles boven myn begrip in deez' ravazie.
Dees wint, en die verliest. 'k Verdien ook graag koertazie²⁾.

WINDBUIL.

Ha! ha! ik heb daar iets tot nut van ons bedacht.
Verlies ik nu, ik word in 't kort een man van macht.

BONAVONTUUR.

Hoe, zyt gy niet in staat om de Acties te betalen?

WINDBUIL.

Ja, maar myn kapitaal moet ik uit Vrankryk haalen.
De Missizipi is een oorzaak van myn winst.
'k Heb twee miljoenen aan muntbriefjes³⁾ op het minst.

KOETSIER.

Myn heer, gy zyt om geld verlegen, na 'k kan hooren.

WINDBUIL.

Ha schelm! moet gy my in dit overval nog stooren?
Myn heeren, 'k heb een schoon, een fraaij project bedacht.
Laat ons ons zelven nu bedienen van de macht
Die wy nog hebben, en een Kompanjie oprichten,
Waar by de Bobbels zyn te rekenen als slegten⁴⁾.
Laat ons in Assurance, en in Commercie doen,
Door een inschryving van een honderd millioen.
Elke Actie moet op 't minst zes duizend guldens weezen,

1) Z. aant. 20.

2) *courtage* = makelaarsloon.

3) die hier bijna waardeloos waren.

4) gering, min, eig. effen.

Daar⁵⁾ elk by de ingaaf⁶⁾ geeft drie gulden, en door deezē

5) terwyl.

6) inleg, eerste storting.

Zo grooten rykdom kan men reden in de vaart
Te Ostende¹⁾.

KRISPYN.

Weg, myn heer, dat is geen oortje²⁾ waard.
Maar kon je maaken dat die bobbels niet verzwinden
't Waar beter; nu kan ik geen voordeel daar in vinden.
Maar, wilt ge iets doen waar door uw geest ons word bekend;
Smelt deze kompanjies eens tot een regiment.

EELHART.

Die windnegoties, die wy hier de bubbels noemen,
Is, als men 't wel beziet, heel weinig op te roemen;
Dewyl de handel door die dingen word gestremd.
Zy zullen met 'er tyd ons zetten in het hemd.
Om Duitsch te spreken, 'k kan³⁾ niet merken dat de heeren,
Die in den grond zich zelf verstaan op 't Assureeren,
Het honderdst deel profyt in vyfentwintig jaar
Getrokken hebben, zet hun alle by malkaar⁴⁾,
Als deeze bobbels (zo zy niet haast willen vallen)
Uitdeelen moeten in twee jaren met hun allen.
En hun Commercie kan 't verval ook niet verhoên,
Ten zy men Waaren poogt in menigte op te doen,
En zetten dan de markt⁵⁾; maar dat is niet te denken,
Dat zy hun eer door zulken gruwel zouden krenken.
Wy roemen dan te recht een wyze Majestraat,
Die zich door zulken wind dus niet vervoeren laat.

KRISPYN.

Hoor heerschap Windbuil, om uit deezen strik te raaken,
Zou ik een kompanjie gaan in Vianen maaken,
En leggen met dat geld die stadt ten eersten⁶⁾ uit⁷⁾,
Dan kan die geen, die hier zyn kapitaal verbruid,

- 1) Z. aant. 21.
- 2) kop. munt van $\frac{1}{4}$ st.
- 3) A: *spreken*. 'k *Kan*. Dan slaat *Duitsch* op de vorige uitdrukking en bet. dus *platweg*. Nu ziet het op 't volgende, en wil dus zeggen *duidelijk, ronduit, verstaanbaar*.
- 4) De kapitalen, in de projecten genoemd, waren veel te groot voor de in ons land te verassureeren goederen.
- 5) Den prijs door grooten toevoer of het achterhouden hoog of laag doen zijn; men vreesde, dat dit een gevolg zou zijn van de compagnieën, die een bepaalden tak van den handel ten doel hadden.
- 6) terstond.
- 7) vergrooten.

Verzekerd zyn, dat hy daar zal een wooning vinden.
Gaa overleg dat eens daar ginder met uw vrinden.

WINDBUIL.

Myn heer verdraagt gy zulk een taal hier van uw knecht?

BONAVONTUUR.

Myn heer, hy heeft gelyk in al hetgeen hy zegt.

WINDBUIL.

Mordbleu! 'k word desperaat! hoe kan het mooglyk weezen?

KRISPYN *trekt zyn kleedt uit, en verkleedt zich.*

Ik ben, Bonavontuur, uw knecht geweest voordeezem:
Maar ik bedank u nu, myn heer, voor alles goedts.
'k Heb zin, heer Windbuil, in uw paerden en uw koets.
Ik bid u, stel ze op prys¹⁾, ik wil ze van u koopen:
Want ik kan merken dat gy nu te voet zult loopen.

WINDBUIL.

Had ik myn degen, schurk, ik stak u in de pens.

KRISPYN.

Gy moet zoo quaad niet zyn, bedenk ik ben een mensch.

Tegen Bonavontuur.

Myn heer, ik zie dat gy verwonderd staat te kyken:
Maar wil het vonnis tot myn nadeel nog niet stryken.
'k Heb veel gewonnen met uw geld dat gy niet weet²⁾:
Maar doet een eisch: want gy moet weeten, 'k ben gereed³⁾,
Om, tot voldoening, u in alles te behaagen.

BONAVONTUUR.

Myn geld! Krispyn, myn geld! hebt gy dat durven waagen?

EELHART.

Heer broeder, zyt gerust, wyl gy geen schade lydt.
Zie uw kontrakten, die 'k heb ingetrokken; zyt
Te vrede, wil Krispyn hier van 't verlies vergoeden,
Gelyk 't behoort, dan is hy vry van quaad vermoeden⁴⁾.

- 1) bepaal er een prijs voor.
- 2) Krispyn heeft dus met het geld van Bonavontuur gespeculeerd, en is er gelukkig meê geweest.
- 3) A: *ik ben reed.*
- 4) Daar Bonav. niet aan de contracten behoefde te voldoen, bestond de schade alleen in 't geen Eelh. aan Grypvogel had betaald boven de premie, die Bon. had ontvangen.

KRISPYN.

Dat zal ik doen; 'k weet door Grypvogel hoeveel geld
De schade is, die u voort zal zyn ter hand gesteld.

HENDRIK.

Myn heer, mag ik dan op uw lieve dochter hoopen?

BONAVONTUUR.

Geef haar uw hand: maar 'k wil gy zult nooit wind verkoopen.

KRISPYN.

Nu juffrouw Klara geef uw hand ook aan Krispyn.

KLAAR.

Viva¹⁾ de Quincampoix! nu wy veréénigd zyn.

KRISPYN.

Kom dans eens vrolyk op, eer dat wy saam vertrekken.

WINDBUIL.

Ik zal my met Viane, of Fredrik Hendrik dekken²⁾.

Windbuil loopt de deur uit.

Daar wordt gedanst.

Einde van het derde en laatste Bedryf.

1) voor *vivat* = leve.

2) zich redden met, als dekmiddel gebruiken; z. bl. 5.

Arlequyn actionist.
Kluchtig blyspél.
Op de wyze van het Italiaansch Tooneel.

Aan den lezer.

Dewyl ik door één myner Vrienden een handschrift bekomen heb van het Spel genaamd **Arlequyn Actionist**, (dat door een Liefhebber te Parys met karakters, terwyl men speelde, was afgeschreeven) met verzoek van het zelve te berymen, heb ik de moeite op my genomen om het te volbrengen: doch ik heb het Fransche niet stip willen volgen, omdat de spreekwyzen en loopjes in die taal met de onze weinig overeenkomst hebben. Het is derhalve geen vertaaling, maar een navolging. Verder hebbe ik my vooral gewagt van op persoonen in 't bijzonder te doelen, en hoop dat het zelve aangenaam aan 't Gemeen, en ten nutte voor den Schouwburg zal weezen.

P.L.

Vertooners.

ARLEQUYN¹⁾.
SCARMOES.
GILLE.
KAPITANO.
MEZETYN.
KOLUMBINE.
MARINETTE.

Eenige Maskeraaden²⁾ tot gevolg van *Arlequyn*.

Eenige Maskeraaden tot gevolg van *Kapitano*.

Het Tooneel verbeeldt een Straat.

1) Z. aant. 22.

2) gemaskerden; *maskerade* is eig. het feest, w.o. men gemaskerd is, fr. *masquerade*, van *masque*, it. *maschera*, spa. *mascara*. Volgens Franck uit arab. *maschara* = spot.

Arlequyn actionist.
Kluchtig blyspél.
Eerste tooneel.

KAPITANO, ARLEQUYN.

KAPITANO.

Ha! monsieur Arlequyn! wees welkom goede vrind!

ARLEQUYN.

Ho! Kapitano! waar na toe met zulken wind?

KAPITANO.

'k Gaa order geeven om de schepen klaar te maaken,
 Waar meê ik hoop dit jaar in 't Zuidland¹⁾ nog te raaken,
 Ën ryk te worden door een treffelyken buit.

ARLEQUYN.

Zo gaat gy zoeken naar het onbekende Zuid?
 ô Kapitano! dat 's een werk vol moed en oordeel.
 Zo dat gelukt, gansch²⁾ kracht! wat krygt gy dan een voordeel!
 Maar weet je welk een streek gy houden moet in zee?
 Wie zyn uw stuurlui? en wat bootsvolk neem je meê?

KAPITANO.

Ik ben de kapitein, Scarmoes zal stuurman weezen,
 En Kolumbine kok; dan heeft men niet te vreezen,
 En doctor³⁾ Mezety is onze scheepsbarbier⁴⁾.

ARLEQUYN.

Wat laading neem je mec?

- 1) 't onbekende land in de Stille of Zuidzee, d.w.z. Australië.
- 2) verbastering van *Gods*.
- 3) B: *Dokter*.
- 4) scheepsdokter; men moest zich op de schepen meestal met een 'meester' tevreden stellen.

KAPITANO.

Niet anders dan papier.

ARLEQUYN.

Ha! ha! papier! papier! dat 's wonder wel verzonnen.
Papier, dat is een waar daar veel aan wordt gewonnen.
Is 't postpapier dat gy laat brengen aan scheepsboord?

KAPITANO.

Ha! myn papier is van het alderbeste soort!
'k Heb Fransche, en Engelsche, en Neêrduitsche narrekappen,
Van de allerfynste, die van Mississippi-lappen¹⁾
Zeer konstig zyn gemaakt, in Laauwmaand²⁾ van een man,
Wiens molen deeze soort zo heerlyk maaken kan,
Dat gansch Europa hem die aanstonds na zoekt te aapen,
En al de lappen poogt te koopen en te raapen³⁾;
Maar 't is vergeefs, hy heeft ze alleen nu in zyn macht.

ARLEQUYN.

'k Heb uit de Zuidzee ook een quantiteit gebracht;
Die ruim zoo goed zyn als ze uit Mississippi haalen;
'k Zal in Noordholland daar papier van laten maalen.

KAPITANO.

Och monsieur Arlequyn, myn vrind! och! wou je 't doen,
Dat jy die lappen gaaft aan ons voor kargazoen⁴⁾!
Ik zal die goedheid u met dankbaarheid vergelden.

ARLEQUYN.

Hoor Kapitano, 't kan niet zyn; ik zal 't u melden
Wat ik van sints⁵⁾ ben. 'k Heb op gist'ren in de buurt
Van Quincampoix d'Hollande, een deftig huis gehuurd,
Daar ik viktalie⁶⁾ voor elk een in zal verkoopen.

KAPITANO.

En wanneer stelt gy daar dien nieuwen winkel open?

ARLEQUYN.

- 1) Toespeling op den windhandel in Frankr., Eng. en Ned., vooral voortgekomen uit den handel in aandeelen van de Ind. comp. in Frankrijk, door Law gesticht.
- 2) *Law*-maand.
- 3) om er papier van te maken.
- 4) scheepslading, fra. *cargaison*.
- 5) A en B: *sins*.
- 6) levensmiddelen, fra. *victuaille*.

Zo aanstonds, heb je wat van doen, myn vrind, zo spreek;
Want myn boetiek⁷⁾ is licht al leeg in deeze week.

7) winkel.

KAPITANO.

1)

Ja maak een kist vol van uw beste proviande.

ARLEQUYN roept voor het huis.

Ha Gille! Gille! breng hier 't goed eens met de mande.

Tweede tooneel.

ARLEQUYN, SCARAMOES, KAPITANO, MEZETYN, GILLE sleept met eenige jongens een groote pakmand vol goed uit het huis, terwyl Mezetyn en Scaramoes een kist aanbrengen.

KAPITANO.

Ha Scaramoes! en Mezetyn! gy komt van pas,
Met deze kist zo net of je geroepen was.

SCARAMOES.

Daar is je geld in, dat ik niemand dorst vertrouwen.

KAPITANO.

Sluit op²⁾, geef my het geld, 'k zal 't in bewaaring houwen.

Zy haalen een pak papier uit de kist, dat ze Kapitano geeven.

MEZETYN.

Daar is uw schat, myn heer, 'k wil zeggen uw papier,
Het a la modes geld, zo kost'lyk en zo dier.

KAPITANO.

Nu, Arlequyn, laat zien wat je in de kist zult pakken.

ARLEQUYN.

Daar 's drie gros pypen, die 'k heb in Tergou doen bakken.
En tien pond edel kruid, van 't allerbeste soort,
Dat 'k heb ontboden van het eiland Amersfoort.
Daar 's hylik'maaker, en een pakje hennekaarten.

1) In D is deze naam weggefallen.

2) open.

Een pot Schiedammer spek, en Weesper varkenstaarten³⁾.
Een grooter gaaper, die gestaan heeft op 't Rokkin.

KAPITANO.

Wat zon ik daar me doen?

3) Z. aant. 23.

ARLEQUYN.

Hoor, gooi je geld maar in
Die groote wyde bek, die schier van één wil splyten,
Zo dra hy 't op heeft, zal hy niet dan¹⁾ acties schyten,
Die gy in 't Zuidlandt met goê winst verkoopen kunt:
Want die zyn nu meer waard dan²⁾ goud of zilv're munt.

SCARAMOES.

Wel Arlequyn, als ik dat zie, zal³⁾ ik 't gelooven.

ARLEQUYN.

Ik hou hem voor my zelfs⁴⁾. Loop, jongen! breng hem boven.

KAPITANO.

Neen, neen, dat zal ligt die bezworen gaaper zyn,
Ik neem hem meê.

ARLEQUYN.

Maar op half winst?

KAPITANO.

Ja Arlequyn.

ARLEQUYN.

Daar is panharing, die ken je op de rooster braaden.
En deeze kalfskop is heel goed tot karbonaaden.
Hier is het spinrok van de Purmermeeremin,
Daar Kolumbine meê kan spinnen, is 't haar zin.
Zie hier een ojevaar.

KAPITANO.

Wat zou ik daar meê maaken?

ARLEQUYN.

Daar zel je in 't Zuidland door aan kennissen geraaken:
Want 'k heb gehoord dat daar het ojevaars geslacht
Zyn oorsprongk heeft, regeert, en bloeijt in volle kracht.

KAPITANO.

- 1) B: *als*.
- 2) A en B: *als*.
- 3) A en B: *zel*.
- 4) B: *zelf*.

Dat 's goed, maar hou nu op meer in de kist te stoppen.

ARLEQUYN.

Ik zal ze voort vol kool, en Hoornsche wortels proppen.

KAPITANO.

Hou op! ik heb genoeg; wat schortje? ben je dol?

ARLEQUYN.

Daar 's noch een rotteval, daar is de kist meê vol.

KAPITANO.

Nu monsieur Arlequyn hoe veel moet ik betaalen?

ARLEQUYN *telt op zyn vingers.*

Laat zien, dat 's één, dat 's twee; zacht¹⁾ laat ik niet verdwaalen,
Een half pond acties.

KAPITANO.

Van wat soort? wel dat is raar!

ARLEQUYN.

Wel weegze, zo je wilt, maar rompslomp²⁾ door malkaâr.

KAPITANO.

Zie daar, dat pakje heb ik gist'ren net doen wegen.

ARLEQUYN.

'k Bedankje voor je goe betaaling, 't is ter degen³⁾.

KAPITANO.

Is hier geen kruijer in de buurt?

ARLEQUYN.

Dat is gewis.
Hier woont geen mensch die niet met een een' kruijer is.

MEZETYN.

Ik zal 't wel kruijen, wil me maar een wagen leenen.

Zy zetten de kist op een kruijwagen, en Mezetyn zingt, kruijende om het Tooneel.

*Laat je kinders kruijen leeren.
Want de kruijers ziet men eeren.
O die wel te kruijen weet,
Helpt zo menig kaale neet.*

Laat je kinders kruijers maaken,

- 1) pas op, voorzichtig!
- 2) van *romp* en *slomp* (d.i. klomp); A: *rompslop*.
- 3) in orde.

Zo je wilt aan acties raaken,

*Even als wy dagelyks zien,
In de Bubbel-kompanjien¹⁾.*

Mezetyyn gooijt den kruijwagen om, waarop de kist breekt, daar niet anders dan blaazen en darmen uitkomen.

Derde tooneel.

KAPITANO, MEZETYN, SCARAMOES.

KAPITANO.

Och! och! sant Jago! och! waar is nu myn viktaalje!
ô Arlequyn! ô schelm! ô Gille! ô jou canalje!
Par bleu²⁾ waar ben je?

MEZETYN.

Och! och! die schelmen zyn gevluucht!

KAPITANO.

Zo ik ze had, ik zou ze gooijen in de lucht.
Ik zal ze kappen met myn zwaerd tot karbonaden;
Of 'k maak 'er worst van, die 'k zal op de rooster braaden.

SCARAMOES.

Dat 's wel bedacht: want zie, de darmen zyn al klaar.

KAPITANO.

Kom gaan wy naar zyn huis, en helpt me met malkaâr!

Zy kloppen aan, en Arlequyn komt uit het venster kyken.

ARLEQUYN slaat met een blaas.

Weg jongens van de deur; of 'k zal je voeten maaken.

KAPITANO.

Jou tovenaar, zal jy zo ligt aan rykdom raaken?
Kom af, op dat ik jou den hals en beenen breek.

- 1) Waarschijnlijk zullen de kruiers in dien tijd dikwijls belast zijn met het doen van koopen, waarbij zij zelf konden speculeeren, evenals Krispyn, de Boekhouder in de *Quincampoix*, zie bl. 76.
- 2) par Dieu.

ARLEQUYN.

Wagt nog een beetje, 'k kom je by in deeze week.
Het is nu postdag, en ik moet nog brieven schryven.

KAPITANO.

Je zyt een schelm! een guit!

ARLEQUYN.

Ho! jy kunt¹⁾ geestig kyven.
Indien ik tydt had 'k bleef nog wel een uur drie vier.

KAPITANO.

Jou windverkooper! 'k zeg dat jy me myn papier,
Myn kostelyke acties, zult tot één toe weder geeven!
Of 'k zweer je dat je niet een oogenblik zult leeven!
Ik zal je smyten dat je vliegt tot boven wind.
En zoo jy in de maan geen goede schuilplaats vind,
Om myne gramschap, die rechtvaerdig is, te ontwyken,
Zal ik, zo 'k u weer vind, terstond de broek afstryken,
En met myn²⁾ blaasbalg zo veel wind doen in je poort,
Dat jy zult barsten dat men 't in de Zuidzee hoort.

ARLEQUYN.

En ik, om op myn beurt, myn dapperheid te toonen,
Zal jou zo jagen, gek, met deeze blaas met boonen,
Dat jy van angst terstond zult kruipen in je nest.

KAPITANO.

Kom volg my naar myn huis. Een ieder doe zyn best,
Ik zal u wap'nen, en flus³⁾ Arlequyn bevechten:
Want deeze questie is niet dan⁴⁾ door bloed te slechten⁵⁾.

Vierde tooneel.

KAPITANO, SCARAMOES, MEZETYN, KOLUMBINE, MARINETTE.

MARINETTE.

Wel Kapitano. Waar na toe?

KAPITANO.

- 1) A: *kent*.
- 2) A en B: *een*.
- 3) aanstonds.
- 4) A en B: *als*.
- 5) twist.... uit te maken.

Ach Marinet!
Moet ik dan altoos met den sabel en 't helmet
De waereld dwingen? en als Mavors myne tanden
Doen blinken?

MARINETTE.

Is 'er dan een vrolyk feest voor handen?
En hebje questi met een ham of schapen bouwt!

KAPITANO.

Ik gaa naar binnen. Dat men 't vaendel voort ontvouwt¹⁾!

Vyfde tooneel.

MARINETTE, KOLUMBINE, ARLEQUYN.

KOLUMBINE.

Wel wat of nu de gek op nieuw is wedervaaren?
Ik docht wy gingen t' sloop, om alderhande waaren,
Naar 't onbekende Zuid: Maar²⁾ Arlequyn komt gints.

MARINETTE.

Wel Arlequyn! myn lief! myn held! myn actieprins!
Myn Zuidzee graaf! och! myn baron van Missisipje!

ARLEQUYN.

Myn koningin van al de bubbels³⁾! och! ontslipje
My heden! lief, gaat gy met Kolumbine in zee?
Verlaat gy my? en vaart gy ook voor bultzak⁴⁾ meê?
'k Verbrand myn acties, zo ik u zal moeten derven;
En werp me in 't vuur, om als Sardanapaal⁵⁾ te sterven
Met al myn schatten.

KOLUMBINE.

Zacht, myn vrind, wees maar te vreên.
De reis is af, daar gaan geen schepen derwaart heen.
Wy geeven zulks maar voor, om de acties te doen ryzen.

MARINETTE.

De reis is af? dat 's goedt. Ik moet uw loosheid pryzen.

- 1) voor: *ontvouw'*.
- 2) A en B: *Zuid.... Maar.*
- 3) compagnieën, op windhandel aangelegd.
- 4) Z. aant. 24.
- 5) Z. aant. 25.

KOLUMBINE.

Kom laat ons nu eens zien wat Kapitano doet.

ARLEQUYN *danst, en zegt daar naa.*

Hy komt, het wordt ook tyd dat ik my waap'nen moet.

Kolumbine gaat in 't huis van Kapitano, en Marinette in dat van Arlequyn uit het venster leggen.

Zesde tooneel.

KAPITANO, SCARMOES, MEZETYN.

KAPITANO, zittende op een Paert¹⁾, trekt met het vliegende vaandel, Tamboers, en Pypers uit zyn huis, gevolgd van Maskeraaden, gewapend met blaazen.

Kom stel u t' zamen in slagorden met malkander!
 Waar blyft de ruitery? vervoeg u by myn stander!
 'k Verwagt nu Arlequyn terstond in 't open veld.
 Rechts om! t'sa prezenteer de snaphaan²⁾!

SCARAMOES.

Groote held,
 Wilt gy uw volk hier niet in order doen rangeeren?

KAPITANO.

Neen, 'k gaa te veld! snaphaan op schouder! 'k zal jou leeren
 In orden³⁾ blyven. Mars!

Zy trekken het Tooneel af.

Zevende tooneel.

GILLE, ARLEQUYN, op een Ezel, trekt ook uit zyn huis gewapend, met gevolg van Trompetters, Keteltrom en Maskeraaden, en marcheert het Tooneel rond.

ARLEQUYN.

Myn helden, die zo fier
 Ons volgt in 't veld van eer, en onder myn bannier
 Zult roem behaalen: denkt dat gy niet hebt te vreezen:
 Want Kapitano zal terstond verwonnen weezen.
 Die hem gevangen brengt zal hebben tot zyn loon
 Zes Muider acties, en een wit papiere kroon⁴⁾,

1) A en B: *Ezel*.

2) geweer, naar 't snappen, toeknappen van den haan.

3) oudere vorm van *orde*, mnd. *ordine*, *ordene*, lat. *ordo*, *-inis*.

4) van papier, omdat dit toen meer dan goud geacht werd; dit ging meer op voor Frankrijk, dan voor ons land.

Die meerder waard is dan¹⁾ een krans van lauwerieren,
 Waar meê zich Scipio voor deezen plag te çieren.
 En hy die Scaramoes my leevend lev'ren zal,
 Krygt ook zes actien op Zwol voor niemendal.
 De krygsbuit zy gedeeld, en aan 't gemeen gegeeven.

ALTEMAAL.

Lang, lang moet Arlequyn! lang moet de veldheer leven!

ARLEQUYN.

'k Verklaar de goederen van monsieur Mezety
 Dien²⁾ snô rebel verbeurd. Mars! 'k hoop 'er haast te zyn.
 Maar zacht, messieurs, ik zie den vyand herwaart trekken.

MEZETYN, *terwijl Kapitano weg kruipt.*

Val aan!

KOLUMBINE *uit het venster.*

Daar zie je nu een zwaar gevecht van gekken.

Hier geschiedt een batalje met blaazen, en raaken zy³⁾ vechtende binnen.

Achtste tooneel.

KOLUMBINE, MARINETTE.

KOLUMBINE.

Wel Arlequyn is al een wonderlyke haan,
 Hy trekt manhaftig op zyn grooten vyand aan.

MARINETTE.

Die windbatalje zal na 'k merk geen koppen kosten.

KOLUMBINE.

Ik vreesde 't evenwel; wyl zy malkaâr zo rosten⁴⁾.
 Maar Kapitano is een rechte schytebroek.
 Zag jy niet hoe hy zat te trillen in een hoek?

- 1) A en B: *als.*
- 2) B: *die.*
- 3) A en B: *al.*
- 4) ranselen, eig. roskammen.

Hy beefde al eer de slag ter degen was begonnen.

Van binnen wordt geroepen:

Leef Kapitano! leef, de vyand is verwonnen!

Negende tooneel.

SCARAMOES, ARLEQUYN, MEZETYN, KOMUMBINE, GILLE, gevolg van Maskeraaden.

Zy brengen Arlequyn en Gille gevangen, en Kapitano word in flaauwte op 't Tooneel gedraagen.

SCARAMOES.

Nu, monsieur, Arlequyn, nu zyt gy in de knip.

ARLEQUYN.

Wat schort jou kapitein, of heeft de gek de pip?

MEZETYN.

Hoe, een gevange man durft die de gek nog steeken?
Of meen jy ons nu weêr te ontvlugten met jou streeken?
Neen, neen, wy zyn hier niet bevreest meer voor jou list.
Kom mannen sluit hem met uw¹⁾ allen in de kist.

Zy leggen Arlequyn in de kist.

KOLUMBINE.

Waar is de rest van 't volk?

MEZETYN.

Wel, op de vlugt geslaagen,
En Arlequyn alleen dorst reukeloos²⁾ zich waagen.
Hy sloeg met eenen slag heer Kapitano dood!
Toen hy zyn broek afdeed: want hy had grooten nood.

KOLUMBINE.

Dat was verraadelings.

MEZETYN.

Hy zal ook straf ontvangen;
Want 'k ben gerezolveert hem morgen op te hangen.

SCARAMOES *eenige grillen maakende.*

Ach! ach! wat 's dit, my dunkt dat Kapitano leeft!

MEZETYN *grillen maakende.*

1) B: *u*.

2) roekeloos; eig. zorgeloos, van *roek* = zorg.

Ik heb geen lit aan 't lyf dat nu niet trilt en beeft!

KOLUMBINE.

Hy legt in flaauwte, 'k zal wat salvolate³⁾ geeven.

3) *sal volatile*, vliegende geest, sal ammoniak.

SCARAMOES.

Och! 't mag niet helpen. Ik begin nog meer te beeven!
Geef wat blaauw band¹⁾.

MEZETYN.

Dat heeft in 't minste hier geen kracht.
'k Weet raad hoe hy best tot zich zelven word gebragt.
Jenever acties²⁾ lucht is dienstiger als kruijen.
Verbrandt wat acties, en wilt niet meer tyd verbrijen³⁾.

SCARAMOES, houdt Kapitano een brandende actie onder de neus.

Daar is 'er één; die helpt.

KAPITANO.

Waar ben ik Mezetyn?
In 't Elizeesche veld? en waar is Arlequyn?

SCARAMOES.

Neen, jy bent hier nog op de waereld by je vrinden,
En Arlequyn is nu in deze kist te vinden.

KAPITANO.

Is hy gevangen door uw kloek en wys beleid?

SCARAMOES.

De eer komt u toe, myn heer, door uwe dapperheid.
De veldheer wint den roem en al de lauwerbladen,
Al ziet hy maar van verre een anders heldendaaden.

Scaramoes danst.

KAPITANO.

Doe open, op dat ik den schelm terstond verslind,
Die my voor acties wou betaalen met wat wind.

Zy doen de kist open, daar Arlequyn uit komt gekleed als Mercurius.

ARLEQUYN.

- 1) waarschijnl. een sympathetisch middelje, gegrond op een gewaande betrekking tusschen menschen en andere levende of levenlooze voorwerpen.
- 2) actiën van Weesp (z. aant. 10) of Schiedam.
- 3) vergooien, verknoeien.

Gy maskeraaden, die 't hier stelt in rep en roeren,
Hoe laat gy u van zulk een dwaazen drift vervoeren,
Dat gy de koopmanschap, zo nut, dus los versmaad,

En windverkoopers word tot nadeel van uw staat.
 Ja 't eene windproject durft smeden naar het ander,
 Het geld trekt van het volk, en deelt het met malkander,
 Om koopmanschap te doen, die niets kan zyn dan wind;
 Gelyk men dag op dag, helaas! te klaar bevind.
 Ik zal vertrekken naar heel andre waerelddeelen,
 Terwyl gy uw renten leeft, of ligt bankroet zult spelen,
 Als ge al uw briefjes zult in wind verand'ren doen,
 En tien procenten van drie honderd millioen¹⁾
 Verdweenen zullen zyn, door uwe looze streken.

SCARAMOES.

Wie meen je dat het is, die hier zoo fraaij komt preeken?

KAPITANO knielt.

't Is God Merkuur. Gena Merkuurtje! och! och! och! och!

ARLEQUYN.

Wagt geen genade, want ik ken uw snood bedroch.

SCARAMOES.

Ha sneesneus²⁾, Arlequyn, my zal men³⁾ niet bedriegen.
 Kom mannen breng de kooij, hy moest ons niet ontvliegen.

Zy zetten Arlequyn in een kooij.

SCARAMOES, zingt eerst een vaers alleen, en wordt dan gevolgd van 't Choor.

*Zie hier den God Merkuur gevangen
 In deeze groote veugelkooij,
 Men zal hem morgen op doen hangen,
 Ter eeren van de Quincampoix⁴⁾.*

ARLEQUYN zingt alleen.

*Wat zou ik in de waereld maaken?
 Daar elk van acties praat,
 De koopmanschap versmaad,*

- 1) Het bedrag der kapitalen van al de geprojecteerde compagnieën ging de 300 mill. te boven; er was echter slechts een klein deel gestort; Langendyk stelt door elkaar 10%.
- 2) A en B: *Snees-neus*; z. aant. 26.
- 3) A en B: *je*.
- 4) De naam van de straat in Parijs, en daarna van een koffiehuis in Amst., wordt hier gebruikt voor den *windhandel*, evenals de *bubbel*, eig. de spotnaam voor de compagnieën.

*En 't nut der Beurs verlaat,
Om ydereen de beurs te taaken¹⁾.*

*Daar nu van veele duizend narren
Tot in den laaten nacht,
Wordt winst voor wind verwacht;
Daar Jood en Beunhaas²⁾ tracht,
Uit baatzucht alles te verwarren.*

SCARAMOES, zingt en wordt daarna gevolgd van 't Choor.

*Wy willen voortaan niet verhand'len
Dan³⁾ van het allerbest papier,
Derhalven mag Merkuur maar wand'len,
En gaan op muiltjes voor plezier.*

ARLEQUYN.

Maar monsieur Scaramoes, ik zie dat gy my kent.
Ik bid u dat gy eens om Marinette zendt;
Want wyl myn leevens eind in 't korte zal genaaken,
Moet ik myn testament, eer ik kan scheiden, maaken.

SCARAMOES.

Dat hoeft niet: want ik zie daar komt zy zelf al aan.

Tiende tooneel.

*MARINETTE, ARLEQUYN, MEZETYN, GILLE, KOLUMBINE, SCARAMOES, KAPITANO, gevolg van
Maskeraaden.*

MARINETTE.

Ach! zie ik Arlequyn in deze kooij niet staan?

ARLEQUYN.

Myn lief, myn Marinet, terwyl ik nu moet sterven,
Zult gy myn acties met heer Kapitano erven,
En ook met heer Scarmoes; want ik vergeef hen 't quaad
Dat zy my doen, ik heb hen beiden nooit gehaat.

- 1) nemen, eng. *to take*.
- 2) Z. aant. 5.
- 3) A: *als*.

MEZETYN.

Zal ik, en Gille niet van uwe schat ontvangen?

ARLEQUYN.

Gewis, gy zult uw deel met Gille voort¹⁾ erlangen.

KAPITANO.

Wel, Arlequyn, schoon u de dood reets was bereid,
Ik schenk u 't leven voor die edelmoedigheid,
Maar met conditie dat gy d' acties voort zult geeven.

ARLEQUYN.

Fiat, monsieur, een mensch moet veel doen om zyn leeven.
Daar is de sleutel, gaa myn lieve Marinet,
En haal de mand die 'k in de bedstee heb gezet.

Elfde tooneel.

MEZETYN, GILLE, KOLUMBINE, SCARAMOES, KAPITANO, ARLEQUYN, uit de Kooij, gevolg van Maskeraaden.

Hoe meen jy dat het nu²⁾ met de acties of zal loopen.

ARLEQUYN.

Wagt maar een weinig, 'k moet u eerst iets fraaijs verkoopen.

Hy steekt een endje kaers op.

Beschouw³⁾, myn vrinden, ziet dit overheerlyk⁴⁾ licht.
Een licht dat⁵⁾ nooit verbrand, en flikkert voor 't gezicht,
't Word aan de stralen van de zon het eerst ontsteeken.
't Is door de kunst gemaakt, en heeft gantsch geen gebreeken⁶⁾.

KAPITANO.

- 1) terstond.
- 2) A: *nog*, B: *noch*.
- 3) A en B: *beschouw*.
- 4) A en B: *onuitbluslyk*.
- 5) B: *kaers die*.
- 6) Het beeld van de verbrandende kaars vindt men ook op een spotprent, in het *Groote tafereel der Dwaasheid*.

Wat geeve ik⁷⁾ u daar voor?

ARLEQUYN.

Het is een stuiver waard.

7) zou ik moeten geven.

KAPITANO.

Ik heb geen geld: want dat wordt aan het hof vergaârd¹⁾.
Maar kom, ik geef 'er voor twee actien op Muiên.

ARLEQUYN.

Al de acties zyn by my heel weining²⁾ te beduyên.
Maar geef een blank³⁾.

KAPITANO.

Zie daar, dat is myn leste munt.

ARLEQUYN.

Ik hadt een ander 't niet voor deezen prys gegunt.

KAPITANO *met het licht.*

Hoe heerlyk staat dat licht te flikk'ren in myn handen!
Hoe zou hy dwaalen, die geen kaers had om te branden!
Die Arlequyn, ha! ha! is zeker gansch niet wys,
Dat hy zulk licht verkoopt, tot zulk een slegten⁴⁾ prys.

SCARAMOES.

Ik geef er voor terstond twee actien op Naarde⁵⁾.

KAPITANO.

Neen geeft 'er drie op Hoorn, die jy tot nog toe spaarde.

SCARAMOES *met het licht.*

Ik ben te vreden. Ha my dunkt hy lykt wel dol?

MEZETYN.

Wel, kom, ik geef 'er voor tien actien op Zwol.

SCARAMOES.

Neen drie op Rotterdam, en zeven op Enkhuizen.

- 1) Deze toespeling moet uit het origineel overgenomen zijn; in ons land werd geen goud van hooger hand ingenomen, en was er ook geen hof.
- 2) lees: *weinig*.
- 3) 6 duiten of $\frac{3}{4}$ st.
- 4) geringen.
- 5) 'Comp. van Manufacturen, als Lakens, Zyde stoffen, Fluweelen Fabricq, etc. en ook Rogge en Boekweyt-Neg., Tabaksplantinge en Spinnerye, etc.' 5 mill. in 5000 act.

MEZETYN.

Neen monsieur Scaramoes, ik laat myn beurs niet pluizen,
Dat is te goeden waar, 'k ben daar mē in myn schik.
Maar wil je 'er honderd voor, die 'k heb in Medenblik?

SCARAMOES.

Die steeken ze in de schuit nu al in 't jagers zakje⁶⁾.

- 6) Op een spotprent *De malle Actionisten naar Vianen of 't Peperland* ziet men een Israëliet op krukken een eactie van f 10000 bieden voor “t passagie geld’ naar Vianen.

Twaalfde tooneel.

MARINETTE, ARLEQUYN, MEZETYN, GILLE, KOLUMBINE, SCARAMOES, KAPITANO, gevolg van Maskeraaden.

MARINETTE *gooijt een mand met papieren uit.*

Daar is jou erffenis, zie daar is 't heele pakje.

SCARAMOES.

Kom geef 'er honderd in Edam, en zeven toe,
Op Utrecht, Delft, Tergou.

MEZETYN.

Wel holla! man, wel hoe!

SCARAMOES.

Nou wil je 't doen, zo spreek.

MEZETYN, met het licht.

Fiat, om niet te teemen,
Ik zal dat heerlyk licht voor deezen prys dan neemen.
'Maar ach het is zo kort. Och! was ik het weer quyt!
'Ik ben bedrogen! maar eer ik het van my smyt,
'Zal ik een ander weer, indien ik kan, bedotten¹⁾.
Ha! ha! ik zie nu dat de waereld is vol zotten!
Het nutste ding, het licht, dat niemant missen kan,
Heb ik byna voor niet! 'k ben een gelukkig man.
Het flikkert in myn hand, gelyk een star in 't duister.
Wat zou de waereld zyn, berooft van zulken luister?
Gelukkig land waar in men zulke kaerssen vind!
Want daar geen licht schynt, zyn by nacht de menschen blind.

GILLE.

Kom aan, ik zal u daar myn erffenis voor geeven.

MEZETYN.

Fiat.

GILLE, met het licht.

ô Kost'lyk licht! ô vreugde van ons leeven!
'Maar och, 't is haast gedaan! ô schelmse Mezetyn!

1) voor den gek houden; van *doi*, eig. = *prop, klomp*, dan *lomp mensch, dwaas, gek*; ook *doete, dodde* e.a. vormen komen voor. Zie Vercoullie.

'k Dacht dat het langer was! ô schurk! ô Arlequyn!
Wat bied jy, Marinet?

MARINETTE.

Ik zou het niet begeeren,
Zo 't korter wordt, zal ik my aan de vlam bezeeren.

GILLE.

Ei bied maar: want het is nog geld waard.... och! ik brand!
Ik brand myn¹⁾ poot! och! och! daar leit het uit myn hand!

Het eindje kaers valt in de actien van Arlequyn die in den brand vliegen.

ARLEQUYN.

Zie daar nu wat 'er van de bubbels is te wachten.

MEZETYN.

Onze erffenis te leur²⁾! ach! wie had die gedachten!

KAPITANO.

Wat zullen wy nu doen? want de acties zyn niets waard.

ARLEQUYN.

Wel, helpen graaven in de nieuwe Stichtse vaart.

Zy danssen een balet.

EINDE.

1) A en B: *brand! myn.*

2) verloren; *leur, lore* is subst van (ver)liezen.

[‘Naa de vertooningen van Palamedes, volgen die, dewelke ik (naa dat myn Blyspél genaamd Quincampoix of de Windhandelaars in 't winderige actiejaar 1720. Vyftienmaal achteréén vertoond is) hebbe gemaakt voor mynen Arlequyn Actionist, naa dat hy reets in 't licht was, en derhalven niet by den eersten druk konde gevoegd worden.’

Voorbericht voor de *Beschryving v.d. Vertooningen in J: v: Vondelens Palamedes. Gedichten II.*]

Vertooningen voor Arlequyn actionist.

Tienmaal verbeeld op den Amsterdamschen Schouwburg, tussen den 28sten October en den 23sten November 1720.

Uitlegging van de eerste vertooning.

De *wintnegotie* zit op eenen troon van blaazen:
 Omdat zy wind voor goud verkoopt aan duizend dwaazen.
Trouwloosheid, List, Bedrog, en valsch-verkregen goed,
 Zyn hoofd bedienden: dees verdryven de *overvloed,*
De Zotheid, Eigenbaat; verbeeldinge van schatten,
 Beneven de *ydele hoop*, die aller wil omvatten,
 Zyn samen neêrgeknield, en smeeken haar om gunst:
 De *Elende, 't Misfortuin*, met de *Armoê, Schand, en Kunst*
 Zien d' *Eed'le Wetenschap*, met *Koopvaardy* bezweken,
 En wenschen om Merkuur, den handel God te spreken;
 Opdat de wind verwaaij, door kloekheid en verstand;
 Zo bloeij de koopmanschap, ten nut van 't vaderland.

Tweede uytlegging¹⁾.

Gerechtigheid, door gunst noch gaaven om te zetten,
 De *Wysheid*, queekster van de vaderlyke wetten,
Standvastigheid, de zuil van 't hoofdgebouw des raads,
Voorzichtigheid, het roer van 't schip des vryen Staats,
 De *Wakkerheid*, om voor 't gemeenebest te waaken,
 En de *Eendracht*, die de macht van 't vryë Land moet maaken;
 Met de oude *Vryheid*, lang beschermd met goed en bloed;
 Ontvangen God *Merkuur* vol blydschap in hun stoet.

Derde uitlegging.

De *Gunst des Hemels* daalt met haaren wolkentron,
 En eert de Koopmanschap met eene goude kroon:
 Zo ziet men de Overvloed 't gemeenebest verquikken,
 En elk zich redden uit de Monopoliestrikken.

1) voor: *Uytlegging v.d. Tweede Vertooning.*

Aanteekeningen.

1. *Quincampoix of 't koffiehuis*, De naam Quincampoix werd gegeven aan het Engelsche koffiehuis in de Kalverstraat, het derde huis van den Dam, aan de Westzijde, omdat daar het meest de windhandel gedreven werd. Eene zeer duidelijke afbeelding van het koffiehuis na de verwoesting, door het volk aangericht, vindt men op een plaat (n°. 57) in *Het groote Tafereel der Dwaasheid*. Die afbeelding vertoont ook den eigenlijken naam en bewijst, dat die van Fransche koffiehuis eene vergissing is, of een bijnaam, gegeven, omdat het er toeging als bij den Franschen windhandel. Ook in twee andere herbergen, den Karseboom en den [Ouden] Graaf van Holland, beide nog in wezen, kwamen de windhandelaars bijeen. Omtrent den toestand in die herbergen, en op de straat in de nabijheid leest men het volgende in den 4^e *brief van den Amst. Koopman A.Z.* (opgenomen in het *Groote Tafereel*): ‘de Beurs voor de Koopluy gemaakt wierd te kleyn, de tyd daar toe gewoon op den middag to gebruiken te kort, dus wierd het Franse Koffihuys, staande in de Kalverstraat, daar 's avonds omtrent 6 uren toe gebruykt; daar was het geraas de Nacht door, tot 's morgens ten 2, 3, ja somtyds 4 uren, dog het Huis te kleyn zynde, wierd de gansche straat van den Dam tot aan de Capersteeg toe gebruikt; de voornaamste Speelders van de Comedie saten in het Franse Koffihuys, als Princen by malkanderen, en al wat daar wierd gezegt, waren Orakelen; het ander gedeelte in de Herberg de Karseboom, het Gemeen in een Kamer apart, en de Heeren van Fatsoen ook boven op een Kamer, andere van nog grooter

Fatsoen, saten in de Herberg genaamt de Graaf van Holland; uit deze drie Huyzen quamen de Orders te voorscheyn; dan aan het schrewen tot dol wordens toe van Makelaars en Beunhazen; deze Rol wierd alle dagen gespeeld; allenig waren de Joden nog Saterdag daar niet by, maar als het omtrent Avond was, quamen die met haar heele Leger schrewende aan, en haalde dan haar shade weer in.'

2. *Kontramineur*, eig. tegen-mijnaanlegger; toen eenige Amst. kooplieden het plan voor eene Assur.-Comp. aanboden, werd dit door anderen tegenwerkt. De voorstanders beschuldigden dezen nu van uit eigenbelang zoo te handelen en noemden hen *contramineurs*. Bonavontuur werkte wel niet de Compagnieën tegen, maar hij zag er geene werkelijke kracht in, en bouwde op de insoliditeit, om er voordeel meê te behalen. Hoewel hij dus partij trok van den windhandel, kon men hem toch in zekeren zin rekenen onder de tegenwerkers (*contramineurs*). Trouwens: de naam *contramineur* zal waarschijnlijk wel eene ruimere bet. gekregen hebben, nml. van *tegenstanders*, d.w.z. die er in principe tegen waren, er geen werkelijk heil in zagen.

3. 'De *W.I. Comp.* in 1674 op de puinhoopen der eerste - die zulk eene schitterende rol gespeeld maar ook spoedig afgespeeld had - gesticht, had steeds een kwijnend leven voortgesleept..... Haar aandeelen golden in 1719 niet meer dan 40%.... Er werden geruchten in omloop gebragt, dat zij groote ondernemingen op het touw zoude zetten; dit was voldoende om de actiën, die in Maart [nml. 1720] reeds tot 80% gerezen waren, te doen klimmen tot 400% in 't laatst van Julij. Nu verzocht en verkreeg zij vergunning om eene nieuwe inschrijving van 1500 à 1600 actiën van *f* 3000 (dus een kapitaal van 4½ miljoen gl.) te openen tot den koers van 250%. Natuurlijk was die som onmiddellijk volgeteekend..... Eerlang zelfs rezen de actiën tot 600% en er waren er, die premie gaven [*lees*: namen] om tot 1000% in den loop van het jaar te leveren. De maatschappij besloot harerzijds

eene tweede inschrijving tegen 450% te openen. Doch vóór de goedkeuring daarop gegeven was, kwam uit Engeland de tijding van den val der Zuid-Zeecomp., en de actiën der W.I.C. waren in October reeds weder tot 100% gedaald.' (S. Vissering). Dit was het eenige geval, w.i. de Staten-Generaal door goedkeuring meêgewerkt hebben tot den windhandel.

4. *Lichtmissen* = losbollen. *Vercoullie* (Et. Wdb.) ziet in dit woord den verbaalstam van een ww. *lichtmissen* (vgl. een schrok, een vraat) in de bet. van *lichtmis vieren*. Op Maria Lichtmis, 2 Mei, den herinneringsdag van Maria's eersten tempelgang, en voorstelling van Jezus, verlieten nml. de dienstboden meestal hunnen dienst; die dag werd dan in vreugde doorgebracht, en gaf dikwijls aanleiding tot uitspattingen. Volgens *F r a n c k* zou het woord alleen in gebruik zijn gekomen, om de dubbele beteekenis van *licht*. *T u i n m a n* ziet ook eene woordspeling in het tweede deel (mensen, die door hunne lichtheid hun vermogen *missen*.) De waarheid ligt, dunkt mij, in het midden, d.i. in *Franck's* verklaring.

5. *Makelaar*. Makelaars zijn door de stad aangestelde beëdigde tusschenpersonen bij elke handelsovereenkomst, 't zij koop of verkoop; hunne tusschenkomst is niet verplicht, maar gewenscht, omdat zij met alle gewoonten en rechten bekend, afzetbaar, in sommige gevallen aansprakelijk, en dus vertrouwbaarder dan andere tusschenpersonen zijn.

De makelaars en de beunhazen of onbeëdigde makelaars speelden natuurlijk eene groote rol bij den windhandel.

In Sept. 1720 ontboden de Burgemeesters v. Amst. de Overlieden en voornaamste leden van het Makelaarsgilde, om ze op straffe van ontslag, te verbieden, zich met den windhandel in te laten, 't zij door er in te handelen, 't zij door een koop te sluiten voor anderen; tevens werd vernieuwd het plakkaat tegen de beunhazen. De aanvang van het stuk luidt: 'Myne Heeren van den Geregte der Stad Amst. ondervindende, dat niettegenstaande de successive

Keuren, tot weringe der Beunhasen, bylopers en diergelijke, van tyd tot tyd geëmaneerd, egter dezelve in vilipendie van de gemelde Keuren, zig meer en meer verstouten, omme allerlei soorten van Maaklaardy te doen, irreparabel nadeel van de waare en reële Negotie, en groot agterdeel van de Kooplieden en andere goede Ingesetenen deser Stede; So is't enz. enz.'

Wat het woord *beunhaas* zelf betreft, Franck geeft twee oude verklaringen op, die hij zelf echter onwaarschijnlijk acht, nml. 1°. *beunhaas* = verbastering van 't grie. *bánausos* = handwerksman, 2°. handwerksman, die, omdat hij geen meester in 't vak is, als een haas op een beun of zolder vlucht, om daar te werken.

Wagenaar (*Beschr. Amsterdam*) ziet in *beunhaas* eene verbastering van *beunaas*, d.w.z. iemand, die op een zolder aast, zijn brood verdient, omdat hij niet in 't openbaar mag werken; het woord komt echter in nd., hgd., zwe. en dee. op een enkele uitzondering na met *h* voor, dus zullen wij werkelijk aan 't woord *haas* moeten denken. Het vroeger voorkomende *Zaunhase* met gelijke bet. zou kunnen doen denken aan hazen, die de groente binnen de omheiningen of uit de voorraadschuren (*bön* = hooizolder) komen opeten, dus *indringers*. Het nu nog naast *Bönhase* gebruikte *Dachhase* zou kunnen doen denken aan *onechte* hazen, d.w.z. katten. Sanders geeft in zijn *Deu. Wtb.* werkelijk de bet. *kat* op voor beide woorden. Men zou dus op de dak-hazenjacht kunnen gaan, d.w.z. kattenjacht. In overdracht. bet. vinden we: *Das Ausfallen aus den Städten gegen die Pfuscher oder das sogenanntes Bönhasenjagen*'. (Mecklenb. Erbvergl. § 275). Verschillende voorbeelden zouden nog bijna evenveel verschillende opvattingen aantoonen. Juist doordat het woord, 't zij als een aardigheid gevormd is, 't zij later als zoodanig opgevat en gebruikt, kan men de oorspr. bet. uiterst moeilijk opsporen.

6. In Augustus werd aangekondigd de oprichting van een '*Compagnie van Commercie en Navigatie binnen de stad HOORN*'. De inleiding luidt aldus: 'Veele kundige en voor-

name Negotianten ernstelyk gelet hebbende op de Inschryvingen, gedaan in sommige Steden dezer Provincie, tot opregting van een Compagnie van Assurantien, welkers Actien tot nu toe zeer door yder werden begeert, daar nogtans in der zelve Projecten geen reële of vaste gronden kunnen werden gelegd: gemerkt de wisselvalligheden van schaden en winsten. Verzekert zynde, dat de Commercie en Navigatie, altyd zyn geweest het bestaan der Ingesetenen, en het steunsel dezer Landen; En bygevolge dat men met meer fundament van winst en voordeel zoude kunnen opregten een Compagnie van Commercie en Navigatie, geconsidereert de goede situatie, de nabyligheit van de zee, de securiteit van de Reede, en de welgesteltheit van de Have v.d. Stad *Hoorn*, als mede de menagie van Pakhuizen en andere Onkosten: zo hebben zy met goetvinden, en Permissie v.d. Heeren Burgemeesteren en Regeerders binnen de bg. Stad, opgeregt een Compagnie enz. enz.' Kapitaal 20 mill., verdeeld in 10000 aandeelen.

'Op dezen dag der inschryvingen, in deze Compagnie waren te Hoorn zo onnoemlyk veel vreemdelingen uit alle plaatzen gekomen, dat zy geen Logement, nog eeten, voor haar Geld konden krygen: en de frayste Rolle, die hier gespeelt wierd, bestond daar in, dat wanneer de bestemde ure tot de Intekening gekomen was, een Stads Boode, uit een Venster van een Kamer boven de Waag, daar de zelve stond te geschieden, uitriep: HEEREN EN VRIENDEN DE COMPAGNIE IS VOL. En daar mede zo konden zy gaan vertrekken.' (*Eur. Merc. Aug. 1720*). De 'Heeren' hadden dus zelf al de aandeelen genomen, om ze met winst te verkoopen.

7. *Medemblik*. Comp. v. Commercie en Navigatie, 16 mill. in 8000 actiën verdeeld. - *Edam*. Comp. v. Comm. Navig. en Assurantie, 16 mill. in 8000 actiën. Deze Comp. zou ook schepen uitrusten voor de vischvangst. - *Gouda*. Compagnie v. Assurantie, Disconto en Comm., 10 mill. in 5000 actiën. Eerste inleg 1%.

8. *Zwemmen op zyn biezen* = op halmen drijven (vgl.

op een stroowisch aan komen drijven, zich aan een stroohalm vasthouden), d.w.z. zich vasthouden aan, steunen op iets, dat weinig vastheid heeft. Wanneer wij de uitdrukking van L. vergelijken bij het volgende versje op een spotprent van dien tijd:

Ziet ze in het zuid nat voor uw oogen
Verzuipen. Een die biesen heeft
Een wynig uitstel heeft van leven,
Gelyk er hier een werd beschreeven.

dan wordt het duidelijk, dat hier met biesen spottenderwijze bedoeld is het eigen kapitaal, dat hen, die zich in de Zuid-Zee-speculatie begeven, niet redden, maar hoogstens uitstel van executie geven kon.

Het woord *bies* komt, behalve in de bet. van *smalle strook, naad* (b.v. van een broek), ook nog voor in de uitdrukking: *zijn biesen pakken*. Hier zou men kunnen denken aan: zijn stroozak opnemen, d.w.z. het noodigste huisraad opnemen, om zich uit de voeten te maken; 't zou echter ook kunnen zijn eene kieschheidshalve veranderde uitdrukking, met gelijke bet. als: zijn naars opnemen of onder den arm nemen, en dergel.

9. Over de *Comp. v. Utrecht*, waarvan reeds gesproken is in de inleiding (bl. 12) nog het volgende:

De Compagnie had ten doel de commercie en de assurantie. Tot bevordering van den handel zou zij uitvoering geven aan een plan van 1669 tot verbreding en uitdieping van de vaart naar den Eem, en van den Eem zelf. Verder zou zij beleenen, geld à deposito nemen (tegen 1%), eene wisselbank en loterijen houden. Het kapitaal zou 10 mill. bedragen in 10000 actiën, waarvan op 1 Oct. en 1 Jan. en verder om de 6 maanden 5% gestort zou worden. De Compagnie moest van elke actie *f* 5 aan de Staten betalen. De Compagnie zou de eerste dertig jaar telkens 6% minstens uitdeelen. Zoo noodig mocht de Comp. nog 10000 act. uitgeven. Het beheer zou berusten in handen van 7 Bewindhebbers, 3 gekozen door de Staten, 4 door de Hoofd-

participanten (d.i. degenen, die bij den aanvang 15 act. namen, of later gedurende ½ jaar 10 act. hadden bezeten). Van die 7 moesten er 4 kooplieden zijn, doch allen te goeder naam en faam bekend, van de prot. religie, bezitters van 10 act., en Utrechters zijn. Tractement 1000 rijksd. 's jaars. Er is echter later ook een Israëliet toegelaten.

Later werd nog verder bepaald: De vaart en de Eem zouden worden 12-15 voet diep, 200-300 voet breed. Dit werk kon volgens een onderzoek in een jaar gereed zijn. De eerste 30 jaren was de Comp. ontheven van de belasting van *f* 5 per actie; zij kreeg ter bebouwing alle landen, die domeinen waren, tot op 1600 voet afstands van de vaart, vrij van alle rechten; het land voor de vaart benodigd, zou zij tegen taxatie mogen overnemen.

De Comp. zou vrij hebben de opbrengst van den tol op de vaart, en het profijt van de visscherij en het haven-, sluis-, veer- en bruggegeld. Verder zou de Comp. land mogen overnemen, om het droog te leggen, in overleg met de eigenaars, en onder gelijke verplichtingen komende als deze. Ook de andere tollën mocht zij overnemen tegen *f* 12000, ja zelfs al de Provinc. inkomsten pachten.

Amsterdam, waartegen de geheele beweging voornamelijk gericht was, en dat men hoopte te overvleugelen, spotte niet weinig met deze grootsche plannen. In een brief van een Amsterdamseh koopman lezen wij het volgende: ‘Nu was het bestek van byde Brieven ten einde, en ik hebbe de doorluchtigste Compagnie van Utrecht ten opzigt van 't Donquisots ontwerp over het hoofd gesien, want alle de anderen willen van haar Intekenaars maar 10 a 12 percent hebben, oordeelende dat het Gemeen genoeg zou beroven, maar hier moet de 10 mill. allegaar opgebracht, en moet men alle half jaar 5 percent geven, dan zullen de Uitregse Borgers eerst welvaren als door de nieuwe nog te graven Vaart de groote Schepen uit Zee hier komen met Apen, Papegayen en alderhande Kostelykheid, dan loopt Uitregt leeg, maar jammer is het voor haar, dat de Engelse het Goud daar van daan willen haalen, en die

hebben haar Schepen daar al klaar toe, dog mogelijk zal daar nog wel een Scheepslading Goud voor haar blyven, en dan is het ook nog wel.’ (*Vierde Brief van A.Z. geschreeven aan de Heer N.N.*, overgenomen in *Het Groot tafereel der Dwaasheid.*)

Hoezeer men toen met de vaartverbreding lachte, de schrijver van het artikel *De Bubbels in 1719 en 1720* (z. Inleid. bl. 3), beweert, in 1861, dat het ontwerp ‘eene nieuwe en nauwgezette overweging verdiende’. Trouwens men lachte toen met meer plannen, die toch later uitvoerbaar bleken, zooals die van eene raderboot. Aan de vaart is echter niet begonnen, hoewel er een zeer uitvoerige kaart van bestaat, waarop men de groote Ind. schepen naar de stad Utrecht ziet toezeilen.

10. Weesp. ‘Burgemeesteren en Regeerders der Stad *Weesp* hebben op de iterative verzoeken van veele voorname Koopliden (het voorbeeld volgende van de meeste Steden van *Z. en N. Holland*) geconsenteert, een Compagnie van Comm., Navig., Trafique, Assur., Bodemarye enz. in hare Stad op te regten en in overweging nemende de goede situatie derzelver Plaats, als zynde gelegen aan de Rivier de Vegt, en nabij de *Zuider-zee* in 't gezicht van *Amsterdam*, waar door zeer bekwaam, zo tot buitenlandse zeevaart, als handelingen op de *Rhyn*, alwaar de Koopmanschappen door buiten- en binnen-Wateren van alle kanten kunnen uitgevoerd worden; hebben daarom met veel fundament (onder Gods milden zegen) te verwagten, dat dezelve de gewenste voordelen aan de Stad en Geintresseerden sal te weege brengen.’ Kapitaal 15 mill. in 7500 act. De *Eur. Merc.* merkt op: ‘Nu dit is *Weesp* nog al wat in te schikken door haar florissante staat in het stoken van de alomme begeerde *Jenever*.’

In den 2^{en} brief van *A.Z.* (z. vor. bl.) leest men omtrent de oprichting: ‘Maar de Joden en Smousen, oordelende, dat hoe meerdere occasie om te roven, hoe meerder occasie om te roven, hoe meerder occasie voor haar selfs om daarvan haar deel te krygen, die hueren een wagen, en

hueren klederen om als fatzoenlyke Messieurs voor den dag te komen en adresseeren haar aan de Regering van Wesop om soo een Compagnie op te rigten. Dit illustre Gesantschap verschynt op het Raadhuis en word ter audientie toegelaten; men overlegd met dit Geselschap, hoe best dit op te stellen en het is fiat; straks komen Weesp, Muyden, Naarden ieder met een Comp. v. Negotie, Assur., etc. te voorschyn...’ Terecht merkt Prof. Vissering (z. Inleid. bl. 3) op: ‘Och laat ons niet hard vallen over deze arme “Joden en Smousen,” waar Christelijke Regenten, onder aanroeping van Gods milden zegen, tot zulke knoeierij de hand leenden.’

11. *Bambario*. Uit het volgende gesprek blijkt, dat Fransje een slimmen Parijzenaar navolgt, die op dezelfde wijze partij getrokken had van zijne mismaaktheid. Omtrent dien persoon heb ik niets naders gevonden. Alleen zien wij op een spotprent, die de rue Quincampoix voorstelt, twee gebrekkige figuren, die op hunne rug laten schrijven. De eene, die eenvoudig gekleed is, draagt op zijne jas de woorden: *Gy dringt my dood*, de andere, deftig gekleed met een allongepruik op, het woord *Bambario*. De plaat, alleen wat bijschriften betreft, veranderd voor Nederland, zou bewijzen, dat er zelfs meer dan een persoon was geweest. De toespelingen op andere prenten, en er is er bijna geen, waarop niet de gebrekkige voorkomt, veelal in harlekijnskleeding, en met den naam Bombaria op zijn marsje geschreven, geven weinig zekerheid, daar men nooit weet, wat uit het Fransch overgenomen, wat oorspr. Holl. is. Een prent, met toespelingen op Holl. toestanden, vertoont ons hem, zittende op een berg, en geeft in het onderschrift o.a. te kennen, dat ‘Hopman Frans Bombario’ met zijn geld weg is, en op de Etna zit met zijn bonte pak. Dit zou doen denken aan een Franschman, die op de bovenbesproken wijze en tevens door speculeeren was rijk geworden, en zich in Italië in veiligheid had gebracht. De voornaam Frans, meermalen voorkomende, zou kunnen wijzen op een werkelijken per-

soon, of in Nederland verzonnen, op een Franschman in 't algemeen. Daar men den gebrekkige vaak als personificatie van den windhandel nam, en Law later naar Italië gegaan is, zou men ook kunnen denken aan eene toespeling op Law zelf, hoewel ik dit niet waarsch. acht.

Wat de naam Bombario of Bambario betreft, dien de gebrekkige meestal draagt (Fransje in de *Quinc.* wordt ook aangeropen met dat woord), het is niet zeker, of die reeds te Parijs of eerst in Nederland gebruikt is. De eerstgenoemde spotplaat vertoont het woord, doch dit kan er, evenals andere Holl. opschriften, later ingeschreven zijn. Daar het woord *bombarie* in het Holl. wel voorkomt, en het Fra. noch het Ital. een dergelijk woord kennen, zou men eer denken aan Holl. afkomst. Men kan een naam met vreemden uitgang gemaakt hebben, 't zij direct in navolging van een Ital. woord, denkend aan *bom*, *bombe*, *bombarde*, *bombast*, 't zij van een reeds bestaand woord *bombarie* of *bambarie*, dat zelf ontstaan kan zijn uit eene vermenging van bovengenoemde woorden, misschien in navolging van *larie* of als klanknabootsing, vgl. *bombam*, *bimbam* e.a. Het komt echter noch in Plant., noch in Kil. voor.

De figuur van den gebrekkige werd de personificatie van den windhandel, en vooral van de bedriegerij, daarbij aangewend; dit blijkt o.a. uit het volgende versje:

Daar 't werk op geen goe voeten staat
Helpt panace nog toverkruyen
Patiensi voor al die 't verbruyen.
Bombarie is hun toeverlaat
Dat 's 'k lach eens met myn woord te zeggen.

Op een prent leest men als bijschrift o.a.:

Cartouche ryd naar broer Jaco
En roud om neef Bombario.

De verwantschap met twee beroemde dieven is teekenend voor den persoon zelf. Verder vindt men genoemd een professor Bombarismi, en zelf Sint Bombario.

12. In den *Eur. Mercurius* van 1720 leest men: ‘Door dezen handel vond men veele menschen [in Engeland, nml.], die zeer schielyk ryk wierden, ja zelfs de Acteurs van de Comedie, een soort van menschen, die het doorgaans aan geen Industrie ontbreekt, begaven zig ook in deze Negotie, het welk eenige van hen zo wel gelukte, dat zy, op het voorbeeld van den *Amsterdamschen* Acteur, de Schouwburg bedankten; hoewel het wel soude konnen gebeuren, dat dese liedens by slot van rekening, zig nog wel eens weder bedagten.’ Met dezen Amsterdamschen Tooneelspeler is zeker bedoeld ROBBERT HENNEBO, als dichter vooral bekend door zijn *Lof der Jenever*. Deze Fries had zich reeds op jeugdigen leeftijd in den krijgsveldienst begeven, doch trok zich hieruit terug, huwde in 1716, en werd kastelein, eerst in het Gulden Vlies (nabij het Stadhuis), toen in den Karseboom (z. bov.) Door te groote liefhebberij voor zijn handelsproduct, den jenever, raakten de zaken in de war, en hij werd tooneelspeler. In 1720 won hij door den windhandel zulk een kapitaal, dat hij eene buitenplaats kon koopen bij Gouda, die hij *Actiehoven* noemde. Of hij toen bij de tooneelkunst nog de tapkunst beoefende, is mij niet bekend, doch 't zou niet onwaarschijnlijk zijn, dat hij juist door het verkeer te midden der actie-woede in zijne herberg meegesleept is. Spoedig weer arm geworden, betrad hij eerst op nieuw het tooneel, hield zich daarna bezig met vertalen, en wist ten slotte als actie-makelaar zich zooveel te vergaderen, dat hij in 1734 vrouw en kinderen goed bezorgd achterliet.

13. *Een slag gekregen van de meulen* = niet wel bij het hoofd, aan 't malen geraakt. Talrijk zijn de uitdrukkingen, om het denkbeeld van verstandsverwarring aan te duiden, waarin de molen een rol speelt. De draaiende beweging deed zeggen, dat iemand *een molentje in 't hoofd heeft, dat hij aan 't malen is*; een analoog beeld zien wij in: *zijn wieletje draait*. Het gaf waarschijnlijk ook aanleiding tot uitdrukkingen als: *hij heeft een slag van den molen gekregen*, ook: *een beuk van den molen*, en: *een*

slag van den Kampermolen, van den molen van Jutfaas, of hij is te dicht bij den molen geweest, waarin de beteekenissen van: bedwelmd door een slag, en: besmet, meegesleept door de draaiende beweging, dooreenloopen. Ook bij: *met molentjes loopen* is misschien evenzeer gedacht aan het draaien der voorwerpen, als aan het kinderachtige van zulk een spel voor een volwassene, zooals men ook spreekt van *molentjes maken* voor: gekheid maken.

14. Zwol. Hier richtten de Burgem. en Regeerders op eene Comp. van Expeditie, Commercie en Assurantie. Dat zij de expeditie in hun programma opnamen, was iets nieuws. De Comp. zou niet alleen den doorvoerhandel, vooral op Munsterland en verder Duitschland, exploiteeren, en daartoe zelf ‘Voerlieden, Wagens, Paarden, etc., toestellen’, maar besloot ook ‘om Postwagens op geheel Duidland, en zelfs verder na Italiën op te regten.’ Kapit. 10 mill., in 10000 actiën.

Kampen. Comp. v. Comm., Navig., Assur., Beleeningen en Expeditie. Kapit. 15 mill., in 12500 aandeelen.

15. Maatschappij ‘De Britsche Visscherij’, kapit. 10 mill. pond sterl. Toen de inschrijving te Londen plaats had, was de toeloop zoo groot, dat men zelfs het geld, in een zakdoek geknoopt met een naambriefje er aan, over de menschen heen op de tafel der ondernemers wierp.

16. keijen = dwazen. Volgens Prof. M. de Vries (Hoofts *Warenar*) af te leiden van ridder Keije, den bluffer van de Ronde Tafel, die zoo vaak een belachelijke figuur slaat. Deze verklaring is beter dan die van Tuinman, nml. *kei* = Cajus [Calligula], den Rom. Keizer. Men heeft het woord ook wel willen afleiden van den Amersfoortschen *kei*, doch het voorval met dezen steen heeft eerst plaats gehad in de 17e eeuw, terwijl Plantijn (1573) het woord *kei* kent als *stultus*, enz. Dat Kiliaan *keye* als ziekte (phrenesis) noemt, zal wel zijn oorsprong hebben in het verkeerd begrijpen van het woord, en de daardoor ontstane uitdrukkingen als: *de keizucht hebben, de kei leutert hem* (Plantijn: *le caillou lui hoche*

ou remue), van de *kei snijden* (genezen, afhelpen van, vgl. van den steen, van den tongriem snijden).

Daar men het woord *kei* in verband bracht met de kei van Amersfoort, een colossalen steen, dien Jhr. E. Meyster in triomf binnen de stad liet brengen, zei men, om aan te duiden, dat iemand dwaas was, dat hij goed was om *den steen van Amersfoort te slijpen*, d.w.z. gekkenwerk te doen. (Zie over Meyster en de kei v. A.: Scheltema. *Geschiedk. en Letterk. Mengelwerk* V. 2° stuk 209, 3° st. 241, Van Loon. *Historiepenningen* II. 492, den *Navorscher* I en Bijbl. 1853 en 1854 passim). In Zeeland bestond ook het woord *kayoot* = malloot.

Prof. de Vries leidt ook het woord *bekaaid* van ridder Keie af, dus = er afkomend als die persoon. M i. had Oudemans het bij 't rechte eind, toen hij 't afleidde van *begaaid* (eig. behandeld, dan slecht behandeld, toegetakeld, vgl. *havenen*) met verscherping der beginletter, misschien juist onder invloed van het woord *kei*.

Hiervoor pleiten de volgende plaatsen:

‘Wanneer een vunse koe begaayd is en bedreten.’

(*Spreeuwgedichten*, bl. 41.)

‘door de stank, daar hy, zoo ras myn begaade Meester binnen gekomen was, beide zyn neusgaaten overvloedig van gevult vond.’ (N. Heinsius. *Vermak. Avonturier*. I. 59.)

Nu nog zegt het volk in plaats van *bekaaid* ergens afkomen: *bescheten* ergens afkomen.

17. *De beurs te blaazen van de natie* = het volk af te zetten. De ware beteekenis van deze spreekwijze vinden wij terug in eene andere, opgenomen in eene verzameling spreekwoorden van omstreeks 't jaar 1700 (door Harrebomméc aangeduid door het woord *Folie*), nml. *Compeer, dat is je geblazen, zei Pietje de beurzensnyder, en hy sneed zyns buurmans beurs*. Het woord blazen heeft hier de bet., die wij nog hebben in: *dat is geblazen*, d.w.z. weggeblazen, weggemaakt, weg. De beurs blazen is dus: de beurs snijden, rollen.

Blazen komt nog voor in twee uitdrukkingen, ook op

't gebied van geldzaken, nml. *in de bus* en *in de beurs blazen*. De eerste is waarsch. de oorspronkelijke en juiste, en zal in gebruik gekomen zijn naar aanleiding van de bekende klucht, den *Buskenblaser*, w.i. een man de geheele opbrengst van eene koe geeft, om in een bus te blazen, waardoor hij een Adonis zou worden. De tweede zal ontstaan zijn door verwarring van deze uitdrukking, die men niet meer begreep, en de weinig gebruikte en verouderde uitdrukking: *de beurs blazen*.

18. *Regel* = sneedje. In *regel* vallen twee woorden samen: 1. lat. *regula* = lat, scheen, richel, richtsnoer, regel, ofr. *reule*, eng. *rule*. Bij de Germ. volken meestal = leefregel, voorschrift. 2. germ. *rigil* = lat, dwarshout, grendel, smalle heuvelrug (Kil. *rygel*, *rychel*), eng. *rail*: verwant met *rij* = streep (Zie Franck. *Et Wdb.*).

19. *met de kous op 't hoofd* = zonder geslaagd te zijn, gefopt. In den *Navorscher* V wordt het verklaard als: de kous, in plaats van aan den voet, om 't hoofd getrokken hebbende, dus: zich vergist, en tevens zich belachelijk gemaakt hebbende; dat men kous en niet laars, of een ander kleedingstuk gekozen heeft, zou zijn om de alliteratie, de kous op den kop. Geheel voldoet deze verklaring niet, te meer daar men meestal zegt: terugkomen m.d.k.o.d.k. Men zou ook kunnen denken aan: een kous in plaats van een hoed op 't hoofd hebben, Dan zou men eenigszins er bij kunnen vergelijken het oude spreekwoord: Hij doet niet wat hij wil, die van zijns wijfs kousen eene kaproen maakt.

20. Bonavontuur had premie genomen om te leveren 6 act. van 1000 p. st. en 7 van 500 p. st., indien ze op zekeren datum op 700% zouden staan. Zijn uitroep: alles kwijt te zijn, kan dus alleen slaan op 't niet winnen der premiën, toen hij hoorde, dat men de actiën wilde ontvangen, wat hij niet verwacht had, daar hij eene daling voorzag, die echter nog uitbleef. Wel zou hij kunnen zeggen: alles kwijt te zijn, d.w.z. zijn fortuin verloren te hebben, indien hij werkelijk ze had moeten leveren tegen

900%, zooals Grypvogel zegt, dat ze staan. Dat gaf een verlies van $(900 - 700 = 2) \times 9500$ p. st. = $2 \times f 104,500 = f 209.000$. Wil de uitroep dus zien op zijn fortuin, dan komt ze te vroeg.

In het rescontreeren had een insolide persoon eene veiligheidsklep; want bij uitstel van levering, kon het fonds intusschen dalen, en de contractant weigeren de aandelen aan te nemen, zoodat de premiën gewonnen waren. Deze oneerlijke handelwijze kon zonder vrees worden toegepast, daar er op zulke kwestieën geen recht verleend werd.

21. Ostende. Omstreeks dezen tijd begon gen. stad handel te drijven, waartoe eene Oost-Indische Compagnie werd opgericht. Dit deed onzen handel veel nadeel en gaf eene merkbare slaptte in de O.-Ind. waren, vooral in thee en porcelein. De Compagnie is echter vervallen, vooral door toedoen van het verbond van Hannover (Eng., Fra., Hessen, Pruisen, Ned., Zweden en Denemarken), dat zich richtte tegen den Keizer, die met Spanje een verbond gesloten had, w.b. de Pragmat. Sanctie en de O.I. Comp. van Ostende erkend werden.

22. Arlequyn. Deze figuur uit de *Commedia dell arte*¹⁾ stamt af van den ouden Romeinschen Sannio of Mimus centunculus, die gekleed was in veelkleurig gewaad, klein manteltje, en lage (d.w.z. geen hooge tooneel-)schoenen, het hoofd glad geschoren had en het gelaat niet door een masker bedekt. Hij muntte uit door platte grappen en lachwekkende, overdreven gezichts- en lichaamsverdraaiingen.

1) De *Commedia dell Arte* (voor de vuist gesproken comédie) werd in navolging van de Ital. volkscomédie in zwang gebracht door Franc. Cherea, gunsteling van Paus Leo X (1513-1521). Zij is eene voortzetting van de zg. Atellaansche of Oskische spelen, en nam uit de mimen de figuren over, die overeenkwamen met den Maccus, Bucco e a. van de Atell. spelen. De volkscomédie nam ook veel over over uit de Grie.-Rom. blijspelen, die trouwens zelf in vele opzichten overeenkomen met de oude spelen, zoodat de slavenrollen verwant zijn aan de Sanniones en den Atell. Maccus, enz. Zie over de It. comédie in Frankrijk bl. 17. Voor uitgebreider inlichtingen verwijs ik naar J.L. Klein. *Geschiede des Dramas*, en Royer. *Histoire universelle du théâtre*.

In verschillende tijden is hij opgetreden als een slimme, spotzieke, geestige, of als een smulzieke, onnoozele laffe figuur. Meestal is hij de minnaar van Columbine (z. ben.). Hij draagt een uit gekleurde ruiten samengesteld nauwsluitend pak, glad haar, een zwart half masker en een houten zwaard.

Scaramouche. Deze figuur is gecreëerd door Tib. Fiorilli, geb. te Capua in 't begin der 17^e eeuw. Zijn levensloop was zeer avontuurlijk, en niet zonder eigen schuld; zijn eerlijkheid was o.a. verre van boven verdenking verheven. Na lang in Italië gezworven en gespeeld te hebben, verscheen hij in Frankrijk en trad er op in de door hem verzonnen rol van Scaramouche, eene mengeling van Ital. en Spaansche typen, waarin dat van Kapitano (z. ben.) den boventoon had. Kostuum: zwart, zwart manteltje, paarse kraag, geel lederen bandelier met langen degen.

Gille. Waarschijnlijk is deze rol geschapen door een tooneelspeler, welke dien naam (Gilles = Aegidius of Aegilius) droeg. De figuur is eene wijziging van de typen Harlekijn, Pierrot, enz.; meestal is het de knecht, soms een notarisklerk of confident. Zijne kleeding is wit als die van Pierrot. Hem werden de platste aardigheden in den mond gelegd; zijne houding is vreesachtig, glurend, doch zoodra het gevaar geweken is, overmoedig, 'comme quelqu'un, qui chante pour se rassurer.' (La Rousse. *Dict. Univ.*) In 't begin der 18^e eeuw is hij reeds bekend. Evenals de andere knechtsfiguren speelt hij in tal van stukken de hoofdrol, en geeft zijn naam eraan.

Kapitano. Dit is het type, dat wij terugvinden o.a. in den *Miles Gloriosus* van Plautus (vgl. Roemer in 't *Moortje*). Door vele tooneelspelers werd de figuur verschillend opgevat, en onderscheiden door een tweeden naam (Kapitano Mattamoros, enz.).

Mezetyu. Gecreëerd in 1650 voor Parijs door Angelo Constantini, die de meeste trekken ontleende aan Scapin, den boefachtigen knecht. Zijne kleeding onderscheidt zich door eene breede geplooid kraag, en door gekleurde strepen op muts en mantel.

Kolumbine is meestal de kamenier van de dochter, of de dochter zelf, van Pantalone (den G ronthe der Fra. Com., uitgevonden door Ruzante, geb. 1502); zij is de geliefde van Arlequyn en draagt een zwart half masker.

Marinette is eene vrouwenrol, gespeeld door de vrouw van Scaramouche of Fiorilli, eene van de beste actrices van zijne troep.

23. De meeste artikelen, hier genoemd, vindt men ook in een vers onder een spotprent, waarop de dood van een actionist met oorzaken en gevolgen wordt voorgesteld. Er wordt daar gesproken over het graf,

Daar straks een Jongman tot een blyk
 Dat hy stierf voor zyne Actie zaken
 Stort uit zyn mand al voor en naar
 Tabak en Pypen, Hennekaarten,
 Een groote Gaper, dog heel raar,
 Een Kalfskop, Spek en Varkenstaarten,
 Met Wortel, Kool, en Ratteval
 Die zo veel ouwe Rotte kraakte, enz.

Men noemde spottend de voornaamste voortbrengselen van eene plaats, om aan te duiden, dat deze het eenige waren, waarin ze handel kon drijven, en dat daarvoor zulk eene Compagnie met veel kapitaal niet noodig was.

Omtrent enkele der genoemde handelsartikelen zal ik nog iets mededeelen, 't zij tot beter begrip, 't zij om der merkwaardigheid wille.

Edel kruid van 't eil. Amersfoort = tabak; in navolging van 't kruid van 't eiland Havana (Cuba) of Manilla (Lu on). Op een prent zien wij een rol tabak, w.o.: *Oprecht Amisfoorts*. De Amersf. tabak wordt beschouwd als een product, door de Utr. Comp. te exploiteeren.

Hylikmaker (huwelijksmaker) = een soort van koek, waarvoor waarschijnlijk een stad bekend was, die ook eene handelscomp. had; welke 't was, weet ik niet,

Hennekaarten (hennepkaarten?) = speelkaarten. Deze vindt men op meer spotprenten. Op den titelprent van

den *Arl. Act.* liggen zij op den grond naast dobbelsteenen. Op een andere leest men: *Hennekaart en zwyne staart zyn even vermaat*, wat zou kunnen doen denken aan een Weesperfabrikaat (z. ben.) Nog op een andere zien wij een papiermolen, w.b.: *Speelkaarten PAPIERfabriek van Schotse, Walse en andere Narrekappen*.

In de speelkaarten kan men ook zien eene toespeling op het onzekere spel van de speculanten (vgl. dobbelsteenen, naast de kaarten liggende).

Schiedammer spek. Dit wijst op varkensteelt. Meer ziet men als voortbrengsel en handelsartikel genoemd de *Jenever*. Eene bijgedachte aan datgene, wat men ‘met spek schieten’ noemt, zou mogelijk zijn.

Weesper-varkenstaarten. Evenals Schiedam leverde ook Weesp behalve varkens Jenever, doch het eerste vindt men meest genoemd. In den 2^{en} brief van A.Z. aan N.N. leest men: ‘Weesop met een Capitaal van 10 mill., waar zal dit geld toe besteed worden, ik denk om Jonge Varkens op voorraad te laten maken, en de Geneverbessen op te kopen.’ Op een prent:

‘Boertjes knappen al te maal,
In 't Hoorens Paleis Royal,
Een lekker weesops spekje, met
Een Hoorens pimpeltje, men vret
En zuypt....

Een groote Gaaper, die gestaan heeft op 't Rokkin. In den 4^{en} brief van A.Z. aan N.N. wordt gezegd, dat de Kalverstraat gebruikt werd als beurs, en wel van den Dam tot aan den Gapersteeg. Deze steeg loopt naar het Rokkin. Op den hoek van Rokkin en Gapersteeg zal de gaper gestaan hebben, waaromtrent de aardigheid liep, dat hij hetzelfde kon doen, als zeker paardje of ezeltje. Misschien kwam men eraan, doordat de eigenaar zich veel weerde bij den windhandel; de uitdrukking, dat het licht, die *bezwoeren* gaper zijn zal, zou eer doen denken aan een make-

laar, die er woonde. 't Kan ook zijn, dat het beeld in 't alg. gebruikt werd, zonder op een bepaalden persoon te zien, en dat het woord *gezworen* er bij staat, 't zij omdat de makelaars vooral zich hierbij roerden, 't zij voor *officieel*, met toespeling op de geoctr. compagnieën.

Panhaaringen. Dit ziet waarschijnlijk op de verschillende Comp., als die van Enkhuizen, Vlissingen, enz., die de Visscherij in hare programma's hadden opgenomen.

Kalfskop. Op een prent leest men bij een kalfskop deze woorden:

Ik ben de Hopman van de dommen,
Doch won daar door van Vossen groote sommen.

D.w.z.: bij den windhandel kwamen vele dwazen tot een groot fortuin, terwijl slimme kooplieden somtijds bij den windhandel schade leden. Ook in het bovenaangehaalde vers op den dood van een actionist wordt de kalfskop genoemd. Misschien ziet het tevens op de kalverhandel van eene bepaalde stad, die een Comp. had.

Spinrok v.d. Purmermeeremin. De handel der Comp. zou, bedoelt L., eigenlijk alleen kunnen bestaan in geweven waren. Meermin wordt gebruikt met toepassing op het verlokken van de projecten, terwijl er slechts ontgoocheling te wachten was. Ook op een plaat vindt men de Comp. als zeemeermin voorgesteld.

Ojevaar. Dit slaat waarschijnlijk op de Haagsche Comp. Op een prent leest men bij de afbeelding van een ooievaar:

Ik gryp vast aas, doch ik voorspel
Een onbeHaagelyk gequel.

Van den Haag, of de Staten van Holland verneemt men anders bij den windhandel niets bijzonders; alleen dat een Prov. Comp. geen octrooi verkreeg. Aan eene bijzondere rol zou men denken bij 't lezen van versjes als:

Dees ooievaar voorspellen zal
Der windbuils opkomst en haar val.

En:

Ik heb by 't Hf wel eer voorspelt
En doodlyk oproer en geweld.

De aardigheden, door L. gedebiteerd bij 't noemen van den ooievaar, staan zeker in verband met het gewone sprookje. De ooievaar gaat 's winters naar warmer landen, en daar ook geldt vooral een talrijk kroos voor een bijzonderen zegen en reden tot trots en dankbaarheid.

Kool. Kool verkoopen was bij den windhandel een der eerste factoren. In 't bijzonder vindt men genoemd Alkmaarsche kool.

Hoornsche wortelen. In de *Quincampoix* en ook elders vindt men genoemd Hoornsche wortelboeren, o.a.:

Dees Boer gelyk al 't andere soort,
Door hoop op winste aangespoort
Die geeft nu alle hoop verlooren
Van winst op Wortelen van Hooren.

Wortelen schijnen veel verbouwd te zijn bij Hoorn; hierin moest dus de handel van de Comp. bestaan!

Rotteval. Dit ziet op de Comp. v. Rotterdam, een val, die zelfs 'veele ouwe Rotte' erin liet loopen. Op een prent leest men: 'in plaats van geldt Rotte-keutels.'

Op de *titelprent* voor de uitgave van 1721 (z. bl. 23) ziet men aan eene guirlande: wortelen, een varkenskop, fleschjes (jenever), twee pakken (actiën?), w.o. Uy[t]regt, haringen, een horen (Hoorn), pijpen, een gaper, een mombakkes, een kalfskop, eene zeis, een doekelzak (windinstrument), een kaas (Edam), twee ratten, nog een mombakkes, en eenige vruchten.

Op de prent van 1720 is de varkenskop veranderd in een blaasbalg, de haringen in wortelen, de ratten in rapen (Enkhuizen), de kalfskop, doedelzak en nog andere producten in koolen. Het doel hiervan was waarschijnlijk den bovenrand donkerder te maken.

25. *Sardanapaal.* Volgens een verhaal, door den ge-

schiedschrijver Ktesias uit Perz. bronnen geput, was Sardanapalus in 't begin van de 9^e eeuw v. Chr. Koning van Assyrië. Toen deze verwijfde en aan al zijne lusten botvierende vorst door zijne stadhouders in Medië en Babilon werd ingesloten in zijne residentie Nineve, en hij zich door eene overstroming van den Tigris niet kon staande houden, zou hij het paleis in brand gestoken hebben en zodoende zichzelf, zijne vrouwen, dienaren en schatten aan de vlammen hebben prijs gegeven.

24. *Bultzak*, platte zeemansterm voor vrouwvolk, eig.: stroozak, Kil. *bulte* = culcita, stramentitia: et Holl: Segestria: pelles nauticae, quibes indormicunt. (Over den overgang van bet., zie Winschooten *Seeman*).

26. *Sneesneus* = Chineezen-neus. In zijn *Seeman* geeft Winschooten op: *snees* = schacheraar, en verklaart dit uit Chinees. De zeelui zullen natuurlijk dit volk als handige kooplui en woekeraars hebben leeren kennen. In de beschrijving van een *Aprilkaart of Kaartspel van Momus*. (in: *Het Grootte Taf. d. Dwaash.*), op den windhandel gemaakt, leest men: 'Harten acht: Een Scharcher of Snees daarom alhier op zyn Sinees gekleed, met ravensklauwen na zich haalende 8 ten 100 op beleening van papiere soldertjes (verstâ Actien) dubbele interest, enz.'

Later wordt in dezelfde beschrijving het woord verklaard als ontstaan uit *snees* = twintigtal, om de 20 [...] doch er wordt bijgevoegd 'daar de sneezen of sineezen voor bekend zyn.' De etymologie uit *snees* = twintigtal zal wel als eene aardigheid opgevat mogen worden. 't Kan zijn, dat er eene dergelijke volksetymologie bestond. Een samenloop van twee etymologieën, zooals werkelijk wel eens voorkomt, is hier niet aan te nemen.